

T.C.
KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE ŞEKER POLİTİKALARININ DÖNEMSEL ANALİZİ

AHMET DOĞANLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR

2025

T.C.
KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE ŞEKER POLİTİKALARININ DÖNEMSEL ANALİZİ

AHMET DOĞANLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Hasan Gökhan DOĞAN

KIRŞEHİR

2025

KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI
ETİK BEYANI

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesini okuduğumu ve anladığımı ve Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Tez olarak sunduğum bu çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda bu konuda hakkımda yapılacak tüm yasal işlemleri ve aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

19/06/2025

Ahmet DOĞANLI

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

	Sayfa No
TEŞEKKÜR	III
TABLolar DİZİNİ.....	VI
KISALTMALAR DİZİNİ	IX
1.GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
1.2. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	2
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	3
2.ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	5
2.1. Şeker Politikaları	5
2.1.1. Tarım ve sanayi politikaları içindeki yeri.....	5
2.1.2. Gıda güvenliği, stratejik ürün olarak şeker.....	6
2.2. Tarımsal Üretim Politikaları.....	7
2.2.1. Pancar tarımı ve devlet destekleme politikaları.....	8
2.2.2. Üretici kooperatifleri ve fiyat müdahale mekanizmaları	9
2.3. Sanayi Politikaları Bağlamında Şeker Fabrikaları	11
2.3.1. Kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT) çerçevesinde şeker fabrikaları.....	12
2.3.2. Sanayi yatırımlarında bölgesel kalkınma perspektifi	12
2.4. İthal İkamesi ve Özelleştirme Kavramları.....	13
2.4.1. 1980 sonrası özelleştirme politikalarının mantığı.....	14
2.4.2. Şeker sanayisinde özelleştirmenin etkileri.....	16
2.5. Şeker Kotaları ve Piyasa Düzenlemeleri	17
2.5.1. Şeker ile ilgili kanunlar.....	17
2.5.2. Rekabet kurumu ve piyasa denetimi.....	19
2.5.3. AB müktesebatı ile uyum süreçleri.....	20
2.6. Kuruluş ve Devletçilik Dönemi (1923-1950).....	21
2.7 Liberal Açılım ve Karma Ekonomi Dönemi (1950-1980)	24
2.8. Neoliberal Reformlar ve Yapısal Dönüşüm (1980-2001)	27
2.9 Yasal Düzenleme ve Özelleştirme Süreci (2001-2018)	30
2.10 Sürdürülebilirlik, İklim Değişikliği ve Şeker Üretimi.....	33
2.11. Şeker Tüketim Alışkanlıklarındaki Değişimler.....	34
2.12 Geleceğe Yönelik Politikalar ve Stratejiler	34
3.MATERYAL VE METOT	37

3.1. Araştırmanın Tasarımı	37
3.2. Kullanılan Yöntem: Arşiv ve Literatür Taraması	37
3.3. Veri Toplama Süreci	37
3.4. Kaynaklara Ulaşım Biçimleri	37
3.5. Verilerin Sınıflandırılması ve Analizi.....	37
3.5.1. Taksonomi (Sınıflandırma) yaklaşımı	38
3.5.2. Tematik ve dönemsel kodlama.....	38
3.6. Verilerin Geçerliliği ve Güvenilirliği	38
3.7. Çalışmanın Sınırlılıkları.....	38
4.BULGULAR VE TARTIŞMA	39
4.1. YÖK Tez Merkezi Üzerinden Elde Edilen Bulgular	39
4.2. DergiPark Üzerinden Elde Edilen Bulgular.....	48
4.3. TÜRKŞEKER Dijital Platformundan Elde Edilen Bulgular	63
4.3.1. Faaliyet raporları (2015-2023)	63
4.3.2. Sektör raporu (2023)	70
5.SONUÇ VE ÖNERİLER	73
KAYNAKLAR.....	77
ÖZGEÇMİŞ	89

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışması, yalnızca akademik bir sürecin değil, aynı zamanda kişisel bir emek ve sabır yolculuğunun da ürünüdür. Bu yolculukta bana rehberlik eden, bilimsel yaklaşımı, çalışkanlığı ve örnek kişiliğiyle her zaman ilham kaynağım olan değerli danışmanım Prof. Dr. Hasan Gökhan DOĞAN'a en içten şükranlarımı sunuyorum. Kendisinden bir akademisyenin sahip olması gereken duruşu, araştırma disiplini ve sabrı öğrenmek benim için büyük bir kazanç olmuştur. Yüksek lisansa başladığım ilk günden itibaren gösterdiği anlayış ve destek, bu çalışmanın şekillenmesinde belirleyici rol oynamıştır. Tezimin her aşamasında gerek sorularıyla gerekse tezin şekillenmesinde ve nihai hale gelmesinde katkıları olan değerli jüri üyelerim Prof. Dr. Mustafa KAN ve Doç. Dr. Hasan ARISOY' a teşekkürlerimi içtenlikle sunarım.

Haziran, 2025

Ahmet DOĞANLI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE ŞEKER POLİTİKALARININ DÖNEMSEL ANALİZİ

Ahmet DOĞANLI

KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

Danışman: Prof. Dr. Hasan Gökhan DOĞAN
Yıl: 2025, Sayfa: 89
Prof. Dr. Hasan Gökhan DOĞAN
Jüri: Prof. Dr. Mustafa KAN
Doç. Dr. Hasan ARISOY

Şeker, yalnızca doğrudan insan tüketimine yönelik temel bir gıda ürünü olmakla kalmayıp; hayvancılık, biyoenerji, kimya ve ilaç sanayii, gıda ve içecek üretimi, kâğıt ve ambalaj, tekstil, biyoplastik, sağlık, kozmetik ve lojistik gibi pek çok sektöre katkı sağlayan stratejik bir emtiadır. Gıda güvenliğindeki rolü, stratejik niteliği, tarım ile sanayi arasında köprü işlevi görmesi ve kırsal kalkınmaya olan katkıları sayesinde, şeker birçok ülkenin tarım ve ekonomi politikalarında kritik bir konumda yer almaktadır. Bu çalışma, Türkiye’de 1925 ile 2025 yılları arasında uygulanan şeker politikalarının tarihsel, ekonomik ve kurumsal dönüşümünü incelemektedir. Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki devlet öncülüğünde yürütülen sanayileşme çabalarından başlayarak, 1980 sonrası dönemde uygulamaya konulan neoliberal politikalar ve 2001 yılında yürürlüğe giren Şeker Kanunu çerçevesinde başlatılan özelleştirme süreci ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir. Tarım ve sanayi politikalarının kesişim noktasında yer alan bir sektör olarak şeker, yalnızca ekonomik yönüyle değil; sosyal, politik ve çevresel boyutlarıyla birlikte ele alınmıştır. Araştırma, akademik literatür ve kurumsal raporların belge analizi esas alınarak nitel bir yöntemle yürütülmüştür. Çalışmanın temel bulgusu, Türkiye’de şeker politikalarının yalnızca tarımsal bir düzenleme alanı olmadığı; aynı zamanda sanayi stratejileri, kırsal dönüşüm, sosyal refah ve dış ticaret politikalarını bütüncül biçimde kapsayan çok boyutlu bir yapı arz ettiğidir. Bu çerçevede, Türkiye’nin şeker politikasının geleceği; üreticiyi merkeze alan, kamu yararını ve uzun vadeli sürdürülebilirliği önceleyen bir düzenleyici çerçevenin benimsenmesini zorunlu kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şeker politikaları, Özelleştirme, Tarımsal destekler, Nişasta bazlı Şekerler (NBS), Şeker kanunu, Kırsal kalkınma

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

A PERIODICAL ANALYSIS OF SUGAR POLICIES IN TURKEY

Ahmet DOĞANLI

KIRŞEHİR AHI EVRAN UNIVERSITY
INSTITUTE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES
DEPARTMENT OF AGRICULTURAL ECONOMICS

Supervisor:	Prof. Dr. Hasan Gökhan DOĞAN
	Year: 2025 Pages: 92
Juries:	Prof. Dr. Hasan Gökhan DOĞAN
	Prof. Dr. Mustafa KAN
	Assoc. Prof. Dr. Prof. Dr. Hasan ARISOY

Sugar is not only a fundamental food product directly consumed by humans but also a strategic commodity with far-reaching implications across various sectors, including livestock farming, bioenergy, chemical and pharmaceutical industries, food and beverage manufacturing, paper and packaging, textiles, bioplastics, healthcare, cosmetics, and logistics. Its integral role in food security, its strategic significance, its function as a bridge between agriculture and industry, and its contributions to rural development position sugar as a critical component in the agricultural and economic policies of many nations. This study examines the historical, economic, and institutional evolution of Türkiye's sugar policies between 1925 and 2025. Beginning with the state-driven industrialization efforts of the early Republican era, the research explores the neoliberal policy shifts of the post-1980 period and the privatization process institutionalized by the Sugar Law enacted in 2001. As a sector situated at the crossroads of agricultural and industrial policy, sugar is analyzed not only through economic lenses but also within broader social, political, and environmental frameworks. The research employs a qualitative methodology based on document analysis of academic literature and institutional reports. The study finds that sugar policies in Turkey are not limited to agricultural regulation; rather, they encompass a multidimensional policy sphere that integrates industrial strategy, rural transformation, social welfare, and international trade considerations. In this context, the future of sugar policy in Turkey demands a producer-centered orientation supported by a regulatory approach that prioritizes public interest and long-term sustainability.

Key Words: Sugar policies, Privatization, Agricultural subsidies, High-fructose corn syrup (HFCS), Sugar law, Rural development

TABLolar DİZİNİ

	Sayfa No
Tablo 2.1. Türkiye’de bulunan Şeker Fabrikaları (1926-1952).....	23
Tablo 2.3. 1939-1945 Yılları Arası Türkiye’de Şeker Durumu	27
Tablo 4.1. Değerlendirmeye Alınan Yüksek Lisans Çalışmaları	39
Tablo 4.2. Değerlendirmeye Alınan Makale Çalışmaları	49
Tablo 4.3. Pancar ve Şeker Verimleri (2015-2016 Dönemi).....	63
Tablo 4.4. Pancar ve Şeker Verimleri (2016-2017 Dönemi).....	64
Tablo 4.5. Pancar ve Şeker Verimleri (2017-2018 Dönemi).....	65
Tablo 4.6. Pancar ve Şeker Verimleri (2018-2019 Dönemi).....	66
Tablo 4.7. Pancar ve Şeker Verimleri (2019-2020 Dönemi).....	67
Tablo 4.8. Pancar ve Şeker Verimleri (2020-2021 Dönemi).....	68
Tablo 4.9. Pancar ve Şeker Verimleri (2023-2024 Dönemi).....	69
Tablo 4.10. 2023 Yılı Türkiye Şeker Üretim ve Tüketim Verileri.....	70
Tablo 4.11. 2023 Yılı Türkiye Şeker İthalat ve İhracat Verileri	71
Tablo 4.12. 2023 Yılı Türkiye Kristal Şeker Fiyatları	71

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
AB	: Avrupa Birliği
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
DSİ	: Devlet Su İşleri
EEC	: European Economic Community (Avrupa Ekonomik Topluluğu)
FAO	: Food and Agriculture Organization (Gıda ve Tarım Örgütü)
HFCS / NBŞ	: High-Fructose Corn Syrup / Nişasta Bazlı Şeker
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü)
SHP	: Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SSCB	: Sovyetler Birliği (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)
TARİŞ	: Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
TEFE	: Toptan Eşya Fiyat Endeksi
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRKŞEKER	: Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.
TMO	: Toprak Mahsulleri Ofisi
YİD	: Yap-İşlet-Devret

1. GİRİŞ

Türkiye’de şeker sanayisinin gelişimi, modernleşme sürecinin ve devletin ekonomik hayattaki yönlendirici rolünün önemli göstergelerinden biri olmuştur. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte stratejik öneme sahip olan şeker, Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren hem ekonomik kalkınmanın bir aracı hem de sosyal refahın teminatı olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, yalnızca bir tarımsal ürün olan şeker pancarının değil, aynı zamanda onun işlenmesini sağlayan şeker fabrikalarının da ekonomik planlamada merkezî bir yere sahip olmasına neden olmuştur.

Cumhuriyet’in kurulmasının ardından hız kazanan sanayileşme çabaları, devletin doğrudan müdahalesiyle şekillenmiş ve 1926 yılında Alpullu ve Uşak şeker fabrikalarının kurulmasıyla birlikte şeker sanayisinde kurumsal bir başlangıç yapılmıştır. 1935 yılında kurulan Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TÜRKŞEKER), sonraki on yıllar boyunca sektörün ana aktörü olmuştur. Bu kurum, devletçilik ilkesi doğrultusunda hem üreticiye güvence sağlamış hem de ülke genelinde pancar tarımının yaygınlaştırılmasına öncülük etmiştir (TÜRKŞEKER, 2021).

İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanan gıda krizleri ve üretim yetersizlikleri, şekerin stratejik önemini daha da belirgin hale getirmiş; savaş sonrası dönemde ise planlı kalkınma hedefleri doğrultusunda yeni şeker fabrikaları kurulmuştur. 1980’li yıllarda uygulamaya konan neoliberal politikalar ile özelleştirme süreci başlamış; bu gelişmeler Türkiye’nin şeker politikasında köklü bir paradigma değişikliğine yol açmıştır. Bu süreçte şeker kotaları, üretici tepkileri ve dışa bağımlılık gibi konular gündeme gelmiş; şeker sektörü serbest piyasa koşulları ile yeniden şekillendirilmiştir (Yılmaz ve ark., 2016).

2000’li yıllardan itibaren Avrupa Birliği ile uyum süreci, sürdürülebilir tarım ilkeleri ve çevresel kaygılar doğrultusunda şeker politikaları yeniden düzenlenmiştir. Şeker Kanunu, kota sistemleri ve özelleştirme tartışmaları, günümüzde de devam etmekte; sektör hem üretici hem de tüketici açısından stratejik önemini korumaktadır (Resmî Gazete, 2001; Tarım ve Orman Bakanlığı, 2023).

Bu çalışma, Türkiye'nin 100 yıllık şeker politikalarının dönemsel olarak incelenmesini, şeker fabrikalarının tarihsel gelişimini ve bu süreçteki ekonomik-sosyal etkilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Sadece sektörel bir tarih değil, aynı zamanda bir kalkınma anlatısı sunmayı hedefleyen bu araştırma, tarihsel kırılma noktalarını analiz ederek geçmişten günümüze şeker sanayisinin değişen rolünü ortaya koyacaktır.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de 1925 yılından 2025 yılına kadar uygulanan şeker politikalarının tarihsel gelişimini dönemsel bir perspektifle analiz etmektir. Araştırma, özellikle şeker fabrikalarının kuruluş süreçlerini, devletin sektöre yönelik müdahalelerini, planlı kalkınma dönemlerindeki yatırımları, 1980 sonrası özelleştirme politikalarının etkilerini ve 2000’li yıllarla birlikte ortaya çıkan yeni düzenleyici mekanizmaları detaylı biçimde incelemeyi hedeflemektedir. Çalışma kapsamında ele alınacak olan politikalar, yalnızca bir üretim ve tüketim dengesi üzerinden değil, aynı zamanda tarım ekonomisi, sanayileşme stratejileri, gıda güvenliği, bölgesel kalkınma ve dış ticaret politikaları bağlamında da değerlendirilecektir. Bu analizler yapılırken, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TÜRKŞEKER) gibi kamu kurumlarının rolü, şeker pancarı üreticilerinin durumu ve piyasada yaşanan yapısal dönüşümler de dikkate alınacaktır.

Türkiye’de şeker politikaları, sadece ekonomik boyutlarıyla değil, aynı zamanda sosyal ve siyasi etkileriyle de önemli bir inceleme alanı oluşturmaktadır. 1920’li yıllardan itibaren Cumhuriyet’in kalkınma ideolojisinin bir uzantısı olarak şekillenen şeker sanayisi, devletçi ekonomik modelin en somut örneklerinden biri olmuştur. Bu yönüyle, araştırma Türkiye’nin kalkınma stratejilerinde gıda endüstrisinin nasıl konumlandırıldığını anlamaya katkı sunmaktadır. Ayrıca, 1980 sonrası dönemde uygulamaya konulan neo-liberal politikalar ve bu politikaların şeker sanayisi üzerindeki etkileri, günümüzde de devam eden tartışmaları beslemektedir. Özellikle 2001 tarihli Şeker Kanunu ve ardından gelen özelleştirme girişimleri, yerli üretimin sürdürülebilirliği, kota sisteminin üreticiler üzerindeki etkisi ve piyasada rekabet düzenlemeleri açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu bağlamda, çalışmanın önemi iki yönlüdür: İlki, Türkiye’nin ekonomi politik tarihine ışık tutarak geçmişten bugüne şeker politikalarının izini sürmek; ikincisi ise günümüzde yaşanan sorunların tarihsel bağlamını analiz ederek geleceğe yönelik yapıcı politika önerileri geliştirebilmektir.

1.2. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bu çalışma, Türkiye’de 1925 ile 2025 yılları arasındaki yüzyıllık süreçte uygulanan şeker politikalarının dönemsel analizini yapmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda araştırma, yalnızca ekonomik göstergeleri değil; aynı zamanda siyasi iklimin, kalkınma planlarının, dış ticaret dinamiklerinin ve küresel gelişmelerin şeker sanayisine etkilerini de kapsamaktadır. Çalışmada ele alınacak başlıca başlıklar arasında; şeker

fabrikalarının kuruluş süreçleri, tarımsal üretimin yönlendirilmesi, kamu iktisadi teşebbüslerinin sektördeki rolü, özelleştirme politikalarının sektörel sonuçları, kota uygulamaları ve Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde atılan adımlar yer almaktadır. Analiz, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TÜRKŞEKER), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Tarım ve Orman Bakanlığı gibi kurumsal verilerle desteklenecek; ayrıca Resmî Gazete, mevzuat metinleri ve akademik yayınlardan da yararlanılacaktır.

Araştırmanın temel sınırlılığı, şeker sanayisine ilişkin istatistikî verilerin ve arşiv kayıtlarının bazı dönemler için eksik veya sınırlı olmasıdır. Özellikle erken Cumhuriyet dönemine ait bazı belgelerin kurumsal erişim gerektirmesi veya dijital ortamda bulunmaması, kaynak temininde zorluklar yaratabilmektedir. Ayrıca özelleştirme sonrası faaliyet gösteren özel şeker fabrikalarına ilişkin detaylı verilere ulaşmak, şeffaflık eksikliği nedeniyle kısıtlıdır. Bunun yanı sıra, çalışma yalnızca Türkiye ile sınırlıdır; küresel şeker piyasası, uluslararası rekabet veya diğer ülke politikaları bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Benzer şekilde, nişasta bazlı şeker (NBS) ve alternatif tatlandırıcıların kapsamlı etkileri yalnızca ilgili yasa ve kota bağlamında değerlendirilmiş; sağlık etkilerine detaylı olarak yer verilmemiştir. Bu sınırlılıklar göz önünde bulundurularak çalışmada mümkün olan en yüksek veri tutarlılığı ve kaynak çeşitliliği sağlanmaya çalışılmış; analizler dönemsel bağlamda, eleştirel bir tarihsel perspektif ile yürütülmüştür.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllardan günümüze kadar olan süreçte şeker politikalarının dönemsel gelişimini tarihsel bağlamda değerlendirmek amacıyla nitel araştırma yöntemleri esas alınmıştır. Çalışmanın yöntemi, literatür taraması ve arşiv araştırmasına dayalı belge analizi yaklaşımı çerçevesinde yapılandırılmıştır. Bu doğrultuda, geçmişten günümüze şeker sanayisi ve politikalarıyla ilgili bilgi, belge ve kaynakların sistematik biçimde incelenmesi sağlanmıştır.

Araştırmada öncelikle yazılı kaynaklara dayalı bilgi toplama yöntemi izlenmiştir. Bu bağlamda kullanılan kaynaklar; akademik kitaplar, bilimsel makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri, resmî belgeler, kurumsal raporlar (TÜRKŞEKER, TÜİK, Tarım ve Orman Bakanlığı), Resmî Gazete metinleri ve diğer süreli yayınlardan oluşmaktadır. Bilgiye ulaşım için kütüphane taramaları, elektronik veri tabanları (YÖK Tez Merkezi, TÜBİTAK ULAKBİM, DergiPark vb.), internet taramaları ve dijital arşivler gibi çeşitli

yollar kullanılmıştır. Elde edilen veriler, taksonomik sınıflandırma yöntemi ile dönemsel, tematik ve kurumsal temsile göre ayrıştırılarak analiz edilmiştir.

Bu kapsamda çalışmanın analiz boyutu, yalnızca literatürde yer alan bilgi ve belgelerin değerlendirilmesiyle sınırlı olmayıp; aynı zamanda dönemsel kırılma noktalarının, politik dönüşümlerin ve kurumsal yapıların tarihsel olarak karşılaştırılmasını da içermektedir. Böylece şeker politikalarının zaman içindeki evrimi hem belge taramasına hem de tarihsel analiz yöntemine dayalı olarak bütüncül bir yaklaşımla ortaya konmuştur.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

2.1. Şeker Politikaları

Şeker politikaları, bir ülkenin tarım, sanayi ve ticaret alanlarındaki stratejik hedefleri doğrultusunda şeker üretimi, tüketimi, fiyatlandırması ve dış ticaretini düzenleyen kamu politikaları bütünüdür. Bu politikalar, gıda güvenliği, kırsal kalkınma, sanayileşme ve ulusal ekonomik bağımsızlık gibi çok boyutlu hedefleri içermektedir. Türkiye'de şeker politikalarının temelleri, Cumhuriyet'in ilk yıllarında atılmıştır. 1926 yılında Alpullu ve Uşak şeker fabrikalarının kurulmasıyla başlayan süreç, 1935'te Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TÜRKŞEKER)'nin kurulmasıyla kurumsallaşmıştır. Bu dönemde devletçilik ilkesi doğrultusunda şeker üretimi ve sanayisi devlet eliyle yönlendirilmiştir (Güler, 2005).

2001 yılında yürürlüğe giren 4634 sayılı Şeker Kanunu ile birlikte, şeker sektöründe üretim kotaları, fiyatlandırma ve pazarlama koşulları yeniden düzenlenmiş, Şeker Kurumu oluşturulmuştur. Bu kanunla birlikte, şeker pancarı üretimi ve şeker fabrikalarının özelleştirilmesi gibi konular da gündeme gelmiştir (Tosun ve Arslan, 2016). Uluslararası düzeyde, Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası (CAP) kapsamında uyguladığı şeker rejimi, üretim kotaları ve minimum fiyat garantileri ile şekillenmiştir. 2006 yılında başlatılan reform süreciyle birlikte, 2017 yılında şeker üretim kotaları kaldırılmış ve sektör daha rekabetçi bir yapıya kavuşturulmuştur (Aytüre, 2021).

Türkiye'nin şeker politikaları, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve Avrupa Birliği ile olan ilişkileri çerçevesinde şekillenmiştir. Özellikle 1980 sonrası dönemde uygulanan neoliberal politikalar ve özelleştirme süreçleri, şeker sektöründe önemli değişimlere yol açmıştır. 2018 yılında 14 şeker fabrikasının özelleştirilmesi, pancar üretim alanlarında %15'ten fazla azalmaya neden olmuştur (Demirdogen, 2023). Şeker politikaları, yalnızca tarımsal üretimi değil, aynı zamanda sanayi politikalarını, dış ticareti ve kırsal kalkınmayı da etkileyen çok boyutlu bir politika alanıdır. Türkiye'nin şeker politikaları da tarihsel süreçte devletçilikten serbest piyasa ekonomisine geçiş süreciyle birlikte evrilmiş ve uluslararası gelişmelerle şekillenmiştir (Eren, 2018).

2.1.1. Tarım ve sanayi politikaları içindeki yeri

Şeker pancarı, Türkiye'nin tarım ve sanayi politikalarında stratejik bir ürün olarak önemli bir yer tutmaktadır. Tarımsal üretimin desteklenmesi ve sanayileşme hedefleri doğrultusunda şekillenen politikalar, şeker pancarı üretimini ve şeker sanayisini doğrudan etkilemiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, tarımın modernizasyonu ve sanayileşme

çalabaları kapsamında şeker pancarı üretimi teşvik edilmiş, bu doğrultuda Alpullu ve Uşak şeker fabrikaları kurulmuştur. Bu fabrikalar hem tarımsal üretimi artırmak hem de sanayi altyapısını güçlendirmek amacıyla devlet eliyle desteklenmiştir (Erdinç, 2017).

1980 sonrası dönemde, neoliberal politikaların etkisiyle tarım ve sanayi politikalarında serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci yaşanmıştır. Bu süreçte, şeker pancarı üretimi ve şeker sanayisi de özelleştirme politikalarından etkilenmiş, devletin sektördeki rolü azalmıştır. Ancak, şeker pancarı üretimi ve şeker sanayisi hem tarım hem de sanayi politikalarının kesişim noktasında yer alarak, stratejik önemini korumaya devam etmiştir (Gülsün, 2007)

2.1.2. Gıda güvenliği, stratejik ürün olarak şeker

Gıda güvenliği, bireylerin sağlıklı ve aktif bir yaşam sürdürebilmeleri için yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya fiziksel ve ekonomik erişimlerinin sürekli olarak sağlanmasıdır (Koca ve Somuncu, 2021). Bu bağlamda, şeker gibi temel enerji kaynağı olan gıdaların güvenli ve sürdürülebilir üretimi, ulusal gıda güvenliği politikalarının merkezinde yer almaktadır. Şeker, özellikle şeker pancarı ve şeker kamışı gibi bitkilerden elde edilen, enerji değeri yüksek bir karbonhidrat olup, gıda endüstrisinin birçok alanında temel hammadde olarak kullanılmaktadır. Türkiye'de şeker üretimi ağırlıklı olarak şeker pancarından sağlanmakta ve bu üretim, ülkenin tarım ve sanayi politikaları açısından stratejik bir öneme sahiptir (Yücel, 2023).

Şeker pancarı üretimi, sadece gıda endüstrisine hammadde sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda hayvancılık sektörüne yem, alkol ve biyoyakıt üretimi gibi yan ürünlerle de katkı sağlamaktadır. Bu çok yönlü kullanım alanları, şekerin stratejik bir tarım ürünü olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır (Yücel, 2023). Türkiye'de şeker üretimi ve tüketimi, 4634 sayılı Şeker Kanunu ile düzenlenmiş olup, bu kanun çerçevesinde üretim kotaları belirlenmiş ve şeker piyasası denetim altına alınmıştır. Bu düzenlemeler hem üreticilerin hem de tüketicilerin korunmasını hedeflemekte, aynı zamanda gıda güvenliğinin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır (Tosun ve Arslan, 2016).

Gıda güvenliği açısından şekerin stratejik önemi, sadece iç tüketimle sınırlı kalmayıp, ihracat potansiyeliyle de ilişkilidir. Dünya genelinde şeker talebinin artması, Türkiye'nin şeker üretim kapasitesini artırma ve ihracatını geliştirme yönünde politikalar geliştirmesini gerektirmektedir. Bu durum hem ekonomik kalkınma hem de gıda güvenliği açısından önem arz etmektedir (Erdinç, 2017). Ayrıca, şeker üretimi ve tüketimi, halk sağlığı politikalarıyla da doğrudan ilişkilidir. Aşırı şeker tüketimi, obezite,

diyabet ve kardiyovasküler hastalıklar gibi sağlık sorunlarına yol açabileceğinden, şekerin üretimi ve pazarlanması, sağlık politikalarıyla entegre bir şekilde ele alınmalıdır (Koç ve Uzmay, 2015).

2.2. Tarımsal Üretim Politikaları

Tarım politikaları, devletin tarımsal üretimi yönlendirmek, kırsal kesimin gelir düzeyini artırmak, tüketici fiyatlarını dengelemek, doğal kaynakları korumak ve tarımsal sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla uyguladığı ekonomik ve idari tedbirler bütünüdür. Bu politikalar hem üretici hem de tüketici refahını artırmaya dönük çift yönlü bir işlev üstlenmektedir. Devlet bu bağlamda fiyat destekleri, üretim sübvansiyonları, kredi kolaylıkları, vergisel teşvikler, ithalat/ihracat düzenlemeleri ve doğrudan gelir desteği gibi çok çeşitli araçları kullanmaktadır (Yavuz, 2000).

Türkiye’de tarım politikaları, 1923 yılından itibaren devletçilik ilkesiyle birlikte şekillenmiş, 1950’li yıllardan itibaren destekleme alımları, gübre ve tohum sübvansiyonları gibi modern araçlarla sistematik hâle gelmiştir. Özellikle 1960 sonrası uygulanan planlı kalkınma dönemlerinde tarım hem kendi içinde hem de sanayileşmeye girdi sağlaması açısından stratejik bir sektör olarak ele alınmıştır (Erdinç, 2017). Beş Yıllık Kalkınma Planları kapsamında tarım sektörüne ayrılan kaynaklar, tarımsal üretimin sürdürülebilirliği, gıda arz güvenliği ve kırsal yaşamın iyileştirilmesi hedefleriyle uyumludur (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı. 2014). Tarım politikalarının temel bileşenleri arasında üretici destekleme sistemleri ve fiyat dengeleme mekanizmaları yer alır. Türkiye’de uzun yıllar boyunca uygulanan taban fiyat ve alım garantisi sistemleri, üreticilerin gelir belirsizliklerini azaltmayı amaçlamıştır. Ancak 1980’li yılların ortasından itibaren neo-liberal politikaların etkisiyle bu destekleme sistemlerinde ciddi değişiklikler yaşanmıştır. IMF ve Dünya Bankası önerileri doğrultusunda tarımda sübvansiyonlar azaltılmış, doğrudan gelir destekleri ve piyasa odaklı mekanizmalar ön plana çıkarılmıştır (Öztürk, 2024).

1990’lı yıllarda artan dış borçlar ve kamu açıkları nedeniyle tarım destekleri ciddi biçimde kısıtlanmış, bu da üretici gelirlerinde dalgalanmalara ve kırsal yoksullukta artışa neden olmuştur. Bu süreçte Türkiye’nin AB’ye uyum süreci çerçevesinde tarım politikalarını yeniden şekillendirme çabaları da etkili olmuştur. Özellikle 2000’li yıllarda Tarım Reformu Uygulama Projesi (TRUP) kapsamında doğrudan gelir destekleri, ürün bazlı desteklemelerin yerini almaya başlamıştır (İnan ve Yomralıoğlu, 2006). Tarım politikalarının etkinliği, uygulandığı coğrafi, ekonomik ve sosyal koşullara göre

değişmektedir. Türkiye gibi tarımsal yapısı heterojen ve iklimsel çeşitlilik gösteren ülkelerde, bölge bazlı farklılaşmış politikalar kaçınılmazdır. Örneğin Doğu Anadolu'da mera hayvancılığına dayalı destekleme politikaları öne çıkarken, İç Anadolu ve Ege bölgelerinde bitkisel üretime yönelik teşvikler ağırlık kazanmaktadır. Tarım politikaları sadece üretici ve tüketici arasındaki ekonomik dengeyi kurmakla kalmaz; aynı zamanda su ve toprak kaynaklarının yönetimi, biyolojik çeşitliliğin korunması, iklim değişikliğine uyum gibi çevresel hedefleri de kapsar. Bu nedenle, çağdaş tarım politikaları yalnızca tarımsal üretimi değil, çevresel sürdürülebilirlik ve kırsal yaşamın sosyal yönlerini de dikkate alan bütünsel bir yaklaşımla oluşturulmaktadır (Oğul, 2022).

2.2.1. Pancar tarımı ve devlet destekleme politikaları

Türkiye'de pancar tarımı, devletin tarımsal üretim ve sanayi politikalarıyla uzun yıllar boyunca stratejik öncelik tanıdığı bir faaliyet alanıdır. Şeker pancarı üretimi, kırsal istihdamı desteklemesi, sanayiye doğrudan girdi sağlaması ve gıda güvenliğiyle ilişkilendirilmesi nedeniyle devlet destekleme sisteminin odağında yer almıştır. 1926'da Alpulu Şeker Fabrikası'nın kurulmasıyla birlikte devlet destekli üretim yapısı sistematik hâle gelmiş, üreticiyle devlet arasında doğrudan bağlantı kurulmuştur (Erdinç, 2017). Devlet destekleri, esas olarak üç ana alanda yoğunlaşmaktadır: fiyat destekleri, alım garantisi ve girdi sübvansiyonları. 1960'lı yıllardan itibaren bu destekler, özellikle Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TÜRKŞEKER) eliyle uygulanmış ve üreticinin pancar alım fiyatı, önceden açıklanarak ekonomik istikrar sağlanmıştır (Aladağ, 2019). 1980 sonrası dönemde ise liberal ekonomik model çerçevesinde pancar üretimi üzerindeki devlet etkisi azalmış, buna rağmen pancar çiftçisine yönelik destekleme sistemleri varlığını sürdürmüştür (Yapar, 2005).

2001 yılında yürürlüğe giren 4634 sayılı Şeker Kanunu, pancar üretimi ve pazarlanmasında yeni bir yapı oluşturmuş; kota sistemine geçilerek üretimin planlanması hedeflenmiştir. Bu sistemde şeker pancarı üreticilerine tahsis edilen A ve B kotası, toplam üretimi düzenlemeyi ve üretici gelirlerini garanti altına almayı amaçlamıştır (Tosun ve Arslan, 2016). Ancak kota fazlası üretimin bedelsiz alınması ya da alınmaması, üreticilerde gelir kaybı yaratmış ve bazı yıllarda pancar ekiminden vazgeçmelerle sonuçlanmıştır (Aladağ, 2019). TRUP (Tarım Reformu Uygulama Projesi) kapsamında uygulanan doğrudan gelir desteği sistemi, pancar üreticilerine yönelik politikaların dönüşümünde önemli bir yer tutar. Bu sistemle birlikte ürün bazlı desteklerin yerini, üretimden bağımsız destekleme uygulamaları almıştır. Fakat doğrudan gelir desteğinin

şeker pancarı özelinde üretim kararları üzerindeki etkisinin sınırlı olduğu, özellikle küçük ölçekli üreticilerin sistemden beklenen faydayı göremediği anlaşılmıştır (Yapar, 2005).

Şeker pancarı, bölgesel kalkınma açısından da devlet desteklerinin yönlendirdiği temel ürünlerden biri olmuştur. Örneğin İç Anadolu ve Orta Karadeniz bölgelerinde pancar üretimi, bölgedeki ekonomik canlılığın temel bileşenlerinden biri sayılmış ve tarım politikaları bu ürün etrafında kurgulanmıştır (Yücel, 2023). Bununla birlikte, destekleme sisteminin belirleyici olmadığı ya da istikrarsız uygulandığı dönemlerde, ekim alanları ve verimlilikte ciddi düşüşler kaydedilmiştir (Semerci ve Ural, 2024). Türkiye'nin 2018 yılında 14 şeker fabrikasını özelleştirmesi, pancar tarımını doğrudan etkileyen bir dönüşüm yaratmıştır. Özellikle pancar alım fiyatlarının kamu tarafından değil, artık özel sektör tarafından belirlenmeye başlaması; üretici güvenini zedelemiş, bazı bölgelerde ekim niyetini azaltmıştır (Çiçek, 2022). Devletin bu alandaki düzenleyici rolünü yeniden gözden geçirmesi gerektiği yönünde akademik uyarılar giderek artmıştır. Devlet destekleme politikalarının pancar tarımı üzerindeki uzun vadeli etkisi, yalnızca fiyat ve alım garantisi gibi ekonomik araçlara bağlı değildir. Aynı zamanda kurumsal altyapı, tarım sigortası sistemi, kooperatifleşme düzeyi ve çiftçi örgütlenmesi gibi yapısal faktörler de belirleyicidir. Dolayısıyla destekleme politikalarının sürdürülebilirliği, bu tamamlayıcı mekanizmalarla birlikte ele alınmalıdır (Metin, 2023).

2.2.2. Üretici kooperatifleri ve fiyat müdahale mekanizmaları

Üretici kooperatifleri, özellikle tarımsal faaliyetlerde ölçek ekonomilerinden faydalanamayan küçük ve orta ölçekli üreticiler açısından hem ekonomik hem de sosyal dayanışma mekanizmaları sunmaktadır. Tarım sektöründe yaygın olan dağınık üretim yapısı ve fiyat dalgalanmaları karşısında üreticilerin kolektif güç oluşturmaları, piyasa koşullarına karşı direnç geliştirmelerinde oldukça önemlidir. Kooperatifler aracılığıyla üreticiler, ürünlerini doğrudan pazarlayabilir, ortak makine-ekipman kullanımı ile maliyetlerini azaltabilir ve tedarik zinciri içinde daha avantajlı konumlara gelebilirler (Pakdemirli, 2019). Türkiye'de tarımsal kooperatiflerin tarihsel gelişimi Osmanlı'nın son dönemine dayansa da kurumsal yapı Cumhuriyet döneminde şekillenmiştir. 1935 tarihli 2834 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu ve daha sonra çıkarılan 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, kooperatiflerin yasal çerçevesini oluşturmuştur. Bu süreçte tarım politikalarının merkezinde yer alan kooperatifler, Devlet Planlama Teşkilatı'nın kalkınma planlarında kırsal kalkınmanın temel araçlarından biri olarak sunulmuştur (Ültanır, 2019).

Ancak Türkiye’de üretici kooperatiflerinin sayıca yaygın olmasına karşın, etkinlik düzeylerinin sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu sınırlılığın temel nedenleri arasında yönetim sorunları, yetersiz sermaye yapıları, profesyonel olmayan yönetim anlayışı ve üyeler arasında güven eksikliği gibi faktörler yer almaktadır. Özşahin ve Güven (2023), tarımsal katma değerin artırılması amacıyla verilen kamu desteklerinin, tek başına yeterli olmadığını; yönetim ve kurumsal yapı gibi alanlarda yaşanan yapısal sorunlar nedeniyle üretici örgütlerinin piyasada etkili aktörlere dönüşemediğini ortaya koymaktadır. Fiyat müdahale mekanizmaları, devletin piyasadaki fiyat istikrarsızlıklarını gidermek ve üretici-tüketici refahını dengelemek amacıyla kullandığı araçlardır. Tarımsal ürünlerde sıklıkla uygulanan bu politikalar, özellikle dalgalı fiyat yapılarında taban fiyat uygulamaları, destekleme alımları ve sübvansiyonlarla üreticiyi koruma işlevi üstlenmektedir. Türkiye’de 1938 yılında kurulan Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), bu müdahale mekanizmalarının kurumsal temellerini atmıştır. TMO, başta buğday olmak üzere temel tarım ürünlerinin fiyat istikrarını sağlamakla görevli olup, müdahale alımları yoluyla piyasa dengeleyicisi rolünü üstlenmiştir (Tarhan ve Dellal, 2021).

Şeker pancarı özelinde ise fiyat müdahalesi doğrudan alım garantileri ve kota sistemleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TÜRKŞEKER) ve Şeker Kurulu gibi yapılar, üreticiye pancar alım garantisi sunarak fiyat belirsizliğini ortadan kaldırmış; üreticinin planlama yapabilmesine olanak tanımıştır. Özellikle 2001 tarihli 4634 sayılı Şeker Kanunu ile bu yapı daha net hale getirilmiş, A ve B kotaları aracılığıyla üretimin ve fiyatın düzenlenmesi sağlanmıştır (Tosun ve Arslan, 2016). Ancak bu mekanizmaların uzun vadede üretici refahı üzerindeki etkisi tartışmalıdır. Örneğin, Çiçek ve Acar (2019), şeker fabrikalarının özelleştirilmesi sürecinde üretici kooperatiflerinin yeterince güçlenemediğini ve bu durumun üreticilerin karar alma süreçlerine katılımını sınırladığını belirtmektedir. Bu tür fiyat politikalarının merkezi otoriteye bağımlı bir şekilde işletilmesi, yerel düzeyde üretici inisiyatifi kısıtlamaktadır.

Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde üretici örgütleri yalnızca kooperatif şeklinde değil, aynı zamanda üretici birlikleri olarak da yapılandırılmıştır. AB Ortak Tarım Politikası kapsamında bu örgütler desteklenmekte, ürünün pazarlanması ve değer zincirinde üreticinin rolünün artırılması hedeflenmektedir. Türkiye’nin AB uyum süreci kapsamında bu modele benzer reformları gerçekleştirmesi, üretici örgütlerinin etkinliğini artırma potansiyeli taşımaktadır (Arslan Olcay, 2016). Fiyat müdahale mekanizmalarının bir diğer yönü de piyasaya dolaylı etki eden sübvansiyonlardır. Bu tür destekler, özellikle girdi fiyatlarının yüksek olduğu dönemlerde üreticinin maliyet yükünü azaltmakta,

üretimin sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Ancak bu müdahalelerin etkili olabilmesi için şeffaf, öngörülebilir ve süreklilik arz eden bir yapıda olması gerekmektedir. Aksi durumda hem üretici hem de piyasa aktörleri belirsizlik ortamında karar alma süreçlerinde zorluk yaşamaktadır (Baysa ve Cihangir, 2021).

2.3. Sanayi Politikaları Bağlamında Şeker Fabrikaları

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'nin ekonomik kalkınma hedefleri doğrultusunda benimsenen devletçilik politikası, sanayileşme sürecinin temelini oluşturmuştur. Bu dönemde, özel sektörün yetersizliği ve sermaye birikiminin sınırlı olması nedeniyle devlet, ekonomik faaliyetlerde doğrudan rol alarak sanayi yatırımlarını üstlenmiştir. Devletçilik, sadece ekonomik bir tercih değil, aynı zamanda siyasi bağımsızlığın ve ulusal egemenliğin pekiştirilmesi amacıyla da benimsenmiştir (Erdinç, 2017). 1920'li ve 1930'lu yıllarda uygulanan devletçilik politikaları çerçevesinde, şeker sanayisi gibi stratejik sektörlerde devlet yatırımları ön plana çıkmıştır. 1926 yılında Alpullu ve Uşak şeker fabrikalarının kurulması, tarıma dayalı sanayileşme stratejisinin somut örnekleri arasında yer almıştır. Bu yatırımlar hem kırsal kalkınmayı desteklemiş hem de ithalata olan bağımlılığı azaltarak ekonomik bağımsızlığı güçlendirmiştir (Karayaman, 2012).

Devletçilik politikaları, sanayileşme sürecinde planlı kalkınma anlayışını da beraberinde getirmiştir. 1930'lu yıllarda hazırlanan Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planları, sanayi yatırımlarının yönlendirilmesi ve kaynakların etkin kullanımı açısından önemli rol oynamıştır. Bu planlar doğrultusunda, şeker sanayisi gibi sektörlerde devletin öncülüğünde yatırımlar gerçekleştirilmiş ve sanayi altyapısı güçlendirilmiştir (Erdinç, 2017). Ancak, 1950'li yıllardan itibaren devletçilik politikalarında değişim yaşanmıştır. Demokrat Parti döneminde, özel sektörün teşvik edilmesi ve devletin ekonomik faaliyetlerdeki rolünün azaltılması hedeflenmiştir. Bu süreçte, şeker sanayisi gibi sektörlerde özelleştirme politikaları gündeme gelmiş ve devletin sanayi yatırımlarındaki payı azalmıştır (Kılavuz, 2022). 1980'li yıllarda, Türkiye'nin dışa açık ve ihracata dayalı sanayileşme stratejisini benimsemesiyle birlikte, devletçilik politikaları yerini serbest piyasa ekonomisine bırakmıştır. Bu dönemde, şeker sanayisi gibi sektörlerde devletin rolü daha çok düzenleyici ve denetleyici bir yapıya dönüşmüş, özel sektör yatırımları ön plana çıkmıştır (Yıldırım, 2011). Bu bağlamda, devletçilik politikalarının mirası olarak, Türkiye'de sanayi altyapısının büyük bir kısmı devlet yatırımlarıyla şekillenmiştir. Şeker sanayisi gibi stratejik sektörlerde devletin geçmişteki rolü, bugünkü sanayi yapısının

oluşmasında belirleyici olmuştur. Ancak, küresel rekabet ortamında, devletin sanayi politikalarında esneklik ve özel sektörle iş birliği önem kazanmıştır (Erdinç, 2017).

2.3.1. Kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT) çerçevesinde şeker fabrikaları

Türkiye'de şeker sanayisi, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren devletin ekonomik kalkınma politikalarının önemli bir parçası olmuştur. Bu kapsamda, şeker fabrikaları Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) bünyesinde kurulmuş ve işletilmiştir. KİT'ler, devletin ekonomik alanda doğrudan müdahalesini sağlayan araçlar olarak, özellikle stratejik sektörlerde faaliyet göstermiştir. Şeker sanayisi de bu sektörlerden biri olarak hem tarımsal üretimin desteklenmesi hem de sanayileşmenin teşvik edilmesi amacıyla devlet eliyle yapılandırılmıştır. KİT'ler, 1980'li yıllara kadar Türkiye ekonomisinde önemli bir rol oynamış, ancak bu dönemde başlayan liberalizasyon ve özelleştirme politikalarıyla birlikte devletin ekonomik alandaki rolü yeniden tanımlanmıştır. Bu süreçte, şeker fabrikaları da özelleştirme kapsamına alınmış ve bazıları özel sektöre devredilmiştir. Ancak, şeker sanayisinin stratejik önemi ve tarımsal üretimle olan sıkı ilişkisi nedeniyle, devletin bu sektördeki düzenleyici ve denetleyici rolü devam etmiştir (Altunbağ ve Türkoğlu, 2015).

Şeker fabrikalarının KİT statüsünde faaliyet göstermesi, özellikle pancar üreticileri için güvenli bir pazar ve fiyat istikrarı sağlamıştır. Devletin alım garantisi ve fiyat politikaları, üreticilerin gelirlerini güvence altına almış ve tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini desteklemiştir. Ancak, KİT'lerin yönetiminde yaşanan verimsizlikler, maliyetlerin yüksekliği ve siyasi müdahaleler gibi sorunlar, şeker sanayisinin etkinliğini olumsuz etkilemiştir (Altunbağ ve Türkoğlu, 2015). Özelleştirme süreciyle birlikte, özel sektörün şeker sanayisine girişi, rekabetin artmasına ve verimliliğin yükselmesine katkı sağlamıştır. Ancak, bu süreçte üreticilerin destek mekanizmalarının zayıflaması ve fiyat dalgalanmalarının artması gibi sorunlar da ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, şeker sanayisinde devletin düzenleyici rolünün devam etmesi ve üreticilerin korunmasına yönelik politikaların sürdürülmesi önem arz etmektedir (Altunbağ ve Türkoğlu, 2015).

2.3.2. Sanayi yatırımlarında bölgesel kalkınma perspektifi

Türkiye'de sanayi yatırımları, bölgesel kalkınma politikalarının temel araçlarından biri olarak değerlendirilmiştir. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, sanayileşme hamleleriyle birlikte bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi ve ekonomik kalkınmanın ülke geneline yayılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda, kamu

yatırımları ve teşvik politikaları aracılığıyla sanayi tesislerinin ülkenin farklı bölgelerine dağıtılması sağlanmıştır (Keskin, 2023). Bölgesel kalkınma perspektifinde sanayi yatırımları, sadece ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel gelişimi de hedeflemiştir. Sanayi tesislerinin kurulmasıyla birlikte, istihdam olanakları artmış, göç hareketleri dengelenmiş ve yerel ekonomiler canlanmıştır. Bu durum, bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına katkı sağlamıştır (Arslan ve Türkmen, 2023).

Ancak, sanayi yatırımlarının bölgesel kalkınmaya etkisi, sadece fiziksel yatırımlarla sınırlı kalmamıştır. Eğitim, sağlık, altyapı ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesi gibi tamamlayıcı politikalarla desteklenmesi, yatırımların sürdürülebilirliğini ve etkinliğini artırmıştır. Bu nedenle, entegre kalkınma yaklaşımları benimsenmiş ve bölgesel kalkınma ajansları gibi kurumlar aracılığıyla koordinasyon sağlanmıştır (Yılmaz, 2023). Özellikle şeker fabrikaları gibi tarıma dayalı sanayi yatırımları, kırsal bölgelerde ekonomik ve sosyal dönüşümün anahtarı olmuştur. Bu fabrikalar, sadece üretim faaliyetleriyle değil, aynı zamanda eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler sunarak bölge halkının yaşam kalitesini artırmıştır. Ağrı Şeker Fabrikası örneğinde olduğu gibi, bu tür yatırımların bölgesel kalkınmaya olan katkısı somut bir şekilde gözlemlenmiştir (Kaya, 2015).

Ancak, zamanla sanayi yatırımlarının bölgesel kalkınmadaki rolü çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Özelleştirme politikaları, teknolojik değişimler ve küresel rekabet gibi faktörler, bazı sanayi tesislerinin kapanmasına veya etkinliğinin azalmasına neden olmuştur. Bu durum, bölgesel kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde engeller oluşturmıştır. Özdemir (2023), Türkiye'nin sanayisizleşme sürecinde imalat sanayisinin toplam katma değer ve istihdam içindeki payının azaldığını ve bu durumun bölgesel kalkınma üzerinde olumsuz etkiler yarattığını belirtmektedir. Bu bağlamda, sanayi yatırımlarının bölgesel kalkınma perspektifinde değerlendirilmesi, bütünleşmiş ve sürdürülebilir politikaların uygulanmasını gerektirmektedir. Bölgesel kalkınma ajansları, yerel yönetimler ve merkezi hükümetin iş birliğiyle, sanayi yatırımlarının planlanması, uygulanması ve izlenmesi süreçlerinde etkin bir koordinasyon sağlanmalıdır. Bu sayede, sanayi yatırımları aracılığıyla bölgeler arası gelişmişlik farkları azaltılabilir ve ülke genelinde dengeli bir kalkınma sağlanabilir (Keskin, 2023).

2.4. İthal İkamesi ve Özelleştirme Kavramları

İthal ikamesi sanayileşme modeli, özellikle 20. yüzyılın ortalarında gelişmekte olan ülkelerde benimsenen bir strateji olup, ithal edilen malların yerli üretimle ikame

edilmesini hedeflemiştir. Bu model, dışa bağımlılığı azaltmak, yerli sanayiye korumak ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmek amacıyla yüksek gümrük tarifeleri, ithalat kotaları ve devlet sübvansiyonları gibi korumacı politikalarla desteklenmiştir (Gündoğdu ve Baycar, 2023). Türkiye'de ithal ikamesi politikaları, özellikle 1960-1980 döneminde yoğun bir şekilde uygulanmıştır. Bu dönemde, devletin sanayi üzerindeki rolü artmış ve kamu yatırımlarıyla birçok sanayi tesisi kurulmuştur. Şeker sanayi de bu stratejinin önemli bir parçası olmuştur. Şeker fabrikalarının kurulmasıyla hem tarımsal üretim teşvik edilmiş hem de sanayi altyapısı güçlendirilmiştir (Pamukoğlu, 1990).

Şeker sanayisinin ithal ikamesi modeli çerçevesinde geliştirilmesi, Türkiye'nin ekonomik bağımsızlık hedefleriyle de örtüşmüştür. Yerli üretimin artırılmasıyla, dışa olan bağımlılık azaltılmış ve döviz tasarrufu sağlanmıştır. Ancak, bu modelin uzun vadede sürdürülebilirliği konusunda çeşitli eleştiriler de bulunmaktadır. Özellikle, teknolojik yeniliklerin yetersizliği ve verimlilik sorunları, şeker sanayisinin rekabet gücünü olumsuz etkilemiştir (Yıldız, 2020). 1980'li yıllardan itibaren Türkiye, ithal ikamesi modelinden ihracata dayalı sanayileşme stratejisine geçiş yapmıştır. Bu değişim, şeker sanayisini de etkilemiş ve sektörde özelleştirme politikaları gündeme gelmiştir. Özelleştirme süreci, şeker fabrikalarının verimliliğini artırmayı hedeflemiş olsa da bazı bölgelerde sosyal ve ekonomik sorunlara yol açmıştır (Arslan, 1998). Bu bağlamda, ithal ikamesi sanayileşme modeli, Türkiye'nin sanayi politikalarında önemli bir dönemi temsil etmektedir. Şeker sanayisi, bu modelin hem başarılarını hem de sınırlılıklarını yansıtan bir örnek teşkil etmektedir. Günümüzde, şeker sanayisinin rekabet gücünü artırmak için teknoloji yatırımları, verimlilik artışı ve sürdürülebilir üretim yöntemlerine odaklanılması gerekmektedir (Gündoğdu ve Baycar, 2023).

2.4.1. 1980 sonrası özelleştirme politikalarının mantığı

1980 sonrası Türkiye ekonomisinde devletin küçültülmesi, piyasa mekanizmasının etkinleştirilmesi ve kamu iktisadi teşebbüslerinin (KİT) yeniden yapılandırılması yönünde ciddi yapısal dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönüşüm, özellikle 24 Ocak 1980 kararlarıyla uygulamaya konulan ekonomik istikrar programı çerçevesinde ivme kazanmış, özelleştirme bu sürecin temel bileşeni olarak belirlenmiştir (Yayman, 2000). 1980'li yıllarda özelleştirme daha çok bir söylem olarak varlık göstermiş, pratiğe dönüşmesi 1986 yılında Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın kurulmasıyla hız kazanmıştır. Devletin “üretici” konumdan çıkarılması ve “düzenleyici” bir role evrilmesi gerektiği yönündeki neoliberal yaklaşımlar, Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası

kuruluşlarca da desteklenmiştir. Bu bağlamda özelleştirmenin rasyonel temeli, kamu harcamalarının azaltılması, bütçe açıklarının kontrol altına alınması ve verimliliğin artırılması olarak ifade edilmiştir (Üçer, 2018).

1990'lı yıllar, özelleştirmenin hukuki zeminini güçlendiren anayasa ve yasa değişikliklerinin yapıldığı, uygulamaların ise genellikle düşük performansla sürdüğü bir dönemdir. Bu dönemde özelleştirme, kamuoyunda yoğun eleştirilere konu olmuş hem kamu mülkiyetinin korunması hem de çalışan hakları açısından ciddi toplumsal tepkiler doğurmuştur. Ayrıca şeffaflık eksikliği, kurumsal kapasite yetersizliği ve siyasi belirsizlikler özelleştirme sürecini olumsuz etkilemiştir (Güngör, 2012). 2001 ekonomik krizinin ardından uygulamaya konulan yapısal reform paketleriyle özelleştirme politikalarında yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde özelleştirme, sadece mali disiplin sağlama amacıyla değil, aynı zamanda rekabetin artırılması, etkin kaynak kullanımı ve sektörel derinleşmenin sağlanması gibi ekonomik hedeflerle de ilişkilendirilmiştir. Telekomünikasyon, enerji, bankacılık ve ulaştırma gibi stratejik sektörler bu dönemde özelleştirme kapsamına alınmış ve büyük çaplı satışlar gerçekleştirilmiştir (Üçer, 2018).

Ekonomik rasyonalite bağlamında özelleştirmenin temel gerekçeleri arasında kamu kaynaklarının etkin tahsisi, hizmet kalitesinin artırılması, özel girişimciliğin desteklenmesi ve yabancı sermayenin çekilmesi gibi hedefler yer almaktadır. Bununla birlikte, uygulamada karşılaşılan yapısal sorunlar nedeniyle bu hedeflerin bir kısmına ulaşılamadığı da görülmektedir. Özellikle, özelleştirilen bazı kamu işletmelerinde istihdam azalması, bölgesel kalkınma hedeflerinden sapma ve hizmetlerde aksama gibi olumsuzluklar yaşanmıştır (Yayman, 2000; Güngör, 2012). Uluslararası literatürde özelleştirme genellikle üç tür rasyonaliteye dayandırılır: mali (bütçe açıklarını kapatma), ekonomik (verimlilik artışı) ve politik (devletin ideolojik yönelimleri). Türkiye'de bu üçlü yapı özellikle 2001 sonrası dönemde belirginleşmiş ve özelleştirme uygulamaları geniş halk kesimlerine yayılmıştır. Özellikle enerji ve iletişim sektörlerinde yaşanan özelleştirme dalgası hem gelir yaratıcı araç hem de regülasyon politikalarının yeniden tanımlanmasını gerekli kılmıştır (Üçer, 2018). Bu politikaların uygulanması sürecinde yerli-yabancı sermaye dengesi, kamu hizmetlerinin erişilebilirliği ve çalışan hakları gibi sosyal yönlerin göz ardı edilmesi de önemli eleştirilere neden olmuştur. Örneğin, Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından 2000'li yıllarda alınan kararlar, şeker, liman, enerji ve sigara gibi kamuya ait stratejik varlıkların satışını hızlandırmış; ancak bu özelleştirmelerin sosyal etkileri yeterince değerlendirilmemiştir (Güngör, 2012).

2.4.2. Şeker sanayisinde özelleştirmenin etkileri

2018 yılında Türkiye'de gerçekleştirilen şeker fabrikalarının özelleştirilmesi, tarım ve sanayi sektörlerinde önemli yapısal değişikliklere yol açmıştır. Bu süreç, özellikle pancar üreticileri ve şeker fabrikası çalışanları üzerinde belirgin etkiler yaratmıştır. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası'nın 2018 tarihli raporuna göre, özelleştirme kararının ardından şeker pancarı ekim alanlarında belirgin bir azalma gözlemlenmiştir. Raporda, 2017 yılında yaklaşık 340 bin hektar olan ekim alanlarının, 2018 yılında 300-310 bin hektar aralığına düştüğü belirtilmektedir (TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, 2018). Bu durum, özelleştirme politikalarının, kurumların özel sektöre devrinden önce bile piyasaları önemli ölçüde etkileyebileceğini göstermektedir.

Özelleştirilen fabrikaların teknik verimliliği üzerine yapılan bir çalışmada, Çınar ve ark., (2021), 2018 öncesi ve sonrası dönemlerdeki teknik verimlilik değişimlerini incelemiş ve özelleştirilen fabrikaların teknik verimliliklerinde artış gözlemlendiğini belirtmiştir. Ancak, bu artışın sürdürülebilirliği ve sektöre olan genel etkisi konusunda daha fazla araştırmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Özelleştirme sürecinin sosyal etkileri de dikkate değerdir. Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi'nde yer alan bir çalışmada, özelleştirmenin şeker pancarı üreticileri ve şeker fabrikası çalışanları üzerindeki etkileri incelenmiş ve bu süreçte üreticilerin ve çalışanların çeşitli zorluklarla karşılaştığı belirtilmiştir (Uztürk, 2019). Özellikle, üreticilerin alternatif üretim yöntemleri arayışına girdikleri ve çalışanların sendikal faaliyetlerle haklarını korumaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Özelleştirme sürecinin bir diğer önemli etkisi, şeker pancarı üretim alanlarının azalmasıdır. Türkiye'de 2000'li yıllardan itibaren hız kazanan özelleştirme uygulamaları, şeker fabrikaları aracılığıyla pancar üreticisinin üretim kararlarını doğrudan etkilemiştir. Gülsün'ün (2007) analizine göre, özelleştirme girişimlerinin yoğunlaştığı dönemlerde, pancar üretimi yapan çiftçiler arasında belirsizlik artmış ve bu belirsizlik sözleşmeli ekim kararlarında tereddüde yol açmıştır. Özellikle fabrikaların devrine ilişkin süreçlerin kamuoyuna yansıdığı safhalarda, pancar üreticilerinin üretim motivasyonlarının azaldığı ve ekim alanlarının daraldığı görülmüştür. Bu gelişmeler, özelleştirmenin yalnızca mülkiyet yapısını değil, aynı zamanda tarım sektörü üzerindeki beklentileri ve karar alma davranışlarını da etkilediğini göstermektedir. Belirsizlik ortamında yatırım ve üretim kararlarının ertelenmesi, özelleştirmenin dolaylı ama etkili sonuçlarından biri olarak değerlendirilmektedir (Gülsün, 2007).

2.5. Şeker Kotaları ve Piyasa Düzenlemeleri

Türkiye'de şeker sanayisinin düzenlenmesi ve sürdürülebilirliği açısından 4634 sayılı Şeker Kanunu, üretim ve piyasa dengesi sağlamak amacıyla kota uygulamalarını devreye sokmuştur. Bu kanun, şeker üretiminde arz-talep dengesini korumak, üreticileri desteklemek ve tüketici fiyatlarını istikrarlı tutmak amacıyla üç farklı kota türü belirlemiştir: A, B ve C kotaları (Tosun ve Arslan, 2016). A kotası, iç piyasada tüketilecek şeker miktarını belirlerken, B kotası stratejik stok oluşturmak amacıyla ayrılmıştır. C kotası ise iç tüketim fazlası üretimi kapsar ve bu miktar yalnızca ihracat amacıyla kullanılabilir. Bu yapı, üreticilerin planlamalarını yaparken piyasa koşullarını göz önünde bulundurmalarını sağlamaktadır (Yavuz, 2004). Şeker Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte, Şeker Kurumu ve Şeker Kurulu gibi düzenleyici organlar oluşturulmuş, bu kurumlar aracılığıyla kota tahsisleri ve piyasa denetimleri gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemeler, şeker üretiminde istikrarı sağlamak ve sektördeki rekabeti artırmak amacıyla önemli rol oynamıştır (Tosun ve Arslan, 2016).

Ancak, kota uygulamaları bazı bölgelerde üreticiler üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Örneğin, Kayseri ilinde yapılan bir araştırmada, üreticilerin %71.8'i kota miktarının yetersiz olduğunu belirtmiş, %92.3'ü ise C kotası uygulamasının düşük fiyat nedeniyle sorun oluşturduğunu ifade etmiştir (Şahin, 2022). Ayrıca, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum süreci kapsamında, şeker politikalarında yapılan değişiklikler, üretim kotalarının etkilerini daha da belirgin hale getirmiştir. 1999 yılında uygulamaya konulan üretim kotası politikası, iç üretimi 107.000 ton azaltmış, ancak iç tüketimde bir değişiklik olmamıştır. Bu durum, hükümet harcamalarını ve üretici fazlasını sırasıyla 95 milyon ve 9 milyon ABD doları azaltmıştır (Yavuz, 2004). Şeker Kanunu ve kota uygulamaları, Türkiye'de şeker üretiminin düzenlenmesi ve piyasa istikrarının sağlanması açısından önemli mekanizmalar sunmaktadır. Ancak, bu uygulamaların bölgesel farklılıkları ve üretici üzerindeki etkileri dikkate alınarak, daha esnek ve üretici dostu politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

2.5.1. Şeker ile ilgili kanunlar

14.04.1925 tarihli ve 601 sayılı “Şeker Fabrikalarına Bahş Olunan İmtiyazât ve Muâfiyyât Hakkında Kanun”; yurt içinde üretilen şekerin korunması amacıyla ve aynı zamanda ithal edilen şeker ile de ilgili gerekli önlemleri almıştır (Resmî Gazete, 1925). Bu kanun ile ülkemizde şeker fabrikası kurma isteği olan kişilere ayrıcalıklar tanınmış ve şeker sanayiinin kuruluşu için ek motivasyon kaynağı olmuştur (Avcı, 2012).

6 Şubat 1926 tarihli ve 724 sayılı “Şeker İnhisarı Hakkında Kanun” ile hükümetin şeker ithalatını tekel altına alarak ithal edilecek şekerden 27 kuruş ve yurt içinde üretilen şekerden de kiloda 8 kuruş vergi almasına karar verilmiştir (Resmî Gazete, 1926). 6 Şubat 1926 tarihli ve 724 sayılı “Şeker İnhisarı Hakkında Kanun” 1 Haziran 1930 tarihli ve 1499 sayılı “Gümrük Tarifesi” kanunu ile kaldırılmıştır.

12 Haziran 1930 tarih ve 1718 sayılı “Dahili İstihlak Vergisi Hakkında Kanun” ile yurt içinde şeker üreten fabrikalardan 1930 mali senesinde 4 kuruş, 1931 mali senesinde 5 kuruş, 1932 mali senesinde 6 kuruş ve 1933 mali senesinde 7 kuruş olmak üzere şeker tüketim vergisi alınmasına karar verilmiştir (Resmî Gazete, 1930a).

19 Haziran 1930 tarih ve 1709 sayılı “Şeker şirketine iştirake ve avans itasına dair” kanun ile, yapılan desteklere rağmen istenilen düzeyde faaliyetini gerçekleştiremeyen şeker fabrikalarının (Uşak ve Alpullu) özel sektörden alınıp milli bankalardan tarafından kurulacak bir şirkete devredilmesine ve maliyenin de bu şirkete 2.500.000 lira ile ortak olarak 1.500.000 lira avans ödemesi yapması kararlaştırılmış ama bu kanun uygulamaya geçememiştir (Resmî Gazete, 1930b).

29 Haziran 1932 tarih ve 1994 sayılı “14 Haziran 1930 tarih ve 1718 numaralı Dahili İstihlak Vergi Kanununun 1. maddesinin tadiline dair kanun” ile yurt içindeki fabrikalarda elde edilen şekerin üretim yılı ne olursa olsun kilogram başına 8 kuruşluk tüketim vergisi alınmasına karar verilmiştir (Resmî Gazete, 1932).

5 Haziran 1934 tarih ve 2427 sayılı “Dahili İstihlak Vergisi Kanununun 29 Mayıs 1932 tarih ve 1994 numaralı kanunu ile değiştirilen birinci maddesi yerine kaim kanun” ile yurt içindeki şeker fabrikalarından üretilen şekerin kilosundan 12 kuruş tüketim vergisi alınmasına karar verilmiştir (Resmî Gazete, 1934).

02.05.1935 tarih ve 2699 sayılı “Şeker fabrikalarına bahşolunan imtiyazat ve muafiyet hakkındaki 14 Nisan 1341 tarih ve 601 sayılı kanunun 8. maddesinin kaldırılmasına dair kanun” (Resmî Gazete, 1935a).

12.06.1935 kabul tarihi ve 2785 sayılı “Şeker İstihlak ve Gümrük Resimleri Hakkında” kanun ile; 2427 ve 1994 numaralı kanunlarla 1718 numaralı kanunun birinci ve on dördüncü maddeleri hükümleri genel ithalat tarifesinin 203 numarasının C fıkrası kaldırılmasına, yurt içindeki şeker fabrikalarının üretim miktarlarının hükümet tarafından tayin olunması, yıllık şeker üretimleri 55.000 tona kadar şeker fabrikalarının ürettiği şekerin her kilogramından 4,10 kuruş üretim vergisi alınmasına ancak kanunun yayımlandığı tarihte eldeki stoklardan zarar edilmemesi için 200.000 tona kadar olan şekerin kilosundan 1,4 kuruş indirim yapılmasına, ithal edilecek şekerin miktarının

hükümetçe belirlenmesine ve bu şekerden kiloda kuruş gümrük vergisi alınmasına karar verilmiştir (Resmî Gazete, 1935b).

15.07.1953 tarih ve 6168 sayılı “Şeker fabrikalarına bahşolunan imtiyazat ve muafiyet hakkındaki kanunun 2. maddesinin değiştirilmesine dair kanun” ile; halen inşaatına devam ve yeni kurulacak şeker fabrikalarının onaylanmış projelerinde kullanılacak inşaat malzemesi, makineler ve aletler için ithalat vergisinden muaf tutulmasına karar verilmiştir (Resmî Gazete, 1953).

20.05.1955 tarih ve 6607 sayılı “Şeker fabrikalarına bahşolunan imtiyazat ve muafiyet hakkındaki 5 Nisan 1341 tarihli ve 601 sayılı kanunun meriyet müddetinin temdidini hakkında” kanun ile; 601 sayılı kanunun yürürlük süresi beş yıl uzatılmıştır (Resmî Gazete, 1955).

22.06.1956 tarih ve 6747 sayılı “Şeker Kanunu” ile; şeker fabrikası kurmak isteyen kişilerin icra vekilleri heyetine; fabrika için gerekli hammaddenin hangi bölgelerden tedarik edileceğini, gerekli sermayesini ve temin şeklini, teknik elemanları, fabrika kapasitesini ve rantabilite hesaplarını içeren dilekçeyle başvurmaları ve onay almaları gerekmektedir. Kurulacak şeker fabrikasının işleme kapasitesi aşan pancarlar icra vekilleri heyeti onayı ile başka fabrikalarda işlenebilir. Şeker pancarı alım fiyatı, yurt içinde ve ithal edilen şekerin fiyatı Heyet tarafından belirlenir. Yurt içinde üretilen şekerler üretim vergisine tabidir ve küp şeker için kiloda 100 ve kristal şeker için kiloda 85 kuruştur. Yurt içinde ne kadar şeker üretileceği, şeker ithal ve ihraç edileceği belirlenir. (Resmî Gazete, 1956).

2.5.2. Rekabet kurumu ve piyasa denetimi

Türkiye'de şeker piyasasının düzenlenmesi ve denetlenmesi hem tarım politikalarının etkinliği hem de tüketici refahının korunması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, Rekabet Kurumu'nun rolü, piyasa yapısının sağlıklı işlemesi ve rekabetin korunması açısından önemli bir konumda bulunmaktadır. Rekabet Kurumu, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun çerçevesinde, piyasada rekabeti engelleyici, bozucu veya kısıtlayıcı uygulamaları tespit etmek ve önlemekle yükümlüdür. Bu kapsamda, şeker piyasasında faaliyet gösteren teşebbüslerin birleşme, devralma ve anlaşmaları, piyasa hakimiyetinin kötüye kullanılması gibi durumlar Kurum tarafından incelenmektedir. Örneğin, Rekabet Kurumu'nun Denetim ve Uygulama Daire Başkanlığı, sektörel analizler yaparak, şeker piyasasındaki rekabet ihlallerini tespit etmekte ve gerekli yaptırımları uygulamaktadır (Özkarabüber, 2003).

Şeker piyasasında, özellikle nişasta bazlı şeker (NBŞ) üretimi ve dağıtım konularında, rekabetin korunması büyük önem arz etmektedir. NBŞ kotasının belirlenmesi ve dağıtımı, piyasada faaliyet gösteren firmalar arasında rekabetin sağlanması açısından önemli bir faktördür. Bu nedenle, Rekabet Kurumu, NBŞ kotasının adil ve şeffaf bir şekilde dağıtılmasını sağlamak amacıyla düzenlemeler yapmakta ve denetimler gerçekleştirmektedir (Gemiçi, 2024). Ayrıca, şeker piyasasında fiyatlandırma politikaları da Rekabet Kurumu'nun denetim alanına girmektedir. Piyasa oyuncularının fiyat belirleme süreçlerinde rekabeti engelleyici davranışlarda bulunmaları, tüketici refahını olumsuz etkileyebileceğinden, Kurum bu tür uygulamalara karşı önlemler almaktadır. Bu bağlamda, şeker piyasasında faaliyet gösteren firmaların fiyatlandırma stratejileri, Kurum tarafından yakından izlenmekte ve gerektiğinde müdahalelerde bulunmaktadır (Gemiçi, 2024). Rekabet Kurumu'nun şeker piyasasındaki denetim faaliyetleri, sadece mevcut ihlallerin tespitiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda sektörel analizler ve raporlamalar yoluyla proaktif bir yaklaşım sergilemektedir. Bu sayede, potansiyel rekabet ihlalleri önceden belirlenerek, piyasada sağlıklı bir rekabet ortamının sürdürülebilirliği sağlanmaktadır (Özkarabüber, 2003).

2.5.3. AB müktesebatı ile uyum süreçleri

Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) müktesebatına uyum süreci, özellikle tarım sektörü ve şeker piyasası açısından karmaşık ve çok boyutlu bir dönüşüm gerektirmiştir. AB'nin Ortak Tarım Politikası (OTP) çerçevesinde şekillenen şeker politikaları, üretim kotaları, fiyat destekleri ve dış ticaret düzenlemeleri gibi çeşitli araçlarla piyasayı düzenlemektedir. Türkiye'nin bu yapıya entegrasyonu hem yasal hem de yapısal reformları zorunlu kılmıştır (Demirdöğen, 2022). AB'nin şeker politikaları, 1785/81 sayılı Yönetmelik ile düzenlenmiş olup, üye ülkeler arasında politika birliğini sağlamayı hedeflemiştir. Bu düzenlemeler, şeker piyasasında istikrarı sağlamak, üreticileri korumak ve tüketici fiyatlarını dengelemek amacıyla uygulanmaktadır. Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde, bu politikaların benimsenmesi ve uygulanması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Aytüre, 2005).

Türkiye'nin AB müktesebatına uyum süreci, 2007 yılında hazırlanan "Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı" ile somutlaştırılmıştır. Bu program, tarım ve kırsal kalkınma faslı da dahil olmak üzere, çeşitli fasıllarda yasal düzenlemeleri ve stratejileri içermektedir. Programda, şeker sektörüyle ilgili olarak, üretim kotalarının belirlenmesi, fiyat desteklerinin düzenlenmesi ve dış ticaret politikalarının uyumlaştırılması gibi

konular ele alınmıştır (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2019). AB'nin şeker politikalarına uyum sürecinde, Türkiye'nin karşılaştığı en önemli zorluklardan biri, üretim fazlalarının yönetimi olmuştur. AB'de, üretim fazlaları çeşitli mekanizmalarla kontrol altına alınırken, Türkiye'de bu konuda yeterli önlemlerin alınmaması, piyasa dengesizliklerine yol açmıştır (Erdoğan, 2017).

Türkiye'nin AB müktesebatına uyum sürecinde, şeker sektöründe karşılaşılan bir diğer önemli konu, nişasta bazlı şeker (NBŞ) üretimi ve tüketimidir. AB'de NBŞ üretimi sıkı kotalarla sınırlandırılmışken, Türkiye'de bu konuda daha esnek bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu durum, şeker pancarı üreticileri ile NBŞ üreticileri arasında rekabetin artmasına ve sektördeki dengelerin bozulmasına neden olmuştur (Demirdöğen, 2022). AB müktesebatına uyum sürecinde, Türkiye'nin şeker sektöründe yapması gereken reformlar arasında, şeker fabrikalarının modernizasyonu, üretim verimliliğinin artırılması ve çevre dostu üretim tekniklerinin benimsenmesi yer almaktadır. Ayrıca, şeker sektöründe çalışanların eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve sektöre yönelik araştırma-geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi de önemlidir (Güler, 2007). Türkiye'nin AB müktesebatına uyum sürecinde, şeker sektöründe karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmek için, sektöre yönelik uzun vadeli stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir. Bu stratejiler hem üreticilerin hem de tüketicilerin çıkarlarını gözetmeli ve sektörde sürdürülebilirliği sağlamayı hedeflemelidir (Aytüre, 2004).

2.6. Kuruluş ve Devletçilik Dönemi (1923-1950)

Osmanlı İmparatorluğu döneminde şeker üretimi, büyük ölçüde ithalata dayalıydı. 19. yüzyılın sonlarına doğru, şeker kamışı ve şeker pancarı tarımının yaygınlaştırılması için çeşitli teşebbüsler yapılmış, ancak bu girişimler genellikle başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Karayaman, 2010).

Ülkemizde pancar şeker sanayi tesisi kurulmasında ilk adım 1840 yılında İstanbul tüccarlarından Arnavut köylü Dimitri Efendi tarafından atılmıştır. (Karayaman, 2010) İkinci teşebbüs; İstanbul ve İzmir'de birer fabrika kurmak için Davutoğlu Karabet tarafından gerçekleştirilmiştir (1867). Üçüncü teşebbüs ise; 1879 yılında Fenerler İdaresi Müdürü Mösyö Michel tarafından yapılmıştır (Veldet, 1958).

Hem Dimitri Efendi hem de Mösyö Michel tarafından İstanbul'a çok yakın bir yerde deniz kenarında şeker fabrikası kurmak istemeleri ilk başta hem İstanbul'un en fazla şeker tüketen il olmasından hem de deniz yoluyla yurdun diğer yerlerine lojistik açıdan erişimin kolay olmasından dolayı da mantıklı gibi görülse de şeker pancarı

yetiştirilmeye uygun olmayan yerlerde şeker fabrikası kurulduktan sonra bu yerlerde şeker pancarı yetiştirmeyeceğini ileri sürerek o zamanlar çok moda olan Hindistan'dan ithal edilecek ucuz ham şeker rafine ederek ülkemizde şeker sanayii değil şeker ticareti kurmak istedikleri akıllara gelmektedir (Veldet, 1958).

Diğer bir teşebbüsünde 1890 yılında Afyonkarahisar bölgesinde Yusuf Bey tarafından olduğu bilinmektedir (Veldet, 1958).

1900'lü yılların sonlarında Rauf Paşa tarafından Dimitri Efendi ve Mösyö Michel'in aksine şeker pancarı ekimine elverişli bir bölge olan Trakya'da Şeker Fabrikası kurma teşebbüsü gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda Uzunköprü'de şeker pancarı yetiştirilmiş ve Avrupa'ya gönderilerek analiz ettirilerek şeker numuneleri çıkartılmıştır hatta ziraat mühendisi olan Aziz Meker'i de şeker pancarı tarımı ve şeker imalatını öğrenmek üzere Almanya'ya göndermiştir (Veldet, 1958).

Bu girişimlerden sonra Akşehir civarında da bazı teşebbüsler olmuştur. Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) sırasında farklı zamanlarda Adapazarı ve Karacabey'de sermayesi yabancı olan iki fabrika içinde etüt çalışmaları olmuş ama bunların hiçbiri başarıya ulaşmamıştır (Veldet, 1958).

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte, Türkiye'de şeker sanayisinin kurulması ve geliştirilmesi için ciddi adımlar atılmıştır. 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda, şeker üretimi stratejik bir sektör olarak belirlenmiş ve bu alanda yatırımlar teşvik edilmiştir. Bu çerçevede, 1925 yılında çıkarılan kanunla şeker fabrikalarının kurulmasının önü açılmıştır (Karayaman, 2012).

İlk şeker fabrikaları, özel sektör ve devlet iş birliğiyle kurulmuştur. 1926 yılında Uşak ve Alpullu'da açılan fabrikalar, Türkiye'nin şeker üretiminde dışa bağımlılığını azaltmayı hedeflemiştir. Bu fabrikaları, 1933'te Eskişehir ve 1934'te Turhal'da açılan fabrikalar izlemiştir (Karayaman, 2012). 1935 yılında, mevcut dört şeker fabrikası, Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi (TÜRKŞEKER) çatısı altında birleştirilmiştir (Karayaman, 2012). Bu yapı, şeker üretiminde planlı bir yaklaşımın benimsenmesini sağlamış ve sektördeki verimliliği artırmıştır. Aşağıdaki Tablo 2.1'de, 1926-1952 yılları arasında Türkiye'de kurulan şeker fabrikalarını ve açılış yıllarını görülmektedir:

Tablo 2.1. Türkiye’de bulunan Şeker Fabrikaları (1926-1952)

Fabrika Adı	Açılış Yılı
Uşak Şeker Fabrikası	1926
Alpullu Şeker Fabrikası	1926
Eskişehir Şeker Fabrikası	1933
Turhal Şeker Fabrikası	1934

(Kaynak: Karayaman, 2012)

Bu dönemde kurulan şeker fabrikaları, sadece ekonomik kalkınma açısından değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel dönüşüm açısından da önemli rol oynamıştır. Fabrikalar, bulundukları bölgelerde istihdam yaratmış, tarımsal üretimi teşvik etmiş ve modern yaşam tarzının benimsenmesine katkı sağlamıştır (Karayaman, 2012).

II. Dünya Savaşı dönemi, Türkiye’de sadece dış politikada değil, iç ekonomik yapıda da ciddi kırılmalara yol açmıştır. Bu süreçte temel gıda maddelerinin üretimi ve dağıtımında yaşanan sıkıntılar, şeker sektörünü doğrudan etkilemiştir. Özellikle 1935’ten itibaren devletin şeker üretimini teşvik etmek için yaptığı yatırımlar, savaşın başlamasıyla yerini daralma eğilimine bırakmıştır. TÜRKŞEKER, bu yıllarda ulusal ihtiyaçları karşılamakta zorlanmış; üretim kapasitesi yer yer %30’a kadar düşmüştür (Özer, 2021).

Üretim yetersizliğinin temelinde hammadde temininde yaşanan sıkıntılar ve iş gücü eksiklikleri bulunmaktadır. Özellikle savaş koşulları nedeniyle genç nüfusun askere alınması, pancar üretiminde ciddi açıklar doğurmuştur. Aynı zamanda ulaşım altyapısının yetersizliği, fabrikalara şeker pancarı taşınmasını güçleştirmiştir (Çetin, 2007). Şeker üretimindeki bu düşüş, iç piyasada şeker fiyatlarının aşırı derecede artmasına ve karaborsa faaliyetlerinin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Devlet, bu dönemde sıkı denetim mekanizmaları kurarak fiyatları kontrol altında tutmaya çalışmış; ancak bu önlemler, halkın temel gıdaya erişimini kolaylaştırmada yeterli olamamıştır (Ünal, 2009).

1940–1945 yılları arasında Türkiye’de şeker fiyatları yaklaşık üç katına çıkmıştır (Ünal, 2009). Bu artışın temelinde üretim eksikliklerinin yanı sıra savaş koşullarında lojistik maliyetlerinin artışı ve ithalatın kısıtlanması yatmaktadır. Devlet, şekerin tedarik zincirini kontrol altına almak amacıyla Rasyon Kartı sistemine başvurmuş, ancak bu sistem hem adaletsizlik eleştirilerine maruz kalmış hem de karaborsayı engelleyememiştir (Coşkun, 2005). Toplumda şekerin temel bir gıda maddesi olarak görülmesi, fiyat artışlarına yönelik tepkilerin daha güçlü olmasına yol açmıştır. 1943 ve 1944 yıllarında İstanbul ve Ankara’da devletin belirlediği tavan fiyatlara rağmen bazı bakkal ve tüccarların fahiş fiyat uyguladığına dair şikâyetler kamuoyuna yansımış, yer yer tutuklamalar yaşanmıştır (Değirmenci, 2023).

Şeker fiyatlarındaki bu dalgalanma, sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyo-politik sonuçlar da doğurmuş; savaşın getirdiği genel kıtlık ortamında halkın devlete olan güveni zayıflamıştır. Devletin bu durumu düzeltmek için uyguladığı cezai önlemler ve kota sistemleri, arz-talep dengesini belli ölçüde düzeltmişse de toplumsal hoşnutsuzluk büyük ölçüde devam etmiştir (Yıldız, 2019).

2.7 Liberal Açılım ve Karma Ekonomi Dönemi (1950-1980)

Demokrat Parti (DP) iktidarı, 1950–1960 yılları arasında Türkiye'nin tarım politikalarında köklü değişiklikler yapmıştır. Bu dönemde, tarım sektörüne yönelik devlet müdahaleleri azaltılmış, özel sektör teşvik edilmiş ve tarımsal üretimde modernizasyon hedeflenmiştir. Şeker pancarı üretimi, bu politikaların önemli bir parçası olmuştur (Sungur, 2016). DP hükümeti, tarımda makineleşmeyi teşvik etmiş ve çiftçilere kredi olanakları sağlamıştır. Bu sayede, şeker pancarı üretimi artmış ve tarımsal verimlilik yükselmiştir. Ayrıca, tarım ürünlerinin pazarlanmasında serbest piyasa koşullarına geçilmiş, bu da üreticilerin gelirlerini olumlu yönde etkilemiştir (Yurtoğlu, 2014). DP dönemi, devlet ve özel sektör iş birliklerinin ön plana çıktığı bir dönem olmuştur. Devlet, altyapı yatırımları ve teşvik politikalarıyla özel sektörün önünü açmış, özel girişimciler ise üretim ve istihdam alanlarında önemli katkılar sağlamıştır (Kanca, 2013).

Bu dönemde, mevcut fabrikaların modernizasyonunun yanı sıra yeni şeker fabrikalarının kurulumu da gerçekleştirilmiştir (Kılavuz, 2022). Şeker sanayimizin tevsii programına göre kurulan yeni şeker fabrikalarımızdan ilki 11 Ekim 1953 yılında şeker üretimine başlayan, ülkemizdeki beşinci ve Anonim Şirketi vasfında kurulan ilk şeker fabrikası olan Adapazarı şeker fabrikası (Anonim, 2025a). 11 Eylül 1954 yılında işletmeye açılana Amasya şeker fabrikası; S.S. Amasya Pancar Ekicileri Kooperatifi, S.S. Turhal Pancar Ekicileri Kooperatifi, Türkiye İş Bankası, T.C. Ziraat Bankası ve Tür Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi ortaklığıyla 10.000.000 TL sermaye ile ülkemizde kurulan ilk özel şeker fabrikasıdır. ilk kampanyasında 9259 çiftçi ile 6858 dekar alanda şeker pancarı üretimi gerçekleştirmiştir. 73 günlük kampanya döneminin sonunda 111.806.968 kg pancar işlenerek 17.287.625 kg kristal şeker üretimi gerçekleştirilmiştir. (Anonim, 2025b), 13 Eylül 1953 tarihinde temeli atılan Konya şeker fabrikası 19 Eylül 1954 tarihinde işletmeye açılmıştır. 10.000.000 TL sermaye ile kurulan fabrikanın sermayedarları 4.000 hisse ile Konya ve Civarı Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifi, 3.000 hisse ile Konya Sınai Kalkınma Anonim Şirketi, 1.000 hisse ile Eskişehir ve Civarı Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifi, 1.000 hisse ile Akşehir-İlgın ve Civarı Pancar

Ekicileri İstihsal Kooperatifi ve 1.000 hisse ile Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'dir. Hisse bedeli 1.000 TL'dir (Veldet, 1958). 14 Eylül 1953 tarihinde temeli atılan ve 4 Aralık 1954 tarihinde işletmeye açılan Kütahya şeker fabrikası (Kütahya Şeker Fabrikası Anonim Şirketi, 2024). 26 Nisan 1954 yılında temeli atılan ve 23 Eylül 1955 tarihinde işletmeye açılan Burdur şeker fabrikası (Anonim, 2025c), 19 Nisan 1954 tarihinde temeli atılan ve 28 Eylül 1955 tarihinde hizmete açılan Susurluk şeker fabrikası (Anonim, 2025d) ve 7 Ekim 1954 tarihinde Kayseri Ticari, Sınai ve Zirai Kalkınma Türk Anonim Şirketinin 6.000.000 TL, Kayseri ve Civarı Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifinin 5.000.000 TL, Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketinin 800.000 TL, Amasya ve Civarı Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifinin 100.000 TL ve Konya ve Civarı Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifinin 100.000 TL ile sermaye sahibi olduğu toplamda 12.000.000 TL sermaye ile kurulan Kayseri şeker fabrikasının 7 Nisan 1954 tarihinde inşaatına başlanmış ve 6 Kasım 1955 tarihinde açılışı yapılmıştır TL'dir (Veldet, 1958) 22 Eylül 1954 tarihinde temeli atılan Erzurum şeker fabrikası 30 Eylül 1956 tarihinde işletmeye açılmıştır (Temizgüney, 2010),Erzincan şeker fabrikası da 30 Eylül 1956 tarihinde işletmeye açılmıştır (Akpınar ve Karadeniz, 2015), inşaatına 19 Ocak 1955 tarihinde başlanılan Elâzığ şeker fabrikası 1 Ekim 1956 tarihinde açılmıştır. (Anonim, 2025e), ve Malatya şeker fabrikaları kurulmuştur. Mevcut fabrika sayısı 1956 yılında 15'e ulaşmıştır. Türk şeker sanayimizin 16. Fabrikası olarak 22 Mayıs 1958 yılında temeli atılarak 19 Ekim 1962 yılında açılan Ankara Şeker fabrikası (Anonim, 2025f) ve 1957 yılında temeli atılarak 14 Ekim 1963 tarihinde işletmeye açılan Kastamonu şeker fabrikası (Anonim, 2025g) 1962 ve 1963 yıllarında açılan şeker fabrikalarıdır. 1977 yılında da Afyon şeker fabrikası kurulmuştur (Anonim, 2025h).

1960 sonrası Türkiye'de planlı kalkınma modeline geçiş, sanayi politikalarının sistematikleştirilmesini beraberinde getirmiştir. Bu yeni yapı içerisinde şeker sanayisi hem tarıma dayalı sanayileşmenin desteklenmesi hem de bölgesel kalkınmanın yaygınlaştırılması bakımından stratejik sektörlerden biri olarak tanımlanmıştır (Yavuz, 2004). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967), temel sanayi yatırımları arasında şeker fabrikalarının da yer aldığını belirtmiş ve üretimin artırılması, ithal ikamesi ile dışa bağımlılığın azaltılması hedeflenmiştir (DPT, 1963). Bu dönemde şeker pancarına dayalı üretimin artırılması hem gıda güvenliği hem de kırsal istihdam için önemli görülmüştür. İkinci ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda (1968-1977), şeker fabrikalarının ülke geneline dengeli dağılımı ve kapasite artırımı öne çıkmıştır. Ayrıca, yeni fabrika

yatırımları aracılığıyla düşük gelirli bölgelerde sanayileşme dinamiklerinin canlandırılması hedeflenmiştir (DPT, 1968; DPT, 1973).

Planlı kalkınma döneminde sadece şeker üretimi değil, bu üretimin sürdürülebilirliğini sağlayacak kurumsal yapılar da önem kazanmıştır. Dördüncü Plan döneminde ise, ihracata yönelik üretim kapasitesinin yükseltilmesi ve kalite standartlarının uluslararası rekabet gücüne uygun hale getirilmesi öncelikli hedefler arasında yer almıştır (DPT, 1979).

Yeni fabrikaların kurulumu, sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve bölgesel kalkınma açısından da önemli etkiler yaratmıştır. Örneğin, Konya Şeker Fabrikası'nın kurulmasıyla birlikte, bölgedeki tarımsal üretim desteklenmiş ve çiftçilerin gelirlerinde artış sağlanmıştır (Konya Şeker Fabrikası, t.y.). DP'nin sanayi politikaları, özel sektörün teşvik edilmesini öngörse de şeker sanayisinin stratejik önemi nedeniyle devletin bu alandaki yatırımları devam etmiştir. Bu durum, DP'nin liberal ekonomi politikaları ile devletin ekonomik alandaki rolü arasında bir denge arayışını yansıtmaktadır (Erdoğan, 2017).

Şeker sanayisinde, devletin sağladığı teşviklerle özel sektör yatırımları artmış ve bu sayede şeker üretimi önemli ölçüde yükselmiştir. Ayrıca, kooperatifler aracılığıyla çiftçilerin üretim süreçlerine katılımı sağlanmış ve bu da tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini artırmıştır (Eşürk, 2018). Bu iş birlikleri, Türkiye'nin ekonomik kalkınma sürecinde önemli bir rol oynamış ve tarım sektörünün modernleşmesine katkı sağlamıştır (Ünal, 2009).

Şeker sanayisinin bilimsel bir temele oturtulması amacıyla kurulan Şeker Enstitüsü, planlı kalkınma sürecinde önemli roller üstlenmiştir. Enstitü, şeker pancarı tohumu geliştirme, hastalıklarla mücadele, verimlilik artışı ve teknolojik dönüşüm gibi alanlarda yürüttüğü Ar-Ge çalışmalarıyla fabrikalara doğrudan katkı sağlamıştır (Kaya, 2015). Bu dönemde Enstitü'nün en çok öne çıkan faaliyetlerinden biri, farklı iklim ve toprak koşullarına uygun yerli şeker pancarı çeşitlerinin geliştirilmesi olmuştur. Yurt dışından ithal edilen tohumların adaptasyon sorunları nedeniyle, yerli üretime yönelik ıslah çalışmaları yürütülmüş ve bu çalışmalar şeker pancarı verimliliğinde belirgin artışlar sağlamıştır (Karayaman, 2012).

Enstitü, ayrıca şeker üretim tekniklerinin standardize edilmesi, üretim kayıplarının azaltılması ve enerji verimliliğinin artırılması amacıyla teknik raporlar ve uygulama kılavuzları yayımlamış; bu belgeler, fabrikaların performans ölçütlerinin geliştirilmesine katkı sunmuştur (TÜRKŞEKER, 2021). Fabrikaların laboratuvar ve

teknik kadrolarının eğitimi de Enstitü aracılığıyla gerçekleştirilmiş, böylece teknoloji transferi daha etkin hale gelmiştir. Ar-Ge'nin üretimle entegrasyonu, bu yıllarda Türkiye şeker sanayisinin yapısal gelişiminde belirleyici bir unsur olmuştur (TÜRKŞEKER, 2021).

Bu dönemde kurulan şeker fabrikaları, sadece ekonomik kalkınma açısından değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel dönüşüm açısından da önemli rol oynamıştır. Fabrikalar, bulundukları bölgelerde istihdam yaratmış, tarımsal üretimi teşvik etmiş ve modern yaşam tarzının benimsenmesine katkı sağlamıştır (Karayaman, 2012).

Tablo 2.3. 1939-1945 Yılları Arası Türkiye’de Şeker Durumu

Yıl	Üretim (Ton)	Tüketim (Ton)	İthalat (Ton)
1939	94.508	100.621	23.528
1940	88.669	99.299	8.009
1941	87.023	108.450	9.850
1942	57.309	62.054	----
1943	96.418	42.925	3.835
1944	89.802	75.045	1.147
1945	89.803	85.826	----

(Kaynak: Özer, 2021)

1930’lu yıllarda devletçi ekonomi politikalarının temel araçlarından biri haline gelen tarım sektörü, savaş döneminde çok daha merkezi bir hâle gelmiştir. Hükümet, 1940 yılında çıkarılan Toprak Mahsulleri Kanunu ile temel tarım ürünlerinde alım ve fiyat destek sistemleri geliştirmiştir (Keyder, 2007). Bu politikaların temel hedefi, kıtlık koşullarında üreticiyi teşvik ederken tüketiciyi de korumak olmuştur.

2.8. Neoliberal Reformlar ve Yapısal Dönüşüm (1980-2001)

1980 sonrası Türkiye ekonomisi, dışa açılma ve serbest piyasa ilkeleri doğrultusunda yeniden yapılandırılmış; bu dönemde uygulanan neoliberal reformlar, kamu sektörünün daraltılması, fiyat mekanizmalarının serbestleştirilmesi ve ihracata dayalı sanayileşme modeline geçişle karakterize edilmiştir. 24 Ocak 1980 kararları ile başlatılan bu dönüşüm süreci, tarım ve sanayi sektörlerinin yapısal olarak yeniden şekillendirilmesine neden olmuştur (Güngör, 2012). KİT’lerin yüksek maliyetli ve verimsiz yapılar olarak görülmeye başlanması, devletin ekonomideki doğrudan yatırımcı ve üretici rolünü sınırlandırma yönündeki reformların gerekçesini oluşturmuştur. Bu

çerçevede, sanayi politikalarının odak noktası özel sektöre devredilecek üretim yapıları ve piyasa mekanizmalarının etkinleştirilmesi olmuştur (Üçer, 2018).

Ekonomik liberalleşme, yalnızca makro düzeyde bir reform süreci değil, aynı zamanda sektörler arası ilişkilerin yeniden tanımlandığı, devlet-özel sektör etkileşiminde ideolojik bir değişimin yaşandığı bir dönemi temsil eder. Özellikle IMF ve Dünya Bankası'nın yapısal uyum programları doğrultusunda kamu harcamalarının azaltılması, kamu mülkiyetinde bulunan sanayi kuruluşlarının özelleştirilmesi ve tarım sübvansiyonlarının kademeli olarak kaldırılması gibi uygulamalar hayata geçirilmiştir (İşler, 2000). Bu süreçte tarım sektöründe olduğu gibi, şeker sanayisinde de kamu kontrolü altındaki üretim yapıları özelleştirme gündemine alınmıştır. Devletin doğrudan üretimden çekilerek sadece düzenleyici rol üstlenmesi, 1980 sonrası ekonomik paradigmanın temel ilkelerinden biri olmuştur (Yıldırım, 2011).

Bu fabrikaların özelleştirilmesi süreci özellikle 1990'lı yılların ortalarından itibaren hız kazanmıştır. Özelleştirme politikalarının temel dayanaklarından biri, TÜRKŞEKER gibi KİT'lerin verimsiz çalıştığı, kamu bütçesine yük olduğu ve kaynakların etkin kullanılmadığı yönündeki eleştiriler olmuştur (Çiçek ve Acar, 2018). 1994 yılında başlatılan yeni özelleştirme dalgası kapsamında, TÜRKŞEKER bünyesindeki bazı fabrikaların özelleştirilmesi gündeme gelmiş; bu süreçte kamuoyunun tepkisi, sendikal direnişler ve siyasi çekinceler nedeniyle süreç yavaş ilerlemiştir (Çiçek ve Acar, 2018). Buna rağmen, 2000'li yıllara gelindiğinde devletin özelleştirme kararlılığı artmış ve IMF destekli istikrar programları kapsamında, şeker fabrikalarının özelleştirilmesi ekonomik reform programlarının bir parçası hâline gelmiştir (Üçer, 2018).

Özelleştirme uygulamalarının yalnızca mali gerekçelere değil, aynı zamanda ideolojik tercihlere dayandığı da açıktır. Kamu mülkiyetinin azaltılması, liberal ekonomik düzenin yerleştirilmesi ve piyasa etkinliğinin artırılması hedeflenmiştir. Ancak bu hedeflerin gerçekleşip gerçekleşmediği tartışmalıdır. Örneğin, şeker pancarı üretim alanlarında ciddi daralmalar yaşanmış; özelleştirilen bazı fabrikalarda modernizasyon yatırımlarının gecikmesi üretim kapasitesinin düşmesine yol açmıştır (Çiçek ve Acar, 2018). Nitekim şeker sanayisinde gerçekleştirilen özelleştirmelerin, bölgesel kalkınma üzerindeki etkileri de olumsuz olmuştur. Fabrikaların istihdam yarattığı kırsal alanlarda işsizliğin artması, sosyal hizmetlerin azalması ve tarım gelirlerinin düşmesi gibi çok yönlü sonuçlar doğmuştur (Çiçek ve Acar, 2018).

Bazı araştırmalar ise özelleştirilen fabrikaların teknik verimliliklerinde kısmi artışlar yaşandığını, fakat bu artışların sürdürülebilir olup olmadığının belirsiz olduğunu ortaya koymuştur. Bu da gösteriyor ki, özelleştirme ile gelen verimlilik artışları kısa vadeli olabilir; uzun vadede ise yapısal reformlar, teknoloji yatırımları ve sektörel destek politikalarıyla tamamlanmadığında beklenen faydayı sağlamaktan uzaktır (Üçer, 2018).

Özelleştirme sürecinin tamamlayıcı bir unsuru olan rekabet politikaları, 1980 sonrası dönemde Türkiye ekonomisinin yeniden yapılanmasında önemli bir yer tutmuştur. şeker piyasasında da bu dönemde rekabetin sağlanması ve fiyat oluşumunun piyasa mekanizmalarıyla belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu çerçevede 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun yürürlüğe girmiş ve Rekabet Kurumu kurulmuştur (Rekabet Kurumu, 2022). Ancak şeker piyasası, diğer gıda piyasalarına göre daha regüle ve kısıtlı yapıda olduğu için, rekabetin sağlıklı bir şekilde işlemesi çeşitli yapısal engellerle karşılaşmıştır. Özellikle kota sistemleri, üreticiler arasındaki rekabeti sınırlamış; fiyat politikalarında ise kamu kontrolü yerini özel sektör odaklı esnek fiyatlandırma sistemlerine bırakmıştır (Kaya, 2021).

Fiyat politikalarının serbestleştirilmesi, şeker pancarı üreticileri açısından gelir belirsizliklerini artırmış; daha önce devlet eliyle sağlanan alım garantileri ve taban fiyat uygulamaları, yerini piyasa koşullarına bırakmıştır. Bu durum, özellikle küçük ve orta ölçekli üreticilerde motivasyon kaybı yaratmış, alternatif ürünlere yönelim artırmıştır (Demirdöğen, 2022). NBş üretimi ise 1980 sonrası dönemde şeker piyasasında rekabet dinamiklerini derinden etkilemiştir. NBş üreticilerine tanınan kotalar, şeker pancarı şekeri üreticileriyle doğrudan bir rekabet yaratmış; bu da sektördeki yapısal dengeleri bozmıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda NBş üretiminin hızla artması, şeker pancarı üretim alanlarında daralmaya, fabrikaların kapasite kullanım oranlarının düşmesine ve üretici gelirlerinin azalmasına neden olmuştur (Erdinç, 2017).

Rekabetin düzenlenmesi konusunda ise Rekabet Kurumu'nun rolü belirleyici olmuştur. Kurum, şeker piyasasında hâkim durumun kötüye kullanılması, kartel oluşumu ve fiyat manipölasyonu gibi konularda çeşitli denetim ve yaptırımlarda bulunmuştur. Ancak piyasa mekanizmalarının tam anlamıyla işlemesi için yalnızca yasal çerçeve değil, aynı zamanda kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi ve sektörel bilgilendirme faaliyetlerinin artırılması da gerekmektedir (Rekabet Kurumu, 2022). Türkiye'de şeker piyasasında fiyat oluşumu, hâlen tam rekabetçi piyasa şartlarından uzaktır. Özellikle özelleştirme sonrası dönemde, piyasada belli başlı firmaların yoğunlaşması, oligopolistik bir yapı oluşturmuş ve bu durum hem üretici hem de tüketici aleyhine sonuçlar

doğurmuştur. Nitekim şeker pancarı fiyatlarının belirlenmesinde üreticilerin pazarlık gücü zayıflamış; üreticiler fiyatları dikte eden özel firmalar karşısında zayıf konuma düşmüştür (Demirdöğen, 2023). Şeker sektöründe rekabetin sağlıklı işlemesi için üretici kooperatiflerinin güçlendirilmesi, şeffaf fiyatlandırma sistemlerinin oluşturulması ve üretim planlamasında üretici temsilciliğine yer verilmesi gibi önlemler önerilmektedir. Ayrıca NBS üretiminin kontrol altına alınması, şeker pancarı şekeri üretiminin rekabet gücünü artıracak bir unsur olarak görülmektedir (Kaya, 2021).

Bu dönemde de 1982 'de Muş ve Iğın, 1983'te Bor, 1984'te Ağrı ve 1985 yılında Elbistan şeker fabrikalarının kurulmasıyla sayı 23'e yükselmiştir. 1989 yılında Erciş, Ereğli ve Çarşamba şeker fabrikaları kurulmuştur. (Anonim, 2025i). 1991'de Çorum, 1993'te Kars, 1998'de Yozgat, 2000'de Kırşehir (Anonim, (2025j)).

2.9. Yasal Düzenleme ve Özelleştirme Süreci (2001-2018)

4634 Sayılı Şeker Kanunu, Türkiye'de şeker üretim ve piyasasını düzenlemek amacıyla 2001 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun temel amacı, şeker üretimini planlı bir şekilde gerçekleştirmek, nişasta bazlı şeker (NBS) üretimini belirli kotalar çerçevesinde sınırlamak ve serbest piyasa koşullarında adil rekabetin sağlanmasına yönelik kurumsal bir yapı oluşturmaktır. Aynı zamanda, üretici ve tüketici çıkarlarını gözeterek arz-talep dengesini sağlamak ve sektörde sürdürülebilirliği temin etmek de kanunun hedefleri arasındadır. Kanun ile kurulan Şeker Kurumu, kota dağılımı ve piyasa denetimi gibi işlevleri yürütmek üzere yetkilendirilmiştir.

Kota uygulamaları, Türkiye'de şeker pancarı üretimini düzenlemek amacıyla benimsenmiş; bu sistem üreticilere A ve B kotaları çerçevesinde belirli miktarda üretim hakkı tanımıştır. A kotası iç tüketime yönelik, B kotası ise stratejik stok oluşturmak amacıyla kullanılmaktadır. C kotası ise ihracat amaçlı üretimi kapsamakta ve herhangi bir fiyat garantisi içermemektedir (Tosun ve Arslan, 2016). Bu sistem, teorik olarak arz-talep dengesini sağlama, fiyat istikrarı oluşturma ve üretici gelirini garanti altına alma amacı taşısa da pratikte üreticiler üzerinde baskı unsuru hâline gelmiştir. Yapılan saha araştırmalarında, üreticilerin büyük bir kısmı kota miktarlarının yetersizliğinden ve C kotası üretiminin düşük fiyatlardan satılmak zorunda olmasından şikâyet etmektedir (Şahin, 2022).

AB OTP çerçevesinde şekillenen şeker politikaları, üretim kotaları, minimum fiyat garantileri ve dış ticaret düzenlemeleriyle yapılandırılmış bir müdahale rejimini temel almaktadır. AB, 1968 yılından itibaren şeker sektörünü desteklemek amacıyla fiyat

garantileri sağlamış, kota sistemleriyle arzı dengelemiş ve dış ticaret politikaları yoluyla ithalatı sınırlamıştır. Bu yapı, üye ülkelerde üretici gelirlerini korurken aynı zamanda piyasa istikrarını hedeflemiştir. 2006 yılında AB şeker rejiminde önemli bir reform süreci başlatılmış ve 2017 itibarıyla kotalar tamamen kaldırılmıştır (Aytüre, 2021). Türkiye ise bu sürece paralel biçimde, 2001 yılında yürürlüğe giren 4634 sayılı Şeker Kanunu ile kota esaslı bir üretim sistemi benimseyerek AB politikalarına uyum çabalarını somutlaştırmıştır (Tosun ve Arslan, 2016).

2007 yılında yayınlanan “AB Müktesebatına Uyum Programı” kapsamında şeker sektörü, uyumlaştırılması gereken öncelikli alanlardan biri olarak belirlenmiştir (Yılmaz, 2008). Bu çerçevede, Türkiye’de şeker piyasasının düzenlenmesi amacıyla Şeker Kurumu ve Şeker Kurulu gibi denetleyici organlar oluşturulmuş, şeker üretimi A, B ve C kotalarıyla kontrol altına alınmıştır (Yavuz, 2004). Ancak Türkiye’nin şeker sektöründe AB’ye tam uyumu, yapısal farklılıklar nedeniyle sınırlı kalmıştır. Örneğin, AB’deki NBS üretimi toplam üretimin %5’i ile sınırlandırılırken, Türkiye’de bu oran daha esnek tutulmuş (2018-2019 döneminde %50’den %5’e düşürülmüştür), bu da şeker pancarı üreticileri için ciddi rekabet baskısı yaratmıştır (Kanat, 2023).

2000-2010 dönemi, Türkiye şeker sanayisinin neoliberal politikaların etkisiyle yeniden yapılandırıldığı bir süreçtir. Bu dönemde, kamu-özel sektör dengesi özel sektör lehine değişmiş ve özelleştirme uygulamaları hız kazanmıştır. Özellikle kamuya ait şeker fabrikalarının özelleştirilmesi, şeker pancarı üretim yapısını ve fiyatlama mekanizmasını doğrudan etkilemiştir (Akbay, 2003). Özelleştirilen fabrikalarda teknik verimliliğin artırılmasına yönelik bazı girişimlerde bulunulmuş olsa da bu yatırımların sürdürülebilirliği tartışmalıdır. Kârlılık odaklı yaklaşımlar, bazı fabrikaların modernizasyonunun ertelenmesine neden olmuştur (Erdoğan, 2017).

Bu süreçte, NBS üretiminin artması da dikkat çeken gelişmelerden biridir. NBS üreticilerine tanınan üretim kotaları, şeker pancarı şekerli üretimi üzerinde baskı oluşturmuş, bu durum şeker pancarı üreticilerinin gelirlerini azaltmış ve üretim alanlarının daralmasına neden olmuştur (Tosun ve Arslan, 2016). Şeker sanayisindeki yapısal dönüşüm, aynı zamanda sosyal yapının da çözülmesine yol açmıştır. Fabrikaların bulunduğu bölgelerde istihdam azalmış, sosyal hizmetler gerilemiştir (Akbay, 2003). Kamu denetiminin zayıfladığı bu dönemde, piyasa aktörlerinin davranışları daha çok rekabet kurumlarının sınırlı müdahalesine bırakılmıştır. Ancak üretici kooperatiflerinin zayıf örgütlülüğü, sektörde fiyat ve üretim kontrolünü büyük ölçüde özel sektörün inisiyatifine bırakmıştır (Erdoğan, 2017). Tüm bu dönüşümler ışığında

değerlendirildiğinde, 2000-2010 dönemi Türkiye şeker sanayisinde yalnızca kurumsal değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik boyutlu bir yeniden yapılanmayı temsil etmektedir. Bu yeniden yapılanma, sadece üretim düzeyinde değil; kırsal kalkınma, tarımsal gelir dengesi ve gıda güvenliği politikaları açısından da çok katmanlı bir kırılma süreci yaratmıştır (Erdoğan, 2017).

2010 sonrası dönemde TÜRKŞEKER, özelleştirme politikalarının etkisiyle şeker üretimindeki kamu payının azaldığı bir yapıya evrilmiştir. 2018 yılında TÜRKŞEKER'e bağlı 25 şeker fabrikasından 13'ü özelleştirilmiş, ancak bu fabrikaların tamamının devri gerçekleşmemiştir. Bu durum, sektörde önemli bir kurumsal dönüşüm yaratmıştır (Çiçek ve Acar, 2018).

Özelleştirilen fabrikaların çoğunluğu özel sektör ve kooperatifler tarafından devralınırken, kamu kontrolündeki fabrikalar üretimin sürdürülebilirliğini koruma mücadelesi vermektedir. TÜRKŞEKER'in üretim kapasitesi azalmakla birlikte, hâlen sektörün en büyük aktörlerinden biri konumunu sürdürmektedir. 2023 yılı itibarıyla TÜRKŞEKER, 14 şeker fabrikasıyla yaklaşık %37'lik bir üretim payına sahiptir (Yıldız, 2020). Ancak bu oran, 2000'li yılların başında %90'lara ulaşan kamu üretim payına kıyasla oldukça düşüktür. Kamuya ait şeker fabrikalarının mevcut durumda karşılaştığı en büyük sorunlardan biri, modernizasyon yatırımlarının yetersizliğidir. Fabrikaların bazıları, 1960 ve 1970'li yıllarda kurulan eski teknolojiyle çalışmaya devam etmekte; bu da enerji verimliliği, maliyet yapısı ve rekabet gücü açısından dezavantajlar yaratmaktadır (Çiçek ve Acar, 2018).

Kayseri ili örneğinde yapılan bir çalışmada, üreticilerin %71,8'i kota miktarlarının yetersiz olduğunu, %92,3'ü ise C kotası nedeniyle ekonomik kayba uğradıklarını belirtmiştir (Şahin, 2022). Bu durum, Üreticilerin şeker pancarı üretiminden uzaklaşmasına ve farklı tarımsal ürünlere yönelmesine neden olmuştur. Ayrıca üreticiler, alım garantilerinin zayıflaması ve ödeme gecikmeleri gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır (Şahin, 2022). Kota sisteminin getirdiği en büyük yapısal sorunlardan biri, küçük üreticilerin sistem dışına itilmesidir. Özellikle tahsis edilen kotaların büyük çiftçiler lehine yeniden dağıtılması, üretimde ölçek ekonomisine dayalı bir yoğunlaşmayı beraberinde getirmiştir (Kepoğlu, 2008). Bu durum, tarımsal üretimdeki adaletsizlikleri derinleştirerek kırsal yoksulluğun artmasına zemin hazırlamıştır (Kuşcuoğlu ve Uzgören, 2020). Kota uygulamaları, planlamaya dayalı tarım politikasının bir aracı olarak değerlendirilmiş, ancak bu planlamaların çiftçi temsili olmaksızın yapılması, uygulamada sorunlara yol açmıştır. Üreticiler, kota planlamalarının merkezi otoritelerce ve üretim

gerçeklikleri dikkate alınmadan yapıldığını ifade etmişlerdir. Bu durum, çiftçilerin üretim süreçlerine yeterince dahil edilmemesi nedeniyle, uygulanan politikaların sahada beklenen etkiyi yaratmamasına neden olmuştur (Yıldırım, 2023).

2003 yılında temeli atılarak 24 Eylül 2004 tarihinde işletmeye açılan Çumra şeker fabrikası (Anonim, 2025k) ve 2006 yılında Boğazlıyan şeker fabrikası (Anonim, 2025l) ve Aksaray şeker fabrikalarının kurulmasıyla (Anonim, 2025m) ülkemizdeki şeker fabrikası sayısı 33'e yükselmiştir.

1989 yılında açılan Çarşamba şeker fabrikasında, 2010/11 kampanya döneminde, 61 köyde 1.074 üretici tarafından 780 hektar alanda şeker pancarı üretimi gerçekleştirilerek 43.000 ton şeker pancar üretimi gerçekleştirilmiştir. 30.000 ton kendi sahasında üretilen pancar ve 52.300 ton da Turhal şeker fabrikasının sahasında işlenen pancar ile toplamda 82.300 ton şeker pancarı işlemiştir (TÜRKŞEKER, 2010) ve o günden sonra faaliyeti durdurmuştur. Şu an ülkemizde 32 şeker fabrikası faaliyet göstermektedir.

2.10. Sürdürülebilirlik, İklim Değişikliği ve Şeker Üretimi

İklim değişikliği, küresel tarım ve gıda güvenliği sistemlerini olduğu gibi Türkiye'de şeker üretimini de doğrudan etkilemektedir. Şeker pancarı tarımı, suya yüksek bağımlılığı nedeniyle kuraklık ve sıcaklık artışlarından doğrudan etkilenmekte, bu da verimlilikte dalgalanmalara neden olmaktadır (Döşer ve Avcı, 2019). Türkiye'nin iç bölgelerinde artan yaz sıcaklıkları ve azalan yağış miktarları, şeker pancarının büyüme süresini kısaltmakta; pancarın şeker oranını düşürmekte ve maliyetleri artırmaktadır. Bu nedenle sürdürülebilirlik stratejilerinin merkezine, su verimliliği yüksek sulama teknolojilerinin entegre edilmesi, bölgesel iklim risk haritalarının oluşturulması ve tohum geliştirme programlarının alınması önerilmektedir (Yakupoglu, 2023).

Enerji tüketimi açısından da sürdürülebilirlik büyük bir sorun alanıdır. Şeker fabrikalarının enerji yoğun üretim süreçleri, karbondioksit salınımını artırmakta ve sektörü çevre politikaları açısından baskı altında bırakmaktadır. Bu çerçevede bazı fabrikalarda melas ve küspe gibi yan ürünlerin biyoyakıt olarak değerlendirilmesi, enerji döngüsünde kapalı sistem yaklaşımı geliştirilmesi, sürdürülebilir üretim modelleri açısından öne çıkmaktadır (Yılmaz ve ark., 2023). Sektörde, "Yeşil Mutabakat" kapsamına uyum sağlanması da önem kazanmaktadır. Türkiye'nin 2021 yılında Paris İklim Anlaşması'nı onaylamasıyla birlikte, şeker sanayisinde karbon ayak izinin azaltılması, atık yönetiminin dijitalleştirilmesi ve üretim süreçlerinin çevre dostu hale

getirilmesi artık yalnızca çevresel değil, aynı zamanda ekonomik bir zorunluluk hâline gelmiştir (Döşer ve Avcı, 2019).

2.11. Şeker Tüketim Alışkanlıklarındaki Değişimler

Türkiye’de kişi başı yıllık şeker tüketimi, 2000’li yıllarda yaklaşık 30–32 kg arasında seyrederken, 2010’lu yılların sonunda bu oran 25 kg seviyesine gerilemiştir. Bu değişimde sağlık politikalarının yanı sıra tüketici bilincinin artması, medikal diyetlerin yaygınlaşması ve alternatif tatlandırıcıların pazardaki etkisi önemli rol oynamaktadır (Bozoğlu ve ark., 2021). Obezite ve diyabet gibi kronik hastalıklarla mücadelede şeker tüketiminin sınırlandırılması yönündeki kampanyalar, özellikle kentli orta sınıf tüketici profilinde şekerli ürün tüketimini azaltmıştır. Buna karşılık, nişasta bazlı şeker (NBŞ) içeren işlenmiş gıda tüketimi artış göstermiştir. NBŞ’nin yaygın kullanımı, tatlı, meşrubat ve hazır gıda üretiminde ciddi oranda yer bulmakta; bu da doğrudan pancar şekeri üreticilerini baskılamaktadır (Kaya, 2021).

Bu süreçte pancar şekeri üreticileri, doğrudan tüketiciye ulaşma çabasıyla doğal ve katkısız şeker vurgusu yaparak pazarlama stratejilerini değiştirmeye başlamıştır. Organik şeker, rafine edilmemiş ürünler ve yerel kooperatif ürünleri gibi niş alanlara yönelim, küçük üreticiler için alternatif bir strateji hâline gelmektedir (Bozoğlu ve ark., 2021). Ayrıca, tatlandırıcı endüstrisinin artan gücü, şeker politikalarının halk sağlığı boyutunu daha belirgin kılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü’nün günlük serbest şeker tüketiminin toplam enerji alımının %10’unu aşmaması yönündeki önerileri, kamu politikaları üzerinde etkili olmakta; Türkiye’de de şeker tüketimi ile ilgili etiketleme düzenlemeleri gündeme gelmektedir (İşgören ve Sungur, 2019).

2.12. Geleceğe Yönelik Politikalar ve Stratejiler

Türkiye şeker sanayisinin geleceğine dair oluşturulacak politikalar, yalnızca ekonomik hedefler değil; çevresel, sosyal ve sağlık temelli göstergeleri de içermelidir. Öncelikle pancar üretiminin sürdürülebilirliği için çiftçilere verilen desteklerin revize edilmesi, küçük üreticilerin korunması ve girdi maliyetlerinin azaltılması oldukça önemlidir (Çiçek & Acar, 2019). Bununla birlikte, teknoloji yatırımları artırılmalı; modernizasyon teşvikleri vergi avantajlarıyla desteklenmelidir. NBŞ üretimi ise sıkı kontrol altına alınarak şeker pancarı üretiminin rekabet gücü artırılmalıdır. 2018’de NBŞ kotasının %2.5’e düşürülmesi bu anlamda olumlu bir adım olmakla birlikte, pancar

reticilerinin yeniden üretime yönlendirilmesi için kota dağılımının daha adil yapılması gerekmektedir (USDA, 2018).

Ayrıca şeker fabrikalarının kooperatifleşme yoluyla yeniden yapılandırılması önerilmektedir. Avrupa Birliği lkelerinde yaygın olan üretici birlikleri modelinin Türkiye’de de uygulanabilir hâle getirilmesi, sektörde hem rekabeti hem de üretici katılımını güçlendirecektir (iek ve Acar, 2019). Eğitim ve Ar-Ge faaliyetlerinin artırılması, iklim dirençli tohumların geliştirilmesi ve dijital tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması da geleceğe yönelik diğer önemli stratejiler arasında yer almaktadır. Bu politikaların bütüncül bir çerçevede ele alınması, Türkiye’nin şeker sanayisini hem ulusal hem de küresel düzeyde rekabetçi kılacaktır (Dodurka, 2023).

3. MATERYAL VE METOT

3.1. Araştırmanın Tasarımı

Çalışma, Türkiye'de 1925-2025 yılları arasında uygulanmış şeker politikalarının tarihsel, ekonomik ve kurumsal gelişimini analiz etmeyi amaçlayan nitel bir araştırmadır. Araştırma, tarihsel belge incelemesi ve bibliyografik analiz temelli olup, konunun akademik literatürde nasıl ele alındığını belirlemeye yönelik kapsamlı bir tarama ve değerlendirme sürecini içermektedir. Nitel yöntem tercihi, karmaşık yapısal dönüşümlerin, politika kırılmalarının ve ideolojik eğilimlerin anlamlandırılmasına imkân vermektedir.

3.2. Kullanılan Yöntem: Arşiv ve Literatür Taraması

Araştırma kapsamında temel veri toplama yöntemi olarak arşiv araştırması ve literatür taraması birlikte kullanılmıştır. Bu yöntemle, tarihsel süreç içinde şeker politikalarına yön veren belgeler, resmi raporlar, yasa metinleri ve akademik yayınlar sistematik biçimde analiz edilmiştir. Arşiv araştırması hem kurumsal hem de akademik düzlemdeki belge temelli bilgiye erişimi mümkün kılmış; literatür taraması ise çalışmanın teorik temellerini sağlamlaştırmıştır.

3.3. Veri Toplama Süreci

Veri toplama süreci, yazılı ve dijital kaynaklara erişimle gerçekleştirilmiştir. Süreç içerisinde DergiPark, YÖK Tez Merkezi, TÜRKŞEKER faaliyet raporları ve güncel akademik yayınlar taranmıştır. Anahtar kelimeler olarak “şeker politikaları”, “özelleştirme”, “TÜRKŞEKER”, “kota sistemi”, “AB uyumu” gibi ifadeler kullanılmıştır.

3.4. Kaynaklara Ulaşım Biçimleri

Dijital ortamda açık erişim veri tabanları, e-dergiler, hükümet siteleri ve sektörel analiz platformları üzerinden belge ve veriler toplanmıştır. İnternet taramaları, erişilebilirliği sınırlı basılı kaynaklara dijital ortamdan ulaşma imkânı sağlamıştır.

3.5. Verilerin Sınıflandırılması ve Analizi

Toplanan veriler, tematik ve dönemsel olarak sınıflandırılmıştır. 1925'ten günümüze uzanan süreçte politikaların kırılma noktaları, kurumsal dönüşümler, yasa

değişiklikleri ve özelleştirme uygulamaları analiz edilmiş; şeker politikalarının tarihsel sürekliliği ve dönüşümü ortaya konmuştur.

3.5.1. Taksonomi (Sınıflandırma) yaklaşımı

Araştırmada “taksonomi” yöntemiyle konular sınıflandırılmış; veriler dönemsel (örneğin: Cumhuriyet’in ilk yılları, 1980 sonrası neoliberal dönüşüm, 2001 Şeker Kanunu sonrası vb.) ve tematik (örneğin: özelleştirme, kota sistemi, üretici destekleri) olarak gruplandırılmıştır. Bu sayede, bilgi yığını analitik bir düzene sokulmuştur.

3.5.2. Tematik ve dönemsel kodlama

Kodlama sürecinde, belge ve literatürde yer alan ifadeler kavramsal ekseninde yeniden yorumlanmış; ortaya çıkan temalar tabloya dönüştürülmeden içeriksel analizde kullanılmıştır. Özellikle yasa metinlerinde kullanılan kavramların bağlamsal çözümlemesiyle politikaların arka planı açığa çıkarılmıştır.

3.6. Verilerin Geçerliliği ve Güvenilirliği

Kullanılan verilerin güvenilirliği, resmi kurum yayınlarından ve akademik indeksli makalelerden alınmış olmasına dayanmaktadır. TÜİK, TÜRKŞEKER ve Tarım ve Orman Bakanlığı gibi kurumsal kaynaklar birincil belge niteliğinde değerlendirilmiştir. Ayrıca kullanılan yayınların atıf yoğunluğu, bilimsel niteliği ve metodolojik açıklığı geçerliliği artırıcı etmenlerdir.

3.7. Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın sınırlılıkları arasında, bazı dönemlere ait veri eksiklikleri ve özel sektör şeker fabrikalarına dair güncel bilgiye erişim zorlukları yer almaktadır. Özellikle erken Cumhuriyet dönemine ilişkin arşiv belgeleri dijital ortamda kısıtlıdır. Ayrıca özelleştirme sonrası özel kuruluşlara dair şeffaf veri paylaşımı olmayışı, bazı değerlendirmelerin kamu kaynakları ile sınırlı kalmasına neden olmuştur. Bu nedenle makale ve raporlar için 2015-2023 yılları arası dikkate alınmıştır. Yüksek lisans tezi ve doktora tez araştırmalarında tarih aralığı bulunmamaktadır.

4.BULGULAR VE TARTIŞMA

Yök Tez merkezinde 48 kayıt bulundu. Bu kayıtların 20 tanesi değerlendirilmeye alınmıştır.

Sadece “Şeker” anahtar kelimesi ile yapılan DergiPark dijital platformunda yapılan son 10 yıla ait aramada 132 adet kayıt bulunmuştur. Bu kayıtların özetleri incelenmiş ve uygun olan 27 makale değerlendirilmeye alınmıştır. Türkşeker dijital platformlarında mevcut olan 2015-2023 yılları arasında bulunan 8 adet “Faaliyat Raporları” temin edilmiş ve değerlendirilmeye alınmıştır. Yine aynı platformda bulunan 2023 yılına ait “Sektör Raporu” da değerlendirmeye alınmıştır.

4.1. YÖK Tez Merkezi Üzerinden Elde Edilen Bulgular

Yöntem bölümünde belirtilen anahtar kelimeler ile yapılan incelemelere göre 20 yüksek lisans tez çalışması değerlendirilmiştir (Tablo 4.1).

Tablo 4.1. Değerlendirmeye Alınan Yüksek Lisans Çalışmaları

Yıl	Yazar	Konu / Başlık	Konu / Ana Tema	Temel Bulgular / Özgün Katkı
2006	Dualı Gür	Özelleştirmenin İş Tatmini Üzerine Etkisi Kütahya Şeker Fabrikası A.Ş. Uygulaması	Özelleştirme öncesi-sonrası iş tatmini / İşgücü Psikolojisi	Özelleştirme sonrası iş tatmininde düşüş – çalışan psikolojisine etkiler
2007	Harun Gülsün	Türkiye’de Özelleştirme ve Rekabet Politikaları Açısından Şeker Sanayinin İncelenmesi	Şeker sanayinde özelleştirme ve NBŞ etkisi / Özelleştirme-NBŞ	NBŞ’nin sektörel baskısı ve özelleştirmenin sosyal yönleri
2008	Arzu Kepoğlu	Şeker Pancarında Kota Uygulamalarının Şeker Pancarı Üretimine Etkileri ve Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Durumlarında Meydana Gelen Değişimler: Eskişehir İli Alpu İlçesi Araştırması	Kota sisteminin Eskişehir/Alpu bölgesine etkisi / Kota Politikası	Üretim daralması, göç artışı – kırsal sürdürülebilirlik vurgusu
2010	Mahmut Onur Kaya	AB Şeker Rejimi Reformunun Türk Şeker Sektörüne Etkileri	AB Şeker Reformunun Türkiye’ye etkisi / AB Politikaları	AB reformları tehdit/fırsat ikilemi – Türkiye’nin uyum politikası ihtiyacı
2011	Ömer Yıldırım	1980 Sonrası Serbestleşme Döneminde Türkiye’de Şeker Sanayii	1980 sonrası şeker sanayi dönüşümü / Tarih, Sektörel Gelişim	Gıda güvenliği, kalkınma ve stratejik planlamanın gerekliliği
2011	Bilgen Taşdoğan	Türkiye Şeker Sanayisinin Özelleştirilmesi Çerçevesinde Türkiye Şeker Fabrikaları	TŞFAŞ fabrikalarının verimlilik analizi (Malmquist) / Verimlilik, Etkinlik	Performans düşüklüğü kamu politikalarıyla bağlantılı

		Anonim Şirketinin Etkinlik Analizi		
2015	Yalçın Arslantürk	Özelleştirme Perspektifinden Türkşeker Analizi ve Yeni Politika Önerileri	TÜRKŞEKER'in kapasite kullanımı ve mali yapı analizi / Yapısal Reform, Verimlilik	Stratejik yeniden yapılanma ile kârlılığın mümkün olduğu
2016	Ahmet Akyol	Türkiye Şeker Sanayi'nin Gelecek Vizyonu Bağlamında Portföy A Grubu Fabrikaları (Erzurum, Ağrı, Erciş, Kars, Muş Şeker Fabrikaları)'nın Etkinlik ve Verimlilik Analizleri ve Özelleştirilme	Portföy A fabrikalarının teknik etkinlik düzeyleri (VZA) / Özelleştirme, Etkinlik	Teknik yeterliliğin özelleştirme kararlarında temel alınması gerektiği
2018	Tuba İspir	Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ. Örneğinde Özelleştirme	TÜRKŞEKER'in zararları ve fire oranları / Performans, Özelleştirme	Sürekli zarar ve fireler – özelleştirme ekonomik zorunluluk
2019	Enes Polat	Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları ve Şeker Fabrikalarında Özelleştirmenin İstihdam ve Üretim Üzerine Etkileri	Özelleştirme öncesi/sonrası üretim ve istihdam verileri / Sosyo-Ekonomik Etki	Beklenen fayda sağlanamadı – planlama eksikliğine dikkat
2019	N.Ece Uztürk	Türkiye'de Özelleştirme Süreci İçerisinde Şeker Fabrikalarının Yeri	Şeker satışlarını etkileyen değişkenler (panel veri analizi) / Pazar, Üretim İlişkisi	Satış hacmini fiyat değil üretim belirliyor
2019	Ümit Alparslan	Türkiye'de Şeker Piyasasının Regülasyon Süreci	Şeker piyasası regülasyon süreci ve AB ile karşılaştırma / Regülasyon, Kurumsal Reform	NBS kotası ve kurumsal çöküş sonrası katılımcı modele ihtiyaç
2019	Faruk Aladağ	Türkiye'de Pancar Şekeri Sektörünün Geleceği: AB Şeker Politikaları Bağlamında Türkiye İçin Politika Önerileri	AB Şeker politikaları bağlamında pancar şekeri sektörü / AB Politikaları	Rekabet gücünün artırılması – sektörün yeniden yapılandırılması
2019	Halil Gök	Türkiye'nin Şeker İhracatı Sorunları ve Çözüm Önerileri	Türkiye şeker ihracatı üzerine ekonometrik analiz / İhracat, Fiyat Politikası	Dünya şeker fiyatlarının etkisi, ihracatta çok değişkenli yapı
2019	Özal İçek	Türkiye'de Şeker Fabrikalarının Özelleştirilmesinin Üretici Sınıflar Üzerindeki Etkileri ve Alternatif Model Arayışları	Özelleştirme sonrası üretici ve işçilerin sınıfsal tepkileri / Sosyoloji, Direniş	Kooperatifleşme arayışları ve alternatif örgütlenme modelleri
2019	Özlem Şule Aydoğmuş	Bulanık Veri Zarflama Analizi: Türkiye'deki Şeker Fabrikalarının Etkinliklerinin İncelenmesi	Klasik ve Bulanık VZA ile şeker fabrikalarının etkinlik karşılaştırması / Etkinlik, Karar Bilimi	Belirsiz verilerle daha gerçekçi analiz yapılması gerektiği
2020	Esra Yürekli	Dünyada ve Türkiye'deki Şeker Piyasasının Mevcut Durumu: Kayseri Şeker Fabrikası Örneği	Kayseri Şeker SWOT analizi / Verimlilik, Rekabet	Stratejik yönetimle yüksek maliyetin dengelenebileceği

2021	Mehmet Duman	Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Uygulamaları: Şeker Fabrikaları Örneği	Şeker fabrikalarının özelleştirme süreci – tarihsel ve politik bağlam / Politika, Tarihsel Eleştiri	Kamu yararı vurgusu ve çok boyutlu değerlendirme ihtiyacı
2023	Murat Yakupoğlu	Şeker Pancarı Üreticilerinin İklim Değişikliği ile Mücadele Yöntemlerine Adaptasyonları: Konya İli Cihanbeyli İlçesi Örneği	İklim değişikliğine pancar üreticilerinin tepkisi (Cihanbeyli örneği) / Tarım, İklim Politikası	Kurumsal destek ve eğitim, adaptasyon düzeyini artırıyor
2024	Gizem Kayalı	Türkiye’de Şeker Fabrikaları Özelleştirme Uygulamalarının Üreticiler Açısından Değerlendirilmesi; Kayseri Şeker Fabrikası-Turhal Örneği	Turhal Şeker Fabrikası özelleştirmesi sonrası üretici davranışları / Sosyo-Ekonomik Etki	Küçük üretici endişeleri ve kurumsal güven ihtiyacı

Tablo 4.1. Değerlendirmeye Alınan Yüksek Lisans Çalışmaları (Devamı)

Gür (2006) yaptığı yüksek lisans çalışmasında, Kütahya Şeker Fabrikası’nın özelleştirilmeden önceki ve sonraki dönemlerinde işgörenlerin iş tatmin düzeylerini karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Araştırma kapsamında uygulanan anketler aracılığıyla, iş tatmini üzerinde etkili olan faktörlerin (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, görev süresi gibi) hangi koşullarda olumlu ya da olumsuz değiştiği analiz edilmiştir. Bulgular, özelleştirme süreci sonrasında iş tatmin düzeyinde belirli faktörler açısından anlamlı düşüşler yaşandığını göstermektedir. Çalışmada, özelleştirme politikalarının sadece ekonomik değil, aynı zamanda çalışan psikolojisi ve örgütsel verimlilik üzerinde de doğrudan etkili olduğu ortaya koyularak, özelleştirme sürecinin sosyal boyutlarının göz ardı edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır.

Gülsün (2007) yaptığı yüksek lisans çalışmasında, Türkiye’de şeker sanayinin özelleştirme ve rekabet politikaları açısından geçirdiği dönüşümü kapsamlı biçimde analiz etmiştir. Çalışmada, 4634 sayılı Şeker Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle birlikte sektörde oluşan yapısal değişiklikler değerlendirilmiştir. Özellikle nişasta bazlı şeker üretiminin yükselişi ile pancar şekeri sanayisinin karşı karşıya kaldığı üretim daralması ve ekonomik baskılar ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.’nin durumu, özelleştirme sonrası işletmelerin performansları ile karşılaştırılmış, kârlılık ve istihdam gibi göstergeler üzerinden karşılaştırmalı analizler yapılmıştır. Araştırmanın temel bulguları, şeker sanayinin sadece piyasa mantığı ile ele alınamayacak denli çok yönlü bir sektör olduğunu ve alınan politik kararların kırsal istihdam, tarımsal üretim dengesi ve ulusal gıda güvenliği üzerinde doğrudan etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Kepoğlu (2008) yaptığı yüksek lisans çalışmasında, 4634 sayılı Şeker Yasası kapsamında uygulamaya konulan kota sisteminin, Eskişehir ili Alpu ilçesindeki şeker pancarı üretimi ve üreticilerin sosyo-ekonomik yapısı üzerindeki etkilerini çok boyutlu olarak incelemiştir. Araştırma, 26 köydeki 1670 üreticiyi temsilen seçilen 74 üreticiyle yapılan anket çalışmasına dayanmaktadır. Bulgular, 2000 yılında 50 dekardan az ekim yapan üretici oranı %48,7 iken 2005'te bu oranın %93,3'e çıktığını; toplam şeker pancarı ekim alanlarında %56,7 oranında daralma yaşandığını göstermektedir. Bu azalma sonucunda üreticilerin önemli bir bölümü alternatif ürünlere yönelmiştir. Ancak bu ürünler gelir kaybını tam anlamıyla karşılayamamıştır. Ayrıca, istihdamda daralma gözlemlenmiş, üretici hanelerinin %82,5'inde son 5 yıl içinde kent göçü gerçekleşmiştir. Çalışmanın en belirgin yönü, tarım politikalarının yalnızca üretim değil, kırsal yaşamın sürdürülebilirliği ve sosyal yapının korunması açısından da yeniden yapılandırılması gerekliliğine işaret etmiştir.

Kaya (2010) yaptığı yüksek lisans çalışmasında, 2006 yılında uygulamaya konulan Avrupa Birliği Şeker Rejimi Reformu'nun Türk şeker sektörü üzerindeki ve potansiyel etkilerini kapsamlı biçimde incelemiştir. Çalışma, reformun AB şeker üretimini nasıl düşürdüğünü ve bu durumun Türkiye için hem bir fırsat hem de tehdit yarattığını analiz etmektedir. Reformla birlikte AB şeker sektörünün yapısında meydana gelen küçülmenin, Türkiye gibi aday ülkeler açısından dış rekabet baskısını artırabileceği; ancak aynı zamanda Türkiye'nin tarımsal üretim kapasitesini ve rekabet gücünü artırarak pazarda avantaj sağlayabileceği ifade edilmiştir. Özellikle kota uygulamaları, referans fiyat indirimi ve yeniden yapılandırma destekleri gibi politika araçlarının incelendiği çalışmada, Türkiye'nin benzer reformlara nasıl uyum sağlayabileceğine dair stratejik öneriler de sunulmuştur. En dikkat çekici nokta, Türkiye'nin şeker politikalarını hem ulusal tarımsal sürdürülebilirlik hem de AB uyum süreci açısından yeniden değerlendirme zorunluluğu olmuştur.

Yıldırım (2011) yaptığı yüksek lisans çalışmasında, 1980 sonrası serbestleşme döneminde Türkiye'de şeker sanayiinin geçirdiği yapısal dönüşümü ekonomik, kurumsal ve sektörel düzeyde irdelemiştir. Çalışmada, devletin şeker sektöründeki tarihsel rolü, TÜRKŞEKER'in kurumsal yapısı ve özelleştirme süreçleri ile sektördeki üretim, istihdam, tüketim ve dış ticaret verileri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ayrıca, nişasta bazlı şekerlerin yükselişi ve pancar şekeri sektörü üzerindeki etkileri karşılaştırmalı tablolarla değerlendirilmiştir. Avrupa Birliği ülkeleriyle kıyaslamalar yapılmıştır. Elde edilen bulgular, şeker sanayiinin yalnızca ekonomik değil, kırsal kalkınma, istihdam, çevresel

sürdürülebilirlik ve gıda güvenliği açısından da stratejik öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmanın temel katkısı, özelleştirme ve serbest piyasa uygulamalarının şeker sanayii gibi çok aktörlü ve yüksek sosyal etkili sektörlerde dikkatli ve uzun vadeli bir planlama ile ele alınması gerektiğini güçlü bir şekilde vurgulamıştır.

Taşdoğan (2011) yaptığı yüksek lisans çalışmasında, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TÜRKŞEKER) özelinde şeker sanayiinin özelleştirilmesi sürecini etkinlik analizleri bağlamında değerlendirmiştir. Çalışmada, Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi ile 1994-2009 yılları arasındaki teknolojik ve ölçek bazlı etkinlik değişimleri analiz edilmiş, ayrıca CCR ve BCC modelleriyle kamu pancar şekeri fabrikalarının 2005, 2007 ve 2009 yıllarına ait teknik etkinlik düzeyleri hesaplanmıştır. Bulgular, birçok fabrikanın etkinlik açısından sürdürülebilirlik problemi yaşadığını ve özelleştirme öncesi en yüksek etkinlik düzeyine sahip fabrikaların dahi özelleştirme kapsamına alındığını göstermektedir. Çalışmanın özgün katkısı, kamuya ait şeker fabrikalarının düşük performanslarının yalnızca işletme kaynaklı olmadığını, aynı zamanda pancar alım fiyatları, kota politikaları ve işçilik yapısı gibi dışsal kamu müdahalelerinin etkinlik üzerinde belirleyici olduğunu somut verilerle ortaya koymuştur.

Arslantürk (2015) yaptığı yüksek lisans çalışmasında, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TÜRKŞEKER) özelinde özelleştirme sürecini, kurumun mali yapısı ve kapasite kullanımı verileri ışığında değerlendirmiştir. Çalışmada, TÜRKŞEKER'in uzun yıllardır süregelen zarar eden mali yapısının temel nedenleri arasında, düşük kapasite kullanım oranları ve verimliliği düşük fabrikaların faaliyette tutulması gösterilmiştir. Bu bağlamda, üretimin verimli bölgelerdeki fabrikalara yoğunlaştırılması ve kapasite oranlarının artırılması durumunda birim maliyetlerin düşeceği, dolayısıyla şirketin kâr elde edebilecek bir yapıya kavuşabileceği hesaplamalarla ortaya konulmuştur. En dikkat çekici yönü, özelleştirme öncesi yeniden yapılanma ile kamuya ait bir kuruluşun ekonomik rasyonaliteye uygun şekilde faaliyet gösterebileceği ve böylelikle özelleştirme sürecinin yalnızca bir elden çıkarma operasyonu değil, stratejik planlama gerektiren çok boyutlu bir süreç olduğu belirtilmiştir.

Akyol (2016) yaptığı yüksek lisans çalışmasında, Türkiye Şeker Sanayi'nin geleceği bağlamında Portföy A Grubu'nda yer alan beş fabrikanın (Erzurum, Ağrı, Ereğli, Kars, Muş) 2009–2015 yılları arasındaki etkinlik ve verimlilik düzeylerini Veri Zarflama Analizi (VZA) ile ölçerek özelleştirme kararlarının ekonomik rasyonalite temelinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini irdelemiştir. Araştırma bulguları, söz konusu fabrikaların büyük kısmının her yıl için teknik etkinlik açısından tam puan aldığı, ancak

bazı yıllarda kârlılık oranı, stok bağımlılığı ve çalışma sermayesi devir hızında ciddi farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur. En önemli sonuç, özelleştirme öncesi işletmelerin mevcut kaynaklarla sürdürülebilir etkinlik düzeyine ulaşabildiği, dolayısıyla yalnızca mülkiyetin el değiştirmesi değil, yönetsel performansın artırılmasının da dikkate alınmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

İspir (2018) yaptığı yüksek lisans çalışmasında, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TÜRKŞEKER) örneğinde özelleştirme sürecinin ekonomik gerekçelerini, pancar işleme kayıpları ve kar-zarar istatistikleri üzerinden değerlendirmiştir. Çalışmada, TÜRKŞEKER'e ait fabrikalarda yaşanan üretim kayıpları yıllar itibariyle analiz edilerek, işletmelerin neden zarar ettikleri sayısal verilerle ortaya konmuştur. Bu zararların yapısal yönetsel sorunlardan mı, yoksa sistematik ekonomik koşullardan mı kaynaklandığı sorgulanmıştır. Betimsel yöntemle yürütülen analizler, birçok fabrikanın yıllar içinde sürekli zarar ettiğini ve işlenen pancar miktarında ciddi firelerin yaşandığını ortaya koymaktadır. Çalışmanın temel bulgusu, bu olumsuz ekonomik göstergelerin, özelleştirmenin sadece mali bir zorunluluk değil, aynı zamanda sektörel verimlilik açısından da rasyonel bir adım olarak değerlendirilebileceğini göstermiştir.

Aladağ (2019) yaptığı yüksek lisans çalışmasında, Türkiye pancar şekeri sektörünün geleceğini Avrupa Birliği (AB) şeker politikaları bağlamında değerlendirmiş ve sektöre yönelik kapsamlı politika önerileri geliştirmiştir. Çalışmada, Türkiye'nin şeker sektörü ile AB'nin sakaroz kökenli şeker piyasaları; yapısal özellikleri, kota uygulamaları, fiyat politikaları, özelleştirme süreçleri ve regülasyon yapıları bakımından karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Özellikle, Türkiye'de rekabetçiliğin istenilen düzeyde olmaması ve AB şeker rejiminin geçirdiği reform süreci sonucunda elde edilen verimlilik artışı çerçevesinde, Türk şeker sektörünün sürdürülebilirlik ve dış pazarlara erişim açısından yeniden yapılandırılması gerektiği savunulmuştur. Çalışmanın en özgün katkısı, Türk şeker piyasasının sadece üretim ve arz-talep dengeleriyle değil, aynı zamanda stratejik ürün güvenliği ve tarım-sanayi entegrasyonu çerçevesinde çok boyutlu bir yaklaşımla reforme edilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Alparslan (2019) yaptığı yüksek lisans çalışmasında, Türkiye'de şeker piyasasının regülasyon sürecini kurumsal dönüşüm, kota sistemleri ve özelleştirme politikaları bağlamında değerlendirmiştir. Çalışmada, Şeker Kurumu'nun kapatılarak yetkilerinin Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesine devredilmesi, nişasta bazlı şeker (NBŞ) kotalarının %10'dan %2,5'e düşürülmesi ve TÜRKŞEKER'e ait 10 fabrikanın özelleştirilmesi gibi gelişmeler, piyasada oluşan rekabet ve üretim dengesi üzerindeki etkileriyle birlikte

incelenmiştir. Özellikle Avrupa Birliği'nin 2006 ve 2013 şeker reformlarıyla karşılaştırmalı bir analiz sunularak, devletin yeniden yapılandırma sürecinde çiftçilere geçiş desteği sağlamasının önemine dikkat çekilmiştir. Çalışmanın temel katkısı, regülasyonun yalnızca arz-talep dengesine değil; kırsal kalkınma, sosyal refah ve stratejik ürün politikalarına duyarlı bir yapıda ele alınması gerektiğini güçlü bir şekilde savunmuştur.

Aydoğmuş (2019) yaptığı yüksek lisans çalışmasında, Türkiye'deki şeker fabrikalarının etkinlik düzeylerini klasik ve bulanık veri zarflama analizi (BVZA) modelleri ile karşılaştırmalı biçimde değerlendirmiştir. Çalışmada, TÜRKŞEKER'e ait 25 fabrikanın 2017-2018 üretim verileri kullanılarak, ilk olarak klasik VZA modeli ile etkinlik skorları hesaplanmış; ardından belirsizliğin yüksek olduğu durumlar için uygun olan Kao-Liu tabanlı BVZA modeli uygulanmıştır. Sonuçlar, klasik VZA'ya göre tam etkin olarak kabul edilen bazı fabrikaların BVZA modellerinde farklı etkinlik düzeylerinde yer aldığını ve veri belirsizliğinin karar verme süreçlerini etkilediğini göstermektedir. Çalışmanın en önemli katkısı, kamuya ait şeker fabrikalarının performans analizinde yalnızca kesin verilerle değil, belirsizlik içeren senaryolarla da değerlendirme yapılmasının daha sağlıklı ve gerçekçi sonuçlar üreteceğini istatistiksel olarak ortaya koymuştur.

Çiçek (2019) yaptığı doktora çalışmasında, Türkiye'de şeker fabrikalarının özelleştirilmesinin şeker işçileri ve pancar üreticileri gibi üretici sınıflar üzerindeki etkilerini derinlemesine analiz etmiştir. Bu süreçte öne çıkan alternatif model arayışlarını çok boyutlu olarak değerlendirmiştir. Araştırma, TÜRKŞEKER'e ait 14 fabrikanın 2018 yılında özelleştirme kapsamına alınması sonrasında ortaya çıkan dönüşümün üretici sınıflarda yarattığı sosyal, ekonomik ve politik etkileri kapsamaktadır. Alan araştırması kapsamında 7 farklı ilde ve 9 farklı yerleşim biriminde toplam 25 derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bu görüşmeler Şeker-İş Sendikası temsilcileri, Pankobirlik yöneticileri ve doğrudan üretici/işçi kesim ile gerçekleştirilmiştir. Bulgular, şeker işçilerinin iş güvencesi kaybı, pancar üreticilerinin ekim alanı ve gelir düzeyinde düşüş gibi doğrudan etkilere maruz kaldığını, buna karşılık alternatif olarak önerilen kooperatifleşme ve "üretici-işçi-devlet" modeli gibi çözümlerin henüz kurumsallaşma aşamasına gelemediğini göstermektedir. Çalışmanın özgün katkısı, özelleştirme süreçlerine karşı üretici sınıfların direniş biçimlerini sosyolojik bir zeminle tartışarak, alternatif yapıların meşruiyet kazanma potansiyelini hem kuramsal hem de saha verileriyle ortaya koymuştur.

Gök (2019) yaptığı yüksek lisans çalışmasında, Türkiye'nin şeker ihracatındaki sorunları ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerini ekonometrik analiz yöntemleriyle incelemiştir. Çalışmada, 1998-2018 dönemine ait 13 değişken kullanılarak Türkiye şeker fiyatı, dünya şeker fiyatı, şeker üretimi, ithalatı ve üretim alanı gibi etmenlerin şeker ihracatı üzerindeki etkileri SPSS yardımıyla analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre dünya şeker fiyatlarının Türkiye şeker fiyatlarını pozitif yönde etkilediği, şeker üretim alanlarının ve ithalatının ise fiyatlar üzerinde negatif yönlü etkiler oluşturduğu belirlenmiştir. Ayrıca, şeker ihracatının hem iç hem de dış piyasa fiyatlarından orta düzeyde pozitif etkilendiği saptanmıştır. Çalışmanın en önemli katkısı, Türkiye'nin şeker ihracat performansının yalnızca üretim hacmine değil, fiyat dengelerine, üretici sayısına ve uluslararası piyasadaki dalgalanmalara duyarlılık gösterdiğini istatistiksel olarak ortaya koymuştur.

Polat (2019) yaptığı yüksek lisans çalışmasında, Türkiye'de özelleştirme uygulamalarının şeker fabrikaları özelindeki etkilerini istihdam ve üretim verileri üzerinden karşılaştırmalı olarak analiz etmiştir. Amasya, Kayseri, Konya, Kütahya, Adapazarı, Erzurum ve Erzincan şeker fabrikaları örnekleminde, özelleştirme öncesi ve sonrası dönemlere ait veriler değerlendirilmiştir. Üretim miktarlarında ve istihdam edilen kişi sayısındaki değişimler sayısal karşılaştırmalarla ortaya konmuştur. Çalışma, özelleştirme sonrasında söz konusu fabrikalarda üretim ve istihdam düzeylerinde beklenen iyileşmenin sağlanamadığını ve bazı durumlarda olumsuz etkilerin gözlemlendiğini ortaya koymaktadır. En belirleyici sonuç, özelleştirmenin yalnızca mülkiyet değişimiyle sınırlı kalmayıp, üretim yapısına, bölgesel istihdama ve sektörel sürdürülebilirliğe dair stratejik planlamalarla desteklenmediği takdirde beklenen faydayı sağlayamadığı yönünde olmuştur.

Uztürk (2019) yaptığı yüksek lisans çalışmasında, Türkiye'deki özelleştirme süreci bağlamında şeker fabrikalarının yerini, üretim ve satış verileri üzerinden değerlendirmiştir. Çalışma, 2000–2018 yılları arasındaki şeker üretim düzeyleri, ekim alanları, günlük üretim kapasiteleri ve TL bazlı şeker fiyatlarını panel veri modeliyle inceleyerek, şeker satış hacmini etkileyen faktörleri analiz etmiştir. Araştırma bulgularına göre, şeker satış hacmi; ekim alanı, üretim miktarı ve genel kapasite ile anlamlı şekilde ilişkilidir; buna karşın şeker fiyatlarının satış hacmi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. En temel çıkarım, şeker sektöründeki satış performansının fiyat politikalarından ziyade üretim ölçeği ve ekim alanlarının verimli kullanımına bağlı

olarak şekillendiği, bu nedenle özelleştirme tartışmalarında verimlilik parametrelerinin merkezde değerlendirilmesi gerekliliği olmuştur.

Yürekli (2020) yaptığı yüksek lisans çalışmasında, dünya ve Türkiye şeker piyasasının mevcut durumunu Kayseri Şeker Fabrikası örneğinde analiz etmiş ve rekabet gücünün artırılması amacıyla SWOT analizi yöntemiyle değerlendirmelerde bulunmuştur. Çalışmada, şeker pancarına dayalı üretim yapısının yüksek maliyetli olmasının Türkiye’yi dünya ortalamasının yaklaşık iki katı üretim maliyetine sahip kıldığını, buna karşın sektörün yarattığı toplumsal fayda ve ekonomik katkının çok yüksek olduğunu vurgulamıştır. Kayseri Şeker Fabrikası özelinde yapılan analizler, fabrikanın hizmet kalitesini artırma, maliyetleri düşürme ve marka değeri oluşturma yönündeki stratejilerinin başarılı örnekler sunduğunu ortaya koymuştur. En dikkat çekici bulgu, yüksek üretim maliyetlerine rağmen iyi yönetim, teknik modernleşme ve stratejik planlama ile pancar şekeri üretiminin sürdürülebilir ve rekabetçi bir model haline getirilebileceği yönünde değerlendirilmiştir.

Duman (2021) yaptığı yüksek lisans çalışmasında, kamu iktisadi teşebbüsleri çerçevesinde şeker fabrikalarının özelleştirme sürecini tarihsel, ekonomik ve kuramsal bir temelde incelemiştir. Çalışma, Türkiye’de devletçilik ilkesinin 1930’lardan itibaren ekonomik zorunluluk olarak nasıl benimsendiğini ve 1980 sonrası neoliberal politikalarla birlikte özelleştirmenin nasıl bir dönüşüm geçirdiğini kapsamlı biçimde irdelemiştir. Avrupa Birliği ülkelerindeki şeker reformlarıyla karşılaştırmalı bir perspektif de sunan tez, Türkiye’de şeker sektörünün mevcut durumunu; üretim miktarları, fabrika sayıları ve pazar payları gibi sayısal veriler ışığında analiz etmiştir. En dikkat çekici yön, şeker fabrikalarının özelleştirilmesinin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda kamu yararı, stratejik sektör yapısı ve kırsal kalkınma gibi çok boyutlu etkilerle değerlendirilmesi gerektiği yönünde vurgulanmıştır.

Yakupoğlu (2023) yaptığı yüksek lisans çalışmasında, Konya ili Cihanbeyli ilçesinde şeker pancarı üreticilerinin iklim değişikliği ile mücadele yöntemlerine adaptasyon düzeylerini analiz etmiştir. Araştırma kapsamında 96 üreticiyle anket yapılmış ve elde edilen veriler Lojistik Regresyon yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bulgulara göre üreticilerin büyük çoğunluğu iklim değişikliğinden endişe duymaktadır. Kuraklık ve sıcaklık artışlarını bölgesel bir tehdit olarak algılamakta ve bu nedenle toprak işlemez veya az işleme esaslı tarım uygulamalarına yönelmektedir. Ayrıca, üreticilerin tarımsal kurumları daha sık ziyaret etmeleri ve hayvancılık faaliyetlerinde bulunmaları, iklim değişikliğine yönelik eğitim alma istekliliğini anlamlı düzeyde artırmaktadır.

Çalışmanın öne çıkan yönü, iklim değişikliğine karşı bireysel farkındalık ve eğitim istekliliğinin, sürdürülebilir tarımsal adaptasyon politikalarının şekillendirilmesinde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymuştur.

Kayalı (2024) yaptığı yüksek lisans çalışmasında, Kayseri Şeker Fabrikası'nın Turhal Şeker Fabrikası'nı devralmasının ardından yaşanan özelleştirme sürecini, pancar üreticilerinin bakış açısı üzerinden değerlendirmiştir. Araştırma, Turhal üretim bölgesinde faaliyet gösteren 150 pancar üreticisiyle yapılan anket verilerine dayanmaktadır. Bulgulara göre, özelleştirme sonrasında işletmelerin %43,3'ünde ekili alanlarda azalma yaşanmıştır. Bu azalış özellikle küçük ölçekli işletmelerde daha belirgin olarak gözlemlenmiştir. Üreticilerin çoğu, özelleştirme sonrası sunulan hizmetlerden genel anlamda memnun olmakla birlikte, büyük işletmeler geleceğe dönük sürdürülebilirlik ve fabrikanın devamlılığı konusunda ciddi endişeler taşımaktadır. Çalışmanın öne çıkan yönü, özelleştirme sürecinin üretici davranışlarını sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik düzeyde etkilediğini göstermesi ve bu nedenle özelleştirme politikalarının uzun vadeli kurumsal güven inşası ile desteklenmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Literatürde şekerin, yalnızca bir tarım ürünü değil aynı zamanda stratejik bir sanayi girdisi olarak ele alındığı vurgulanmıştır. Özellikle devletin müdahaleci rolü, 1930'lardan itibaren başlayan sanayileşme hamleleriyle bağlantılandırılmıştır. Şekerin, kamu işletmeciliği, tarımsal destekleme ve kırsal kalkınma ile ilişkili çok boyutlu bir kavram olarak işlendiği belirtilmiştir. 4634 sayılı Şeker Kanunu, NBSŞ kotaları, Şeker Kurumu'nun kapatılması ve özelleştirme uygulamaları gibi başlıklar, çalışmalarda en çok tartışılan politika araçları arasında yer almıştır. Bu konular üzerine yoğunlaşan çalışmalar, sıklıkla regülasyon eksikliklerine ve kamu yararının göz ardı edildiğine vurgu yapmaktadır.

4.2. DergiPark Üzerinden Elde Edilen Bulgular

Yöntem bölümünde belirtilen anahtar kelimeler ile yapılan incelemelere göre 27 makale çalışması değerlendirilmiştir (Tablo 4.2).

Tablo 4.2. Değerlendirmeye Alınan Makale Çalışmaları

Yıl	Yazar(lar)	Konu / Başlık	Konu / Ana Tema	Temel Bulgular / Özgün Katkı
2015	Faruk Kaya	Küresel ve Bölgesel Şeker Politikalarının Türkiye Şeker Fabrikalarına Etkilerine Bir Örnek; Ağrı Şeker Fabrikası	Ağrı Şeker Fabrikası'nda üretim düşüşü / Bölgesel Kalkınma, Özelleştirme Eleştirisi	Şeker fabrikası yalnızca ekonomik değil sosyal işlevler açısından da stratejik önemdedir.
2016	Özal Çiçek	Özelleştirme Sürecine Sendikaların Bakış Açısı: Burdur ve Uşak Şeker-İş Sendikası Örnekleri	Özelleştirme karşıtı sendikalar tutumlarının yerel farklılığı / Sendikacılık, Sınıf Mücadelesi	Direnış, yerel kimlik, iş güvencesi ve sınıfsal farkındalık üzerinden değışkenlik gösterir.
2017	Zeynep Erdiñ	Türkiye'de Şeker Sanayinin Gelişimi ve Şeker Sanayinde İzlenen Politikalar	Türkiye şeker politikalarının dönüşümü / Yasal Reformlar, NBS ve Kota Politikası	Şeker politikaları sosyal fayda ve sürdürülebilirlik temelinde yeniden yapılandırılmalı.
2017	Fatih Damlıbağ	Pancar Şekeri Sanayilerinin Dünyadaki Gelişimi ve Alpullu Şeker Fabrikası Örneğı	Alpullu Şeker Fabrikası'nın kuruluş süreci / Kurumsal Tarih, Tarımsal Modernizasyon	Şeker fabrikaları yerel kalkınma ve sınıf ilişkilerini dönüştüren aktörlerdir.
2018	Özlem Eştürk	Türkiye'de Şeker Sektörünün Önemi ve Geleceğı Üzerine Bir DeğerlendirmeTürkiye'de Şeker Sektörünün Önemi ve Geleceğı Üzerine Bir Değerlendirme	Şeker sektörünün yapısal sorunları / Tarımsal Sanayi, Kooperatifçilik	Devlet-kooperatif özel ortaklıkları sektörel sürdürülebilirlik için önerilmektedir.
2018	Hüseyin Daştan	Türkiye Şeker Sanayinin Etkinlik ve Verimlilik Analizi	Türkiye'de şeker fabrikalarının verimlilik analizi / Etkinlik, Teknik Performans	Kamu fabrikaları teknoloji yatırımı eksikliği nedeniyle düşük verimlilik gösteriyor.
2018	Merter Mert	Kuruluş Yıllarında Şeker Sanayi ve Devletin Amaç Fonksiyonu	Atatürk dönemi şeker sanayi politikaları / İktisadi Tasarım, Erken Cumhuriyet	Şeker sektörü kalkınma vizyonunun merkezindedir; stratejik ürün modeliyle planlanmıştır.
2018	Recep Fedai, Hülya Herdem & Gonca Ertuğrul	Yeni Hükümet Sisteminde Şeker Politikalarının Sürdürülebilirliği: Yönetmel ve Siyasal Açıda Bir Değerlendirme	Cumhurbaşkanlığı sistemi sonrası şeker yönetimi / Merkeziyetçilik, Kurumsal Yetersizlik	Üretici ve sivil toplum karar alma süreçlerinden dışlanmıştır.
2018	Fatih Damlıbağ	1929 Ekonomik Krizi Sonrası Dönemde Türkiye'de Şeker Üretimi Yatırımları	Eskişehir ve Turhal fabrikalarının kuruluşu / İthal İkamecilik, Milli Sanayileşme	Yatırımlar sadece ekonomik değil ideolojik kalkınma aracı olarak kurgulanmıştır.
2018	Rahmiye Figen Ceylan, Eda İlbasmış & Burhan Özkan	Şeker pancarı üretim planlamasında fiyat etkili midir? Türkiye'den bir örnek	Şeker pancarı üretiminde fiyat duyarlılığı / Arz Esnekliği, Tarımsal Ekonomi	Üretim geleneksel davranışlara bağıldır; fiyat esnekliği düşüktür.
2018	Özal Çiçek & Osman Kürşat Acar	Türkiye'de Şeker Fabrikalarının Özelleştirilmesi ve İstihdam Üzerine Etkileri	Özelleştirmenin üretici ve işçiye etkisi / Sınıfsal Dönüşüm, Kırsal Ekonomi	Çiftçiden işçiye geçiş ve taşeronlaşma kırılğan istihdam yapısını doğurmuştur.
2020	Şeyma Yılmaz	Şeker Pancarında Kota Uygulamasının Kütahya	Kütahya'da kota uygulamasının	Kota değil, sulama ve arazi yapısı üretici davranışını şekillendirmiştir.

	Kuşçuoğlu & Ergin Uzgören	Şeker Pancarı Üretimine ve Üreticilerin Sosyo-Ekonomik Durumlarına Etkisi	etkileri / Sosyo-Ekonomik Analiz, Tarımsal Altyapı	
2020	İsa Demirkol, İmdat Köksal & Ali Çiçek	Türkiye Şeker Fabrikalarının Üretim ve Nakit Yönetimi Süreçlerinin Veri Zarflama Analizi ile Araştırılması	Şeker fabrikalarında üretim ve finansal etkinlik / VZA, Finansal Yönetim	Üretim etkin olsa da mali yönetimde ciddi verimsizlikler tespit edilmiştir.
2020	Nurten Bakırçı	2000 Sonrası Türkiye Tarım Politikalarının Endüstriyel Tarım Ürünlerinden Şeker ve Tütün Üretimine Etkileri	2000 sonrası Türkiye tarım politikaları: Şeker ve tütün sektörü örneği / Eleştirel İktisat, Yapısal Dönüşüm	Şeker sektöründe üretici özelleştirme sonrası işçileşmiş, NBS teşvik edilerek dışa bağımlılık artmıştır; devletin çekilmesi çiftçinin güvencesini zayıflatmıştır.
2021	Ersin Gürdamar	Demokrat Parti Dönemi'nde Uygulanan Şeker Politikaları ve Şeker Sanayisinin Gelişimi	Demokrat Parti döneminde şeker politikaları / Kalkınma Politikaları, Devlet Yatırımı	Devletin müdahalesi DP iktidarında da devam etmiş, sanayileşme desteklenmiştir.
2021	Sinan Duru, Seyit Hayran & Aykut Gül	Türkiye Şeker Dış Ticaretinin Yapısı ve Rekabet Gücü	Türkiye'nin şeker dış ticaret yapısının AKÜ analizi / İhracat Performansı, Endeks Yöntemi	Doğrudan şeker ihracatı azalırken mamul ürünlerde ihracat artmıştır.
2021	Sultan Baysan, Ali Dilek & Adil Adnan Öztürk	Türkiye'de Şeker Endüstrisi: Politik Ekoloji Açısından Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri	Şeker sanayisinin politik ekolojiyle incelenmesi / Mekânsal Dağılım, Çevresel Etki	Şeker tarımı istihdam, karbon yutakları ve hayvancılıkta stratejik rol oynar.
2021	Ali Dilek, Adil Adnan Öztürk & Sultan Baysan	Türkiye'de kurulan ilk şeker fabrikalarının yaygın eğitim kurumu olarak işlevi: Sözlü tarih araştırması	Şeker fabrikalarının eğitim ve sosyal kurum işlevi / Halk Eğitimi, Kurumsal Yapılar	Fabrikalar kırsal bölgelerde kentleşme, kadın istihdamı ve eğitim merkezine dönüşmüştür.
2021	Aybüke Kaya	Türkiye şeker piyasası ve uygulanan politikalar	Tarım Ekonomisi / Sektör Performansı	Türkiye pancar şekerinde dünya ortalamasının %7 üzerindedir; maliyetler yüksek olsa da üretim verimlidir; NBS kotasının düşürülmesiyle kamu fabrikalarının rolü yeniden tartışılmalıdır.
2022	Kasım Şahin	Kayseri İlinde Şeker Pancarı Kota Uygulamalarının Şeker Pancarı Üretimine Etkileri	Sarıoğlu'daki pancar üreticilerinin kota algısı / Tarım Sosyolojisi, Algı Analizi	Üreticiler sistemi sorunlu bulsalar da düzenleyici işlevini kabul etmektedir.
2022	Munise Ilıkkın Özgür & Cuma Demirtaş	Türkiye'de İklim Değişikliği ile Şeker Pancarı Üretimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Zamanla Değişen Simetrik ve Asimetrik Nedensellik Analizi	İklim değişikliği ve pancar üretimi ilişkisi / İklim Politikası, Zaman Serisi	Sıcaklık ve yağışın üretimi dönemsel ve asimetrik olarak etkilediği gösterilmiştir.
2022	Alper Demirdöğen	Türkiye'de Şeker: Üretim, Tüketim, Ticaret ve Politikaların Kısa Bir Tartışması	Türkiye şeker piyasalarının yapısal analizi / Çok Boyutlu Sektör Analizi	Sektör çok aktörlü yönetim gerektiriyor, devletin çekilmesi denetimi zayıflatmıştır.

2022	Nuran Kılavuz	Demokrat Parti'nin Sanayileşme Anlayışı ve Uygulamalar: Şeker Fabrikaları, Dokuma Sanayileri, Çimento Fabrikaları, Demir-Çelik Fabrikası	DP döneminde şeker fabrikalarının siyasi ve ekonomik rolü / Siyasi Ekonomi, Kalkınma Retoriği	Fabrikalar ekonomik olduğu kadar siyasi meşruiyet üretiminde de araç haline gelmiştir.
2022	Özal Çiçek	Türkiye Şeker Sanayiinde Üretici ve İşçi Dayanışmasına Yönelik Alternatif Bir Model Arayışı	Şeker işçileri ve pancar üreticileri arasında alternatif dayanışma modeli / Sendika-Kooperatif ilişkisi, Alternatif Yönetişim	Özelleştirme sürecinde işçi-üretici ittifakı zayıf kalmış; önerilen modelde pancar çiftçisi ve işçilerden oluşan anonim ortaklık sistemi ile sektörel dayanışma güçlendirilmelidir.
2023	Özgür Çetiner	Gayriresmi Bir Anlaşma Örneği: 1935'te Türk Şeker Şirketlerinin Birleşmesi	1935'teki şeker şirketleri birleşmesinin arka planı / Finansal Sermaye, Siyaset İktisadı	Birleşme yasa değil, çıkar ağıyla şekillenmiştir; kredilendirme ilişkisi vurgulanmıştır.
2023	Alper Demirdöğen	Eksik Veri ile Politika Analizi: Çiftçi Kayıt Sistemi Örneği	Özelleştirme sonrası ekim alanı etkisinin mikro veriyle analizi / Politika Etki Analizi, Veri Yöntemleri	Veri eksikliğiyle bile anlamlı model kurularak %15-16'lık düşüş hesaplanmıştır.
2024	Nadir Yurtoğlu	Atatürk Döneminde Türkiye'de Şeker Politikası ve Ülke Ekonomisine Etkileri (1923-1938)	Atatürk döneminde şeker sanayi yatırımları / Cumhuriyet İktisadı, Kalkınma Stratejisi	Fabrikalar hem üretim hem kırsal kalkınma ve istihdam için merkezi planlama ürünüdür.

Tablo 4.2. Değerlendirmeye Alınan Makale Çalışmaları

Kaya (2015) yaptığı çalışmada, küresel ve bölgesel şeker politikalarının Türkiye şeker sektörü üzerindeki etkilerini Ağrı Şeker Fabrikası örneği üzerinden incelemiş ve özellikle 2001 tarihli 4634 Sayılı Şeker Kanunu'nun doğrudan etkilerini değerlendirmiştir. Çalışma, şeker pancarı üretiminin sosyoekonomik gelişmeyi destekleyici niteliğine vurgu yaparken, son yıllarda uygulanan şeker politikalarının Ağrı'da pancar üretim alanlarını %95,7 oranında daralttığını ve fabrika üretiminin 1998'e kıyasla %85 düştüğünü istatistiksel verilerle ortaya koymuştur. NBS kotasının %15'e çıkarılması, düşük polar şeker verimi, alternatif tarım ürünlerinin cazibesi ve desteklerin azalması gibi çoklu faktörlerin üretimi olumsuz etkilediği; çiftçi sayısının 13.122'den 422'ye gerilediği, dolayısıyla şeker pancarı tarımının bölgesel kalkınmaya katkısının zayıfladığı vurgulanmıştır. Melas ve küspe gibi yan ürünlerle hayvancılığı destekleyen fabrikanın, modern tarım tekniklerinin bölgeye yayılmasında ve iç göçün önlenmesinde stratejik rol oynadığı belirtilmiştir. Çalışmanın can alıcı noktası, Ağrı Şeker Fabrikası'nın yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal bütünleşme, göçün engellenmesi ve yerel istihdam açısından vazgeçilmez bir aktör olduğunu, bu nedenle özelleştirme değil devlet destekli sürdürülebilirlik perspektifiyle ele alınması gerektiğini güçlü ampirik ve tarihsel verilerle savunmuştur.

Çiçek (2016) yaptığı çalışmada, Türkiye’de şeker sanayiinin özelleştirme sürecine karşı Şeker-İş Sendikası’nın kurumsal yaklaşımını, Burdur ve Uşak illerindeki yerel örnekler üzerinden analiz etmiştir. Çalışmada, sendikanın özelleştirme sürecine verdiği tepkiler hem hukuki mücadele hem de toplumsal seferberlik stratejileri bağlamında değerlendirilmiştir. Burdur’da sendikal direnişin güçlü ve örgütlü, Uşak’ta ise daha sınırlı ve geçici olduğu saptanmıştır. Burdur örneğinde, özelleştirmenin yalnızca işgücü değil, aynı zamanda şehir ekonomisi, pancar üreticisi ve kırsal göç dinamikleri üzerinde zincirleme etkiler yarattığı vurgulanmıştır. Uşak’ta ise sanayileşme düzeyinin görece yüksekliği nedeniyle toplumsal hassasiyetin daha düşük olduğu gösterilmiştir. Çalışmanın öne çıkan yönü, özelleştirmenin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sendikal güç dengeleri, yerel aidiyet ilişkileri ve sınıfsal farkındalık düzeyleri üzerinden çok katmanlı bir direniş üretilip üretilmediğini karşılaştırmalı saha verileriyle irdelenmiştir.

Erdinç (2017) yaptığı çalışmada, Türkiye şeker sanayisinin tarihsel gelişimi ile uygulanan politikaların yapısal ve işlevsel dönüşümünü incelemiştir. Çalışmada, 1920’lerden itibaren şekillenen kamu öncülüğündeki şeker üretim sisteminin, 2000’li yıllardan sonra liberal piyasa ilkelerine göre yeniden yapılandırıldığı vurgulanmıştır. 4634 sayılı Şeker Kanunu’nun etkileri, şeker kotaları, NBŞ üretimi ve özelleştirme politikaları gibi temel düzenlemeler üzerinden analiz edilmiştir. Sektörde rekabetin artırılması amacıyla devletin düzenleyici rolünün nasıl dönüştüğü incelenmiştir. Özellikle pancar şekeri ile nişasta bazlı şeker üretimi arasındaki dengesizliğin, yüksek NBŞ kotaları ve ithalat politikaları ile daha da derinleştiği ortaya konmuştur. Çalışmanın can alıcı noktası, Türkiye şeker politikasının sadece arz-talep dengesi değil, aynı zamanda kırsal istikrar, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal fayda yönünden yeniden yapılandırılması gerektiğini verilerle temellendirmiştir.

Damlıbağ (2017) yaptığı çalışmada, dünya genelinde pancar şekeri sanayilerinin tarihsel gelişimini ayrıntılı biçimde ele almış ve Türkiye’de bu sanayinin doğuş sürecini Alpullu Şeker Fabrikası örneği üzerinden değerlendirmiştir. Makalede, Almanya, Fransa ve Avusturya gibi ülkelerde pancar şekeri üretiminin Napolyon Savaşları sonrasında nasıl hızla yaygınlaştığı açıklanmış, Amerika Birleşik Devletleri’ne geçiş süreci ile pancar-kamış rekabetinin ekonomik-politik arka planı tartışılmıştır. Türkiye’de 1925 yılında 601 sayılı yasa ile girişimciliğin teşvik edilmesi ve Alpullu Şeker Fabrikası’nın kuruluşunun sermaye yapısı, teknoloji transferi, pancar tarımının yaygınlaştırılması, iş gücü politikaları ve yerel kalkınmaya etkileriyle birlikte incelenmiştir. Üretim, istihdam, altyapı, tarımsal verimlilik ve kooperatifleşme

boyutlarında Alpullu'nun kurumsal tarihi detaylı şekilde belgelenmiştir. Fabrikanın 1935'te kamuya devri ve önceki özel şirketin denetim sorunları arşiv belgeleriyle ortaya konmuştur. Çalışma, Alpullu örneği üzerinden Türkiye'de şeker sanayisinin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sınıfsal ilişkiler, kamu-özel sektör işbirliği ve yerel toplumsal dönüşüm bağlamında nasıl yapılandığını iktisadi belgeler, görseller ve tarihsel verilerle bütüncül biçimde sunmuştur.

Eştürk (2018) yaptığı çalışmasında, Türkiye şeker sektörünün tarihsel gelişimini, mevcut yapısını ve sektörel sorunlarını bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Çalışmada, pancar şekeri üretiminin yüksek maliyetli yapısı, teknolojik yetersizlikler ve kamuya ait fabrikalardaki verimsizlikler gibi yapısal sorunlar ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir. 4634 sayılı Şeker Kanunu sonrası özelleştirme uygulamaları, NBŞ kotaları, kapasite kullanımı sorunları ve devletin sektöre yönelik destekleme politikaları incelenmiştir. Aynı zamanda Avrupa Birliği uyum süreci çerçevesinde şeker politikasının dışa bağımlılıkla olan ilişkisi sorgulanmıştır. Yazar, kamuya ait şeker fabrikalarının tamamen özelleştirilmesi yerine, kooperatif-devlet veya özel sektör-kooperatif ortaklığı gibi hibrit modellerin sürdürülebilirlik ve verimlilik açısından daha uygun olabileceğini savunmuştur. Çalışmanın temel vurgusu, şeker sektöründe üretici temsiliyetini ve kamu denetimini esas alan bütünleşik yönetim modellerinin sektörel kırılganlıkları azaltmada belirleyici rol oynayacağı belirtilmiştir.

Daştan (2018) yaptığı çalışmasında, Türkiye şeker sanayisinin 1990-2010 dönemine ait verilerle etkinlik ve verimlilik düzeylerini Veri Zarflama Analizi (VZA), Malmquist Toplam Faktör Verimliliği İndeksi ve Stokastik Sınır Yaklaşımı yöntemleriyle analiz etmiştir. Çalışma, 33 şeker fabrikasına ait teknik etkinlik, ölçek etkinliği ve toplam faktör verimliliği değerlerini ölçerken, bu değişkenlerin kamu-özel mülkiyet farkı, kurulu kapasite ve coğrafi konum (özellikle İç Anadolu) gibi faktörlerle nasıl ilişkili olduğunu da irdelenmiştir. Bulgular, özel sektör fabrikalarının etkinlik düzeylerinin kamu fabrikalarına göre istatistiksel olarak daha yüksek olduğunu; İç Anadolu'da yer alan ve yüksek pancar işleme kapasitesine sahip fabrikaların da daha verimli çalıştığını göstermiştir. En dikkat çekici sonuç ise, kamu fabrikalarının özelleştirme süreci nedeniyle teknolojik yatırımların gerisinde kaldığı ve bu durumun verimlilik kaybına yol açtığı yönündeki değerlendirmeler olmuştur. Ayrıca, özelleştirme sürecinin yalnızca mülkiyet değişimiyle değil, teknik modernizasyon ve bölgesel kalkınma stratejileriyle birlikte ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Mert (2018) yaptığı çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında devletin şeker sanayisine yönelik iktisadi davranışını, “iktisadi tasarım” kuramı çerçevesinde analiz etmiştir. 1923-1938 dönemi odağında, devletin şeker sanayisini stratejik bir kalkınma aracı olarak tasarladığı, hukuki düzenlemeler, mali teşvikler ve ithalat kontrolleri yoluyla üretim kapasitesini artırmayı hedeflediği gösterilmiştir. Yazar, arşiv belgeleri ve dönem yasaları üzerinden, Şeker İnhisar Kanunu gibi düzenlemelerin rekabeti sınırlamakla birlikte yerli üreticinin korunmasına hizmet ettiğini, aynı zamanda pancar tarımı etrafında şekillenen üretim zincirinin devlet eliyle yönlendirildiğini ortaya koymuştur. Özellikle “amaç fonksiyonu” kavramı etrafında, devletin kendi içinde rasyonel bir kalkınma modeli inşa ettiği ileri sürülmüş ve bu modelin yalnızca şeker üretimiyle sınırlı kalmayıp, ispiro, küspe, melas gibi yan ürünlerle sanayi çeşitlenmesini de hedeflediği vurgulanmıştır. Çalışma, şeker sanayisi örneği üzerinden devletin iktisadi bir aktör olarak hem piyasa yapısını hem de üretim ilişkilerini biçimlendirme kapasitesini, tarihsel belgeler temelinde güçlü biçimde kanıtlamıştır.

Fedai ve ark. (2018) yaptığı çalışmada, Türkiye’de şeker politikalarının sürdürülebilirliğini Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi çerçevesinde siyasal ve yönetsel açılardan değerlendirmiştir. Çalışma, 2018 yılında Şeker Kurulu’nun kapatılması ve yetkilerin Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesindeki Şeker Dairesi Başkanlığı’na devredilmesiyle birlikte, sektör temsilcilerinin karar alma süreçlerinden dışlandığını, bu durumun politika oluşumunu merkeziyetçi ve kapalı hale getirdiğini göstermektedir. Ayrıca, pancar üretim alanlarının daralması, NBS oranlarının yüksekliği ve ithalata dayalı gıda rejiminin sektörel sürdürülebilirlik açısından tehdit oluşturduğu belirtilmiştir. Grafik ve tablolarla desteklenen bulgular, Türkiye’nin AB ve ABD gibi ülkelerle kıyaslandığında pancar üreticisi sayısı ve kooperatifleşme düzeyinde ciddi zayıflıklar yaşadığını ortaya koymaktadır. Çalışma, ulusal şeker politikasının yokluğu nedeniyle karar alma sürecine üretici, sanayici ve sivil toplumun dahil edilmemesinin, stratejik bir ürün olan şekerin üretimden tüketime kadar olan tüm zincirini kırılgan hale getirdiğini vurgulamıştır.

Damlıbağ (2018) yaptığı çalışmada, 1929 Ekonomik Krizi sonrasında Türkiye’de devlet öncülüğünde gerçekleştirilen şeker üretimi yatırımlarını, ithal ikameci sanayileşme politikaları çerçevesinde tarihsel ve iktisadi olarak analiz etmiştir. Eskişehir ve Turhal Şeker Fabrikaları’nın kuruluş süreçlerini ayrıntılı biçimde inceleyen çalışma, yatırım kararlarının sermaye temini, yer seçimi, teknoloji transferi ve dış ticaret kısıtları gibi çok sayıda değişkenle belirlendiğini ortaya koymuştur. İş Bankası öncülüğündeki

yerli finansman modeliyle gerçekleştirilen bu yatırımlar, Alman ve Çekoslovakya kökenli teknik destekle yürütülmüştür. Aynı zamanda pancar üretim bölgelerinin tarımsal verimliliği, lojistik altyapısı ve iş gücü potansiyeli de göz önüne alınmıştır. Eskişehir ve Turhal fabrikalarının istihdam, üretim kapasitesi, kooperatifleşme ve kamu katkısı gibi parametrelerle dönemin ekonomik yapısına katkısı istatistiksel verilerle desteklenmiştir. Çalışmanın can alıcı noktası, devletin ithal ikamesi ekseninde gerçekleştirdiği bu yatırımların yalnızca ekonomik bir zorunluluğa değil, aynı zamanda millî kalkınma ve sanayileşme vizyonuna dayandığını çok yönlü belgelerle ortaya koymuştur.

Ceylan ve ark. (2018) yaptığı çalışmada, Türkiye'de şeker pancarı üretiminin fiyat duyarlılığını ve arz tepkisini 1960-2015 yılları arasındaki zaman serisi verilerine dayalı olarak analiz etmiştir. Fiyatların şeker pancarı üretimi üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkilerini ortaya koymuştur. Hata Düzeltme Modeli (ECM) ile yürütülen analiz sonucunda, fiyat değişiminin üretim üzerindeki kısa vadeli etkisi %6, uzun vadeli etkisi ise %13 olarak hesaplanmıştır. Bu durum şeker pancarı üretiminin fiyatlara karşı düşük esneklikte olduğunu göstermiştir. Ayrıca, üreticilerin %55 oranında önceki yıl üretim düzeyini koruduğu, yani karar alma süreçlerinde geleneksel tarım alışkanlıklarının ve sözleşmeli üretim yapısının belirleyici olduğu bulunmuştur. 1995'teki DTÖ üyeliği ve 2001 Şeker Kanunu gibi politika kırılmalarının üretim miktarı üzerinde anlamlı etkisi tespit edilmemiştir. Bu durum, sektörün yapısal olarak durağan bir karaktere sahip olduğunu göstermiştir. Çalışma, Türkiye'deki şeker pancarı üreticilerinin fiyat sinyallerine ve politika değişikliklerine karşı düşük esneklik göstermesi nedeniyle sektördeki istikrarın daha çok sözleşmeli tarımın kurumsal güvencelerine ve geleneksel üretici davranışlarına dayandığını, bu yapının gelecekteki reformlar açısından dikkate alınması gerektiğini ortaya koymuştur.

Çiçek ve Acar (2018) yaptığı çalışmada, Türkiye'de uygulanan özelleştirme politikalarının şeker fabrikalarındaki istihdam ve üretici sınıflar üzerindeki etkilerini Burdur Şeker Fabrikası örneğinde değerlendirmiştir. Neoliberal dönüşüm sürecinde pancar üreticilerinin topraktan koparak işçileştiği ve şeker işçilerinin ise taşeronlaşma, zoraki emeklilik ve geçici statü gibi kırılgan istihdam türlerine maruz kaldığı ortaya konmuştur. Çalışmada yerel düzeyde Şeker-İş Sendikası ile Pankobirlik yöneticileriyle yapılan görüşmeler, özelleştirme karşıtlığının mutlak değil; devlet denetiminde ve çiftçi-işçi ortaklığında yürütülebilecek sosyal tedbirli modeller çerçevesinde kabul edilebileceğini göstermiştir. 2002-2017 verilerine göre pancar üreticisi sayısı %78 azalmış, buna rağmen toplam üretim artmış; bu durum daha az sayıda büyük ölçekli

Üreticiye yönelim olduğunu göstermektedir. Aynı dönemde TÜRKŞEKER alıőan sayısı %46 oranında azalmıştır. Çalışma, zelleőtirmenin yalnızca ekonomik bir yeniden yapılandırma değil; işçi-sendika ilişkileri, kooperatif yapıları, kırsal üretim biçimi ve yerel toplumsal dengeler üzerinde çok yönlü etkiler yaratan, kurumsal ve sınıfsal yeniden yapılanmaya yol açan derin bir dönüşüm süreci olduğunu ampirik saha verileriyle somut biçimde ortaya koymuştur.

Yılmaz Kuşcuoğlu ve Uzėren (2020) yaptığı çalışmada, 1998 yılından itibaren Türkiye'de uygulanan şeker pancarı üretim kotasının Kütahya özelinde pancar üretimi ve üreticilerin sosyo-ekonomik durumu üzerindeki etkilerini anket verileri ve istatistiksel analizlerle incelemiştir. Kütahya'daki 60 üreticiyle yapılan saha araştırması sonucunda, kota uygulamasının ekim alanları ve üretim miktarları üzerinde sınırlı bir etkisinin olduğu, asıl belirleyici faktörlerin arazi paralığı ve sulama altyapısındaki yetersizlikler olduğu saptanmıştır. Üreticilerin %65'i iőėc kullanımında azalma yaşadığını, %98,3' işçi maliyetlerinin arttığını ve %90'ı gübre/ilaa kullanımında artış olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, kota sonrası üretim artışı gösteren üreticilerde bile gelir artışı %41,6 gibi sınırlı düzeyde kalmıştır. Araştırmanın çarpıcı yönü, kota uygulamasının etkisinin üreticilerin tarımsal altyapı koőullarıyla doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koyması, dolayısıyla etkili bir şeker politikası için arazi toplulaőtırması ve sulama yatırımlarının en az kota yönetimi kadar önemli olduğunu ampirik verilerle göstermiştir.

Demirkol ve ark. (2020) yaptığı çalışmasında, Türkiye şeker Fabrikaları A.ő.'ye bağlı 15 fabrikanın 2001–2017 yılları arasındaki üretim ve finansal verileri kullanılarak üretim ile nakit yönetimi süreçlerinin etkinliğini Veri Zarflama Analizi (VZA) yöntemiyle değerlendirmiştir. Çalışmada, retim süreçlerine ilişkin pancar miktarı, iőėc ve yakıt gibi girdiler ile şeker, melas ve yan ürün ıktıları analiz edilmiş; nakit yönetimi süreçlerinde ise pancar alım ödemeleri ve diğer faaliyet giderleri girdiler olarak, satış hasılatı ve yılsonu kâr-zarar verileri çıktı olarak ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlar, üretim süreçlerinin genel olarak yüksek etkinlik düzeyine sahip olduğunu (ortalama skor: 0.98), buna karşın nakit yönetimi süreçlerinde etkinliğin oldukça düşük kaldığını (ortalama skor: 0.76) göstermiştir. 2017 itibarıyla kâr-zarar oranı ciddi biçimde negatife dönmüő, finansal etkinliğin 0.58 seviyesine kadar düştüğü görülmüştür. Çalışmanın en dikkat çekici yönü, üretim çıktılarında artış, istihdamda azalma ve satış gelirlerindeki yükseliőe rağmen, finansal etkinliğin kötüleőmeye devam etmesinin, şeker fabrikalarının finansal yönetim süreçlerinde ciddi yapısal sorunlar bulunduğunu ve üretim verimliliğinin kârlılığa yansıtılamadığını istatistiksel olarak kanıtlamıştır.

Bakırçı (2020) yaptığı çalışmada, 2000 sonrası Türkiye’de uygulanan tarım politikalarının, küreselleşme ve sermaye birikimi ekseninde şeker ve tütün sektörleri üzerindeki etkilerini eleştirel iktisat perspektifiyle analiz etmiştir. Çalışmada, IMF ve Dünya Bankası’nın yönlendirmesiyle uygulamaya konan yapısal uyum programları ve bu bağlamda yürürlüğe giren 4634 sayılı Şeker Kanunu ile birlikte, devletin tarımsal üretimden çekilerek sektörü özel sermayeye devrettiği, bu sürecin ise pancar üretiminde daralmaya, NBS kullanımında artışa ve dışa bağımlılığın derinleşmesine yol açtığı ortaya konmuştur. Özellikle 2001 sonrası dönemde pancar üretimi kotalarla sınırlandırılmış, pancar destekleri kaldırılmış ve nişasta bazlı şeker üretimine tanınan imtiyazlar sayesinde Cargill gibi çok uluslu şirketlerin sektöre egemenliği artmıştır. Verilere göre, 2004-2018 döneminde üretim artışı verimle sağlanırken, ekim alanları ve çiftçi sayısı azalmış, Türkiye net ithalatçı konuma gerilemiştir. Çalışmanın en can alıcı noktası, Türkiye’de tarımsal üretimin özelleştirme, dış kaynaklı yönetim ve bağımsız kurullar eliyle düzenlenmesi sonucunda çiftçinin işçileştiği, üretimin ise uluslararası sermayeye tabi hale geldiği yönündeki eleştirel ve veriye dayalı tespitleri bulunmaktadır.

Gürdamar (2021) yaptığı çalışmada, Demokrat Parti döneminde (1950-1960) Türkiye’de uygulanan şeker politikalarının kapsamını ve bu politikaların şeker sanayisindeki kurumsal genişleme üzerindeki etkilerini tarihsel belgelerle incelemiştir. Çalışma, devlet destekli kalkınma modelinin, özel sektör ve kooperatiflerin şeker sanayisine entegrasyonu ile nasıl yeniden şekillendiğini ortaya koymuştur. Bu dönemde 11 yeni şeker fabrikası kurulmuş, pancar ekim alanları genişlemiş ve çiftçi tabanlı kooperatifleşme teşvik edilmiştir. 6747 sayılı Şeker Kanunu gibi düzenlemeler ile sektörün yasal zemini oluşturulmuştur. Vergi muafiyetleri, fiyat denetimi ve bölgesel planlamalar ön plana çıkarılmıştır. Gürdamar’ın çalışmasının can alıcı noktası, Demokrat Parti’nin serbest piyasa yanlısı söylemlerine rağmen, şeker sanayisinde devlet müdahalesinin devam ettiğini ve bu sektörün kalkınmacı ekonomi anlayışının taşıyıcı kolonlarından biri haline geldiğini tarihsel veriler ışığında göstermiştir.

Duru ve ark. (2021) yaptığı çalışmada, Türkiye’nin 2000–2019 dönemi şeker dış ticaret yapısını ve sektörel rekabet gücünü Balassa’nın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük (AKÜ) endeksi yardımıyla analiz etmiştir. Çalışma, Türkiye’nin şeker ihracatında 2000 yılında “orta düzeyde” rekabet avantajına sahipken, sonraki yıllarda AKÜ değerinin 1’in altına düşmesiyle bu avantajını kaybettiğini ortaya koymuştur. Bu gerilemenin temel nedenleri arasında, kota uygulamaları nedeniyle üretim artışının sağlanamaması, artan iç tüketim ve şekerli mamuller sanayisinin hammadde talebinin

karşılanamaması yer almaktadır. Özellikle C şekeri temininin yetersizliği, 2015 sonrası ithalatı hızlandırmış ve Türkiye'yi net ithalatçı konuma getirmiştir. Buna karşılık şekerli mamuller sektöründeki ihracat, hem miktar hem değer olarak artış göstermiştir. Çalışma, Türkiye'nin doğrudan şeker ihracatında rekabet gücünü kaybetmesine rağmen, şeker bazlı katma değerli ürünlerle dış ticaret gelirini artırarak sektörde dolaylı rekabet avantajı sağlamaya devam ettiğini göstermiştir.

Baysan ve ark. (2021) yaptığı çalışmasında, Türkiye'deki şeker sanayisini politik ekoloji perspektifiyle değerlendirmiş ve sektörün 1997-2019 dönemi içindeki üretim, istihdam, ticaret ve coğrafi dağılımına dair kapsamlı bir analiz sunmuştur. Çalışma, Türkşeker'e bağlı 33 fabrikanın kurumsal yapısını, pancar tarımı yapılan köylerin azalmasını, pancar üreticisi sayısındaki dramatik düşüşü (1,4 milyon çiftçiden 224 bine gerileme), iş gücündeki azalmayı ve kristal şeker üretimindeki düşüşü karşılaştırmalı verilerle ortaya koymuştur. Özellikle pancar tarımının kırsal istihdam, hayvancılık, yan sanayi (melas, küspe, alkol) ve karbon yutak alanları açısından stratejik işlevi vurgulanmıştır. Politika düzeyinde ise 2001 Şeker Kanunu sonrası uygulanan kotalar, desteklerin kesilmesi ve 2018 özelleştirmeleriyle kamu denetiminin zayıflaması, pancar tarımından uzaklaşmayı hızlandırmıştır. Çalışma, şeker sanayisinin yalnızca iktisadi değil, aynı zamanda ekolojik, sosyal ve mekânsal politikalarla bağlantılı bir alan olduğunu ve bu nedenle politik ekoloji perspektifiyle ele alınmasının zorunluluğunu güçlü verilerle göstermiştir.

Dilek ve ark. (2021) yaptığı çalışmasında, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on yılında kurulan Uşak, Alpullu ve Eskişehir şeker fabrikalarının yalnızca üretim değil, aynı zamanda birer yaygın eğitim kurumu olarak işlevlerini sözlü tarih yöntemiyle analiz etmiştir. Araştırmada, fabrika çalışanları ve yerel halkla yapılan derinlemesine görüşmeler ile arşiv belgeleri ışığında, şeker fabrikalarının sağlık, eğitim, spor, kültür, kadın istihdamı ve mimari yapı üzerindeki dönüştürücü etkileri ayrıntılı biçimde ortaya konmuştur. Fabrikalar bünyesinde kurulan okullar, hastaneler, kantinler, sosyal tesisler, kültürel kulüpler ve sanatsal faaliyetler; kırsal bölgelerde kentlilik algısını pekiştirmiş, halk eğitimi açısından örnek birer yapı sunmuştur. Özellikle kadınların sosyal hayata katılımındaki artış, kültürel faaliyetlerin çeşitliliği ve mesleki eğitim olanaklarının yaygınlığı, çalışmanın öne çıkan bulguları olarak ön plana çıkmıştır. Çalışma, şeker fabrikalarının yalnızca bir sanayi üretim birimi değil, aynı zamanda halk eğitiminin, sosyal refahın ve kırsal modernleşmenin taşıyıcısı olan kurumsal yapılar olarak

Cumhuriyet ideolojisinin mekânsal ve kültürel tezahürlerini temsil ettiğini güçlü ampirik ve tarihsel verilerle gözler önüne sermiştir.

Kaya (2021) yaptığı çalışmasında, Türkiye şeker piyasasını üretim, tüketim, dış ticaret, destekleme politikaları ve özelleştirme süreçleri ekseninde çok boyutlu olarak analiz etmiştir. Çalışma, pancar şekerine dayalı sistemin 2000’li yıllardan itibaren NBS (nişasta bazlı şeker) lehine dönüşüm geçirdiğini ve Türkşeker’e ait fabrikaların özelleştirilmesinin sektörel sürdürülebilirlik üzerinde belirsizlik yarattığını ortaya koymuştur. Dünya ve Türkiye şeker piyasası karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Türkiye’nin şeker pancarı veriminin dünya ortalamasının %7 üzerinde olduğu, ancak yüksek üretim maliyetleri nedeniyle küresel rekabet gücünün sınırlı kaldığı vurgulanmıştır. Üretimden dış ticarete, kota uygulamalarından fiyat endekslerine kadar geniş veri setleri kullanılarak yapılan analizlerde, NBS üretiminin yıllar içinde artış gösterdiği ve pancar şekeri ihracatının %50’nin üzerinde düştüğü belirlenmiştir. Çalışma, pancar şekeri sektörünün yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal, çevresel ve gıda güvenliği bağlamında stratejik öneme sahip olduğunu ve devletin bu sektördeki düzenleyici rolünü kaybetmesinin çok yönlü riskler doğurduğunu ayrıntılı ampirik verilerle ortaya koymuştur.

Şahin (2022) yaptığı çalışmasında, Kayseri ili Sarioğlan ilçesindeki şeker pancarı üreticilerinin şeker pancarı kota uygulamalarına yönelik algılarını ve bu uygulamaların üretime etkilerini analiz etmiştir. Olasılığa dayalı örnekleme yöntemiyle seçilen 156 üreticiyle yapılan anket çalışmasına dayanan araştırma, üretici başına düşen ortalama kota miktarının 233.83 ton olduğunu, ancak üreticilerin %71,8’inin kota miktarını yetersiz bulduğunu ortaya koymuştur. Aynı zamanda üreticilerin %92,3’ü C kotasında uygulanan düşük fiyatlardan şikâyetçi olmuş, %98,7’si kota sistemini genel olarak sorunlu bulmuştur. Buna karşın, üreticiler örtük biçimde kota sisteminin üretim üzerindeki düzenleyici etkisini olumlu görmektedir. Araştırma bulguları, sulama yetersizliği, yüksek maliyet ve işgücü gereksinimi gibi faktörlerin üretimi zorlaştırdığını; buna rağmen kota devri uygulamaları ile sistemin sürdürülebilir kılındığını göstermektedir. Çalışma, kota sisteminin üretici tarafından eleştirilmesine rağmen, sektörde plansız genişlemeyi önlemesi nedeniyle dolaylı biçimde desteklenmesi ve bu durumun üretim politikalarının sosyal rızaya dayalı karmaşık doğasını açığa çıkarmıştır.

İlkan Özgür ve Demirtaş (2022) yaptığı çalışmada, Türkiye’de iklim değişikliği ile şeker pancarı üretimi arasındaki ilişkiyi 1961–2016 dönemi için zamanla değişen simetrik ve asimetrik nedensellik analizleri kullanarak incelemiştir. Çalışmada, sıcaklık

ve yağış değişimleri ile şeker pancarı üretimi arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Ancak geleneksel Granger nedensellik analizine göre doğrudan bir nedensellik tespit edilmemiştir. Bununla birlikte, zamanla değişen analiz sonuçlarına göre 1986 öncesi dönemde yağış değişimleri, 1996 sonrası dönemde ise sıcaklık değişimlerinin üretimi etkilediği görülmüştür. Asimetrik analizde ise sıcaklık değişimlerinin hem negatif hem de pozitif etkilerinin olduğu; pozitif etkinin son dönemlerde daha baskın hâle geldiği saptanmıştır. Yağış değişimlerinin yalnızca pozitif etki yarattığı ve Türkiye'nin düşük yağışlı bölgelerinde bu artışın üretimi olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Çalışma, Türkiye bağlamında ilk defa iklim değişikliğinin tarımsal üretim üzerindeki etkisini alt dönemler ve şok türlerine göre ayrıştırarak analiz etmesi ve iklim-temelli tarımsal politika tasarımı için güçlü bir model önermesi olmuştur.

Demirdöğen (2022) yaptığı çalışmasında, Türkiye şeker piyasalarını dört temel boyutta (politika, üretim, tüketim ve dış ticaret) bütüncül biçimde ele almış ve bu alanlardaki tarihsel gelişmeleri nicel verilerle değerlendirmiştir. Çalışma, özellikle 2018 yılında gerçekleştirilen özelleştirmelerin sektörde yarattığı yapısal dönüşümleri ve bu dönüşümlerin üreticiler, işçiler ve kamuoyu üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. 1925'ten günümüze uzanan politika tarihine dair detaylı bir zaman çizelgesi sunan makale, üretimin kotalı yapısı, sözleşmeli modelin riskleri ve girdi maliyetlerinin üretici kararları üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Ayrıca TÜİK Hanehalkı Bütçe Anketi verilerine dayalı analizle ham şeker tüketiminin azaldığı, reçel ve çikolata gibi işlenmiş ürünlerin tercih edildiği ortaya konmuştur. Dış ticaret analizlerinde ise Türkiye'nin net ihracatçı konumunu koruduğu ancak melas ve işlenmiş şeker ürünlerinde ithalat bağımlılığı yaşandığı gösterilmiştir. Çalışma, devletin şeker piyasalarındaki rolünün giderek zayıflamasıyla birlikte, piyasa düzenlemesi ve üretici güvenliğinin zedelendiği ve şeker politikalarının artık çok aktörlü ve bütüncül bir yapıya ihtiyaç duyduğu gerçeğini ampirik verilerle ortaya koymuştur.

Kılavuz (2022) yaptığı çalışmasında, Demokrat Parti'nin (1950-1960) sanayileşme politikalarını özellikle şeker fabrikaları ekseninde değerlendirerek bu politikaların kurumsal ve bölgesel etkilerini arşiv belgelerine dayalı olarak analiz etmiştir. Çalışma, DP'nin özel sektörü önceleyen liberal yaklaşımı ile devlet yatırımlarını harmanladığı bir "karma ekonomik model" benimsediğini ve bu model çerçevesinde on bir yeni şeker fabrikasının kurulduğunu göstermektedir. Adapazarı, Konya, Amasya, Kütahya, Susurluk, Burdur, Kayseri, Erzurum, Erzincan, Elazığ ve Malatya'da kurulan bu fabrikalar, pancar kooperatifleri, kamu bankaları ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.

ortaklığında kurulmuştur. Siyasi meşruiyetin pekiştirildiği sembolik açılış törenleri ile kamuoyuna sunulmuştur. DP dönemindeki bu fabrika yatırımları, pancar üretiminin yaygınlaşmasına, kırsal istihdamın artmasına ve yerli üretimin dışa bağımlılığı azaltmasına katkı sağlamıştır. Çalışma, şeker fabrikalarının yalnızca iktisadi değil, aynı zamanda siyasi hegemonya, yerel kalkınma ve tarım-sanayi entegrasyonuna dayalı bir stratejik araç olarak nasıl kurgulandığını detaylı arşiv kayıtları ve siyasal belgeler ışığında ortaya koymuştur.

Çiçek (2022) yaptığı çalışmada, Türkiye şeker sanayisinde işçi ve üretici sınıflar arasında özelleştirme süreçleriyle birlikte ortaya çıkan çıkar çatışmalarını ve dayanışma dinamiklerini analiz ederek, bu iki kesimin ortaklaşa yürütebileceği alternatif bir üretim modeli arayışını nitel veriyle değerlendirmiştir. Burdur ve Afyon illerine odaklanan saha çalışması kapsamında pancar üreticileri, Şeker-İş Sendikası temsilcileri ve kooperatif yöneticileriyle gerçekleştirilen 21 derinlemesine görüşme yoluyla, özelleştirme karşıtı ortak bir iradenin nasıl şekillenebileceği tartışılmıştır. Çalışma, Şubat 2018’de Türkşeker’e ait 14 fabrikanın özelleştirilmesi sürecinde Şeker-İş ve Pankobirlik arasında güçlü bir dayanışma sergilenemediğini, tabanda ise yer yer güçlü bağların kurulabildiğini göstermektedir. Analizlerde öne çıkan öneri, işçi-sendika, üretici-kooperatif ve devletin birlikte yer aldığı çok ortaklı, denetimli ve sosyal amaçlı bir anonim şirket modelinin sektörel sürdürülebilirlik açısından en uygun alternatif olduğu yönünde olmuştur. Çalışma, özelleştirmenin sadece ekonomik değil aynı zamanda sınıfsal ve kurumsal boyutlarıyla çözümlenmesi gerektiğini, dolayısıyla şeker sanayii için önerilecek modellerin demokratik temsil, üretimden alınan pay ve kooperatifleşme ekseninde şekillenmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Çetiner (2023) yaptığı çalışmada, 1935 yılında Türkiye’de şeker şirketlerinin birleşmesi sürecini, resmi kayıtlar yerine enformel sermaye birikim süreçlerine ve gayriresmî pazarlıklara dayalı bir finansal operasyon olarak incelemiştir. Çalışmada, Alpullu, Turhal, Anadolu ve Uşak şeker şirketlerinin Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TSFI) çatısı altında birleştirilmesinin hukuki bir düzenleme ile değil, devlet gücünün, banka sermayesinin ve şirket ortaklarının karşılıklı çıkar ilişkileriyle biçimlenen bir “de facto kapitalizasyon” işlemi yoluyla gerçekleştiği savunulmaktadır. Özellikle 2785 sayılı kanunun, kamuoyuna fiyat indirimi sağlandığı izlenimi veren ama aslında birleşmeyle hiçbir ilgisi olmayan bir “meşruluk illüzyonu” yarattığı ortaya konulmuştur. Alpullu şirketinin iflastan bu mekanizma aracılığıyla kurtarılması, sürecin ne denli sistematik bir yeniden sermayelendirme olduğunun çarpıcı örneği olarak belirtilmiştir. Çalışma, şeker

fabrikalarının birleşmesini, sadece endüstriyel rasyonelleştirme değil, görünmez bir kredilendirme ağı, mülkiyet devri ve sermaye yeniden dağılımı süreci olarak teorik çerçevede sorgulaması ve kurumsal belgelerden ziyade iktisadi güç ilişkilerine odaklanarak radikal bir yorum sunmuştur.

Demirdöğen (2023) yaptığı çalışmada, Türkiye'de 2018 yılında uygulanan şeker fabrikalarının özelleştirilmesi politikasının şeker pancarı ekim alanları üzerindeki etkisini, eksik veri içeren mikro düzeyli veri setleri üzerinden değerlendirmiştir. Araştırma, Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) ile Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı Şeker Dairesi Başkanlığı verilerini karşılaştırmalı olarak kullanarak, “farkların farkı” (difference-in-differences) yöntemiyle politika etkisini ölçmüştür; özellikle eksik verinin politika analizine etkisini irdelenmiştir. Çalışma, özelleştirmenin şeker pancarı ekim alanlarında yaklaşık %15-16 oranında azalma yarattığını ortaya koymuş; ancak bu etkinin istatistiksel anlamlılığının veri setinin yapısına, özellikle ÇKS'de sıfır gözlemlerin bulunmasına bağlı olarak değiştiğini göstermiştir. Alternatif modelleme yaklaşımları (ters hiperbolik sinüs, dengeli panel, kontrol değişkenleri dahil edilmesi gibi) ile analizler güçlendirilmiş ve veri eksikliği sorununa rağmen ÇKS'nin uygun yöntemlerle politika analizinde kullanılabilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma, Türkiye'de tarım politikalarının mikro düzeyde analizinde karşılaşılan veri eksikliği sorununu yöntemsel olarak ele alması ve eksik verilerle dahi güçlü ampirik sonuçlara ulaşmanın mümkün olduğunu göstermiştir.

Yurtoğlu (2024) yaptığı çalışmada, Atatürk Döneminde (1923-1938) Türkiye'de uygulanan şeker politikalarını tarihsel, ekonomik ve kurumsal yönleriyle analiz etmiş ve bu politikaların ulusal ekonomi üzerindeki çok boyutlu etkilerini ortaya koymuştur. Araştırma, dönemin yasal düzenlemeleri (601 sayılı Kanun, Şeker İnhisarı Kanunu vb.), fabrika kurulumları (Alpullu, Uşak, Eskişehir, Turhal), üretim faaliyetleri, pancar tarımı, istihdam, hayvancılık ve milli gelir katkıları çerçevesinde şekillenmiştir. Alpullu ve Uşak fabrikalarıyla başlayan üretim süreci, Eskişehir ve Turhal'ın katılımıyla genişlemiş; 1935 yılında dört fabrikanın birleşmesiyle Türkiye Şeker Fabrikaları TAŞ kurulmuştur. Çalışma, pancar ziraatının teknik gelişiminden melas ve küspe üretimine, pancar veriminden işgücü istihdamına kadar ayrıntılı verilerle zenginleştirilmiştir. Özellikle dönüm başına verimin 1926'dan 1938'e %49,77 oranında artması, pancar tarımının modernleşmesinde şeker sanayisinin öncü rolünü kanıtlamaktadır. Çalışma, şeker sanayisinin yalnızca gıda üretimi değil, aynı zamanda kalkınma stratejisi, tarımsal

reform ve kırsal modernizasyon aracı olarak nasıl kurgulandığını tarihsel belgeler ve sayısal analizlerle bütüncül biçimde ortaya koymuştur.

4.3. TÜRKŞEKER Dijital Platformundan Elde Edilen Bulgular

4.3.1. Faaliyet raporları (2015-2023)

2015 yılı TÜRKŞEKER Faaliyet Raporu, Türkiye’de kamu eliyle yürütülen şeker politikalarının, üretici destekleri ve sektörel yönlendirme mekanizmalarıyla hâlen merkezi bir konumda olduğunu göstermektedir. Raporda pancar üreticilerine sağlanan tohum, gübre ve ekipman desteği, devletin üretici üzerindeki yönlendirici etkisinin sürdüğünü ortaya koyarken; düşük kapasite kullanım oranları, bazı fabrikaların zarar açıklaması ve artan üretim maliyetleri gibi bulgular, şeker politikasında yapısal reform ihtiyacına işaret etmektedir. Özellikle raporun “Pancar ve Şeker Verimleri” Tablosu (Tablo 4.3), devlet desteklerinin üretim performansı üzerindeki etkisini sayısal olarak ortaya koymaktadır. Tablo 4.3, hektar başına pancar üretimi ile randıman düzeylerini karşılaştırmalı olarak göstererek, kamu desteklerinin sahadaki etkisini analiz edebilmek adına güçlü bir temel sağlamaktadır. Bu yönüyle 2015 yılı raporu, kamu desteklerinin sürdüğü ancak uzun vadeli verimlilik ve maliyet sorunlarının henüz giderilemediği bir geçiş dönemi profilini yansıtmaktadır.

Tablo 4.3. Pancar ve Şeker Verimleri (2015-2016 Dönemi)

Fabrikalar	Bedeli Ödenene Göre Pancar Verimi (Ton/hektar)	Polar Şeker Varlığına Göre Şeker Verimi (Ton/hektar)	Randımana Göre Şeker Verimi (Ton/hektar)
Afyon	47,93	7,37	5,74
Ağrı	41,69	7,28	7,28
Alpullu	58,27	7,91	-
Ankara	58,54	8,49	6,61
Bor	64,34	10,32	8,5
Burdur	55,76	8,26	6,66
Çarşamba	28,75	4,11	-
Çorum	50,08	7,56	6,21
Elazığ	56,38	8,44	6,96
Elbistan	63,51	9,22	7,48
Erciş	46,24	7,75	6,8
Ereğli	62,37	9,36	7,39
Erzincan	60,28	8,94	7,08
Erzurum	50,53	8,45	7,1
Eskişehir	54,82	7,8	6,08
İlgın	57,42	8,28	6,72
Kars	42,37	7,68	6,01
Kastamonu	46,43	6,71	5,13
Kırşehir	61,86	10,2	8,26

Malatya	56,42	8,46	6,95
Muş	38,46	6,29	5,21
Susurluk	85,19	11	-
Turhal	54,27	8,37	6,72
Uşak	56,39	8,76	7,3
Yozgat	53,3	8,67	7,22
ORTALAMA	55,58	8,43	6,78

Tablo 4.3. Pancar ve Şeker Verimleri (2015-2016 Dönemi) (devamı)

2016 yılı faaliyet raporu, Türkiye şeker politikasının tarım-sanayi bütünselliğini sürdürmeye çalıştığı, ancak piyasa düzenlemeleriyle ilgili kırılganlıkların belirginleştiği bir yıl olarak öne çıkmaktadır. Raporda dikkat çeken en önemli unsur, NBŞ kotasının Bakanlar Kurulu kararıyla %25 artırılarak 312.500 tona çıkarılması olmuştur. Bu durum pancar şekeri üretimi aleyhine gelişen yapısal bir dengesizliğe işaret etmektedir. Üretici destekleri (tohum, gübre, ekim makineleri) ve pancar temin taahhütleri sistemli biçimde sürdürülmekle birlikte, bazı fabrikaların işletmeye alınmaması ve pancarların başka fabrikalara taşınması, özelleştirme sürecinin dolaylı etkilerini hissettirmektedir. Bu bağlamda raporda yer alan ve “Pancar ve Şeker Verimleri” tablosu (Tablo 4.4), pancar verimliliği ile şeker randımanını hektar bazında karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. Verilere göre ortalama şeker verimi 7,88 ton/ha olarak gerçekleşmiş ve bu durum, kamu desteklerine rağmen sektörel verimlilik artışının sınırlı kaldığını göstermektedir. Rapor genel olarak, devletin sektördeki yapısal rolünü sürdürdüğü, ancak verimlilik ve piyasa dengesi arasında uyum arayışlarının arttığı bir geçiş sürecini belgelemektedir.

Tablo 4.4. Pancar ve Şeker Verimleri (2016-2017 Dönemi)

Fabrikalar	Bedeli Ödenene Göre Pancar Verimi (ton/hektar)	Polar Şeker Varlığına Göre Şeker Verimi (ton/hektar)	Randımana Göre Şeker Verimi (ton/hektar)
Afyon	72,83	12,33	9,74
Ağrı	39,87	7,42	-
Alpullu	61,99	9,31	7,88
Ankara	67,51	10,92	8,47
Bor	72,49	12,54	10,34
Burdur	58,3	9,26	7,58
Çarşamba	31,21	4,43	-
Çorum	53,85	8,95	7,55
Elazığ	61,39	10,2	8,39
Elbistan	63,91	9,87	7,86
Erciş	52,97	8,05	6,93
Ereğli	66,26	10,92	8,74
Erzincan	60,91	9,83	7,83
Erzurum	47,99	9,54	7,24
Eskişehir	45,49	9,1	6,96

İlgın	61,87	9,35	6,91
Kars	41,83	7,91	6,04
Kastamonu	50,82	8,24	6,68
Kırşehir	61,51	10,32	8,06
Malatya	51,08	7,85	6,46
Muş	39,87	7,2	6,03
Susurluk	85,3	11,3	-
Turhal	54,03	8,79	6,76
Uşak	60,75	10,91	9,71
Yozgat	55,83	9,85	7,88
ORTALAMA	59,63	9,86	7,88

Tablo 4.4. Pancar ve Şeker Verimleri (2016-2017 Dönemi) (devamı)

2017 yılı faaliyet raporu, Türkiye'nin şeker politikalarında yapısal dönüşüm sinyallerinin güçlendiği ve özellikle özelleştirme sürecinin yasal zeminle netleştirildiği bir döneme işaret etmektedir. Bu yıl, şirketin 21/11/2016 tarihli Özelleştirme Yüksek Kurulu kararı ile 2018 sonuna kadar özelleştirme işlemlerinin tamamlanmasına yönelik yasal süre uzatımı aldığı kaydedilmiştir. Ayrıca çiftçilere yönelik randevulu pancar alım sistemi, yeni makine yatırımları ve çiftçi portalı gibi uygulamaların devreye alınması, kamu müdahalesinin sadece alım fiyatı ve desteklerle sınırlı kalmayıp dijitalleşme ve organizasyonel yeniden yapılandırmayı da içerdiğini göstermektedir. Pancar üretiminde rekor verim yakalanmış (60,97 ton/ha) ve bu durum, şirket tarihinin en yüksek düzeyi olarak belirtilmiştir. Raporun "Pancar ve Şeker Verimleri" tablosu (Tablo 4.5), şeker politikalarının üretim performansını yansıtmaktadır. Tablo 4.5, pancar verimi, polar şeker ve randıman bazında hektar başına şeker verimi detaylı biçimde sunulmakta, devlet desteklerinin sonuçlarının teknik düzeyde izlenmesine olanak tanımaktadır.

Tablo 4.5. Pancar ve Şeker Verimleri (2017-2018 Dönemi)

Fabrikalar	Bedeli Ödenene Göre Pancar Verimi (ton/hektar)	Polar Şeker Varlığına Göre Şeker Verimi (ton/hektar)	Randımana Göre Şeker Verimi (ton/hektar)
Afyon	65,46	10,76	8,96
Ağrı	36,54	6,16	5,13
Alpullu	72,51	9,87	6,94
Ankara	64,83	10,27	8,43
Bor	79,41	11,95	10,14
Burdur	58,84	9,41	7,8
Çarşamba	34,3	5,5	-
Çorum	59,07	9,68	7,92
Elazığ	50,3	7,96	6,66
Elbistan	62,47	9,87	8,55
Erciş	59,96	8,68	6,65
Ereğli	71,03	11,55	9,57
Erzincan	64,95	10,61	8,71

Erzurum	51,9	8,32	7
Eskişehir	65,41	10,45	8,56
İlgın	66,36	10,24	8,61
Kars	35,79	6,92	4,86
Kastamonu	55,05	8,11	6,45
Kırşehir	63,5	11,21	9,23
Malatya	46,45	6,92	5,77
Muş	35,31	5,87	4,65
Susurluk	100,51	13,63	-
Turhal	60,32	9,91	8,03
Uşak	59,41	9,93	7,8
Yozgat	57,47	9,76	8,23
ORTALAMA	60,97	9,82	8,01

Tablo 4.5. Pancar ve Şeker Verimleri (2017-2018 Dönemi) (devamı)

2018 yılı faaliyet raporu, Türkiye şeker politikalarında köklü bir dönüm noktası olarak öne çıkmaktadır. Bu yıl içinde, 10 şeker fabrikasının özelleştirilmesi tamamlanmış ve TÜRKŞEKER’in sektördeki kapasite ve kota payı belirgin biçimde düşmüştür. Aynı zamanda 4634 sayılı Şeker Kanunu'nda yapılan değişikliklerle birlikte “Bakanlar Kurulu” ibaresi “Cumhurbaşkanı” olarak yeniden düzenlenmiş, Şeker Kurumu kapatılmış ve görevleri Tarım Bakanlığı bünyesindeki Şeker Dairesi’ne devredilmiştir. Bu gelişmeler, şeker sektörünün kamusal denetimden uzaklaştırılarak merkezi bir karar mekanizmasına bağlandığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda raporda yer alan “Pancar ve Şeker Verimleri” tablosu (Tablo 4.6), devlet destekli üretim sisteminin saha performansı üzerindeki etkisini ölçmeye olanak tanımaktadır. Hektar başına pancar verimi (60,27 ton/ha), polar şeker verimi (9,41 ton/ha) ve randıman verimi (7,48 ton/ha) gibi önemli göstergeler üzerinden Tablo 11, özelleştirme süreciyle birlikte verimlilik dinamiklerinde yaşanan değişimi gözler önüne sermektedir. Rapor, özelleştirme dalgasının şeker politikalarını yeniden tanımladığı bir eşikte, kamu düzenlemeleri ve piyasa mekanizmaları arasında doğan boşluğu tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir.

Tablo 4.6. Pancar ve Şeker Verimleri (2018-2019 Dönemi)

Fabrikalar	Bedeli Ödenene Göre Pancar Verimi (ton/hektar)	Polar Şeker Varlığına Göre Şeker Verimi (ton/hektar)	Randımana Göre Şeker Verimi (ton/hektar)
Ağrı	37,84	6,74	5,32
Ankara	62,98	9,45	7,41
Burdur	54,2	8,35	6,63
Çarşamba	35,06	5,42	-
Elazığ	55,06	8,74	6,93
Erciş	52,95	9,37	8,11
Ereğli	72,92	11,19	9,25
Eskişehir	60	9,13	7,22

İlgın	65	10,14	7,93
Kars	37,97	6,71	5,46
Kastamonu	51,34	7,55	5,94
Malatya	58,95	8,85	7,35
Susurluk	84,41	11,41	-
Uşak	50,26	7,96	6,42
Yozgat	56,24	9,5	7,41
ORTALAMA	60,44	9,06	7,18
Alpullu	30,75	3,34	0,78
GENEL ORT.	60,27	9,41	7,48

Tablo 4.6. Pancar ve Şeker Verimleri (2018-2019 Dönemi) (devamı)

2019 yılı faaliyet raporu, Türkiye’de şeker sektörünün kamu-özel etkileşimi bağlamında yeniden yapılandırılma sürecinde, kamu eliyle üretim organizasyonunun sürdürüldüğünü, ancak artan verimlilik baskısı ve piyasa dengesi arayışının kurumsal stratejilere yansıdığını göstermektedir. Raporda yer alan veriler, şekerin stratejik bir ürün olarak konumlandırıldığını ve kamu üretiminin bu bağlamda gıda güvenliği, fiyat istikrarı ve kırsal kalkınma hedefleriyle ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır. Pancar üretiminde 6,65 milyon ton gibi yüksek bir hacme ulaşılrken, bu üretimin yaklaşık %77’si doğrudan üreticiler tarafından fabrikalara taşınarak kamunun üretici üzerindeki yönlendirme etkisini artırdığı görülmektedir. Ayrıca pancardaki ortalama polar şeker oranının %16,91, randıman oranının ise %13,89 olarak gerçekleştiği, bu yönüyle verimlilik açısından güçlü bir yıl yaşandığı belirtilmiştir. Bu bağlamda raporda yer alan ve üretim verimliliğini ölçmeye yarayan “Pancar ve Şeker Verimleri” tablosu (Tablo 4.7), kamu politikalarının üretim çıktıları üzerindeki etkisini sayısal olarak değerlendirebilmek açısından son derece önemlidir. Tablo 4.7, pancar verimi ve şeker verimi gibi temel göstergeleri hektar bazında sunarak, şeker politikalarının üretici düzeyindeki sonuçlarını değerlendirmek isteyen çalışmalar için güçlü bir temel sunmaktadır.

Tablo 4.7. Pancar ve Şeker Verimleri (2019-2020 Dönemi)

Fabrikalar	Polar Şeker Varlığı (%)	Fabrika Digestionu (%)	Fabrika Randımanı (%)
Ağrı	17,28	17,11	14,08
Ankara	16,45	16,45	13,62
Burdur	16,56	16,28	13,66
Çarşamba	16,62	-	-
Elazığ	16,46	16,17	13,78
Erciş	17,59	17,53	15,39
Ereğli	17,16	17,11	13,92
Eskişehir	16,99	16,57	13,85
İlgın	16,96	16,38	13,66
Kars	17,25	17,21	14,99
Kastamonu	17,91	16,44	13,73
Malatya	15,7	15,6	13,09

Susurluk	17,22	16,78	13,81
Uşak	16,34	16,21	13,45
Yozgat	17,33	17,36	14,74
ORTALAMA	16,91	16,59	13,89

Tablo 4.7. Pancar ve Şeker Verimleri (2019-2020 Dönemi) (devamı)

2020 yılı faaliyet raporu, Türkiye'nin şeker politikalarında üretici odaklı kamu desteğinin devam ettiği, fakat piyasa rekabeti ve yapısal dönüşüm baskısının belirginleştiği bir yıl olarak dikkat çekmektedir. Rapora göre 8.582.038 tonluk pancar üretimiyle şirket tarihinin en yüksek üretim düzeyine ulaşılmıştır. Bu başarı, özellikle sağlanan ayni ve nakdi desteklerle ilişkilendirilmiştir. Üreticilere toplam 766 milyon TL avans ödemesi yapılmış, bunun %26,03'ü pancar bedeli ödemelerinden önce gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, arazi verimliliği hektar başına 69,11 ton, polar şeker verimi ise 11,45 ton/hektar olarak gerçekleşmiş ve bu verilerle Türkiye şeker üretiminde teknik verimlilik açısından kayda değer bir yükseliş yaşanmıştır. Bu kapsamda, raporda yer alan “Pancar ve Şeker Verimleri” tablosu (Tablo 4.8), kamu müdahalelerinin üretim çıktısına etkisini ölçebilmek açısından oldukça önemlidir. Tablo 4.8, pancar ve şeker verimliliğini hektar bazında karşılaştırmalı olarak sunarak, çalışmanızda kamu politikalarının somut sonuçlarını tartışmak adına güçlü bir zemin oluşturmaktadır. Rapor genel olarak, üreticiye verilen desteğin sürdürüldüğü, ancak bu desteğin kurumsal etkinlikle desteklenmesi gerektiğini belgelemektedir.

Tablo 4.8. Pancar ve Şeker Verimleri (2020-2021 Dönemi)

Fabrikalar	Bedeli Ödenene Göre Pancar Verimi (ton/hektar)	Polar Şeker Varlığına Göre Şeker Verimi (ton/hektar)
Ağrı	44,06	7,82
Ankara	61,92	9,68
Burdur	63,23	10,53
Çarşamba	31,22	4,66
Elazığ	57,51	9,58
Erciş	46,54	8,35
Ereğli	85,54	11,46
Eskişehir	66,15	10,5
İlgın	70,01	12,45
Kars	35,85	6,28
Kastamonu	51,59	9,02
Malatya	66,25	10,35
Susurluk	99,42	13,58
Uşak	59,42	9,68
Yozgat	75,3	13,48
ORTALAMA	69,11	11,45

Tablo 4.8. Pancar ve Şeker Verimleri (2020-2021 Dönemi) (devamı)

TÜRKŞEKER dijital platformu ve diğer ilgili kanallardan yapılan araştırmalar neticesinde 2021 yılında herhangi bir faaliyet raporu yayınlanmamıştır. 2022 yılı faaliyet raporunda ise, şeker sektöründe hem üretim hem de kurumsal yapı açısından büyük

dönüşümlerin yaşandığı bir dönemi temsil etmektedir. Raporda dikkat çeken en önemli gelişme, Türkiye Varlık Fonu’na devredilen TÜRKŞEKER’in yeniden yapılandırılması ve kamu üretiminin sürdürülebilirliği hedefiyle bütünleşmiş olmasıdır. Bu kapsamda 6,15 milyon ton pancar işlenerek 827.920 ton şeker üretilmiş ve şirket, 2,2 milyar TL faaliyet kârı ile yılı tamamlamıştır. Ayrıca üretici desteklerinin artırıldığı, girdi maliyetleri (enerji, işçilik, kimyasallar vb.) üzerindeki baskının dengelenmeye çalışıldığı vurgulanmıştır. En dikkat çekici teknik bulgu ise ortalama pancar veriminin hektar başına 60,55 ton, polar şeker veriminin ise 8,89 ton/ha olarak gerçekleşmesi olmuştur. Destekleme sistemlerinin pancar ve şeker üretimi üzerindeki etkisini teknik parametrelerle analiz etme imkânı verdiğinden, çalışmanız açısından yüksek değer taşımaktadır. Genel olarak 2022 raporu, şeker politikalarının piyasa içi dengelenme, üretici destekleme ve kurumsal sürdürülebilirlik arasında yeni bir denge arayışına girdiğini belgelemektedir.

2023 yılı faaliyet raporu, Türkiye’de şeker sektörünün iklim değişikliği, küresel gıda krizleri ve stratejik ürün yönetimi ekseninde yeniden yapılandırılmasına yönelik önemli bir dönemeçtir. TÜRKŞEKER, 15 şeker fabrikasında toplam 1.161.000 ton şeker üretimi ile tarihinin en yüksek üretim düzeyine ulaşmıştır. Aynı zamanda 148.958,7 hektarlık alanda 40.132 üreticiyle yapılan sözleşmeli üretim, kamu-özel üretici iş birliğinin ulaştığı genişliği göstermektedir. Bu geniş katılımlı üretim, devletin planlama ve destek mekanizmalarının hâlen sektörde belirleyici olduğunu teyit etmektedir. Raporda, üreticiye ayni ve nakdi desteklerin sürdüğü, şeker pancarına yönelik münavebe, ilaçlama ve kalite kontrol uygulamalarının yaygınlaştığı görülmektedir. Özellikle “Hektara Pancar Verimi ile Polar Şeker Varlığına Göre Hektara Şeker Verimleri” tablosu (Tablo 4.9), şeker politikalarının doğrudan üretim verimliliğine yansıyan etkisini ölçmek açısından en önemli göstergeleri sunmaktadır. Tablo 4.9, hektar başına pancar verimi, polar şeker varlığı ve şeker verimi birlikte değerlendirilmekte; böylece devlet desteklerinin üretici çıktısına etkisi sayısal olarak izlenebilmektedir. Genel olarak 2023 raporu, şekerin sadece tarımsal değil aynı zamanda stratejik ve politik bir ürün olarak yeniden konumlandırıldığı bir dönüşümü yansıtmaktadır.

Tablo 4.9. Pancar ve Şeker Verimleri (2023-2024 Dönemi)

Fabrikalar	Bedeli Ödenene Göre Pancar Verimi (ton/hektar)	Polar Şeker Varlığına Göre Şeker Verimi (ton/hektar)
Ağrı	47,25	8,1
Ankara	59,93	10,03
Burdur	59,4	9,72
Çarşamba	38,06	5,15
Elazığ	54,94	8,11
Erciş	48,14	8,38

Ereğli	81,13	14,29
Eskişehir	67,94	11,35
İlgın	65,21	11,03
Kars	60,53	10,18
Kastamonu	42,59	7,39
Malatya	59,48	8,89
Susurluk	96,4	13,77
Uşak	63,24	9,97
Yozgat	70,62	10,73
ORTALAMA	65,36	10,98

Tablo 4.9. Pancar ve Şeker Verimleri (2023-2024 Dönemi) (devamı)

4.3.2. Sektör raporu (2023)

TÜRKŞEKER dijital platformundan elde edilen en son sektör raporu olan 2023 yılı, Türkiye şeker sektörü açısından üretim-tüketim dengesi, fiyat oluşumları, dış ticaret hareketliliği ve yapısal sorunların belirginleştiği çok boyutlu gelişmelere sahne olmuştur. Bu dönemde yaklaşık 17 milyon ton şeker pancarı üretilmiş ve bunun sonucunda yaklaşık 2,7 milyon ton kristal şeker elde edilmiştir. TÜRKŞEKER, bu üretimin yaklaşık %35'ini gerçekleştirmiştir. Nişasta Bazlı Şeker (NBŞ) üretimi, %2,5 oranındaki kota kapsamında sürdürülmüş; bu uygulama hem kamu sağlığı hem de yerli pancar üreticisinin korunması açısından sektörel istikrar aracı olarak değerlendirilmiştir. Kişi başına yıllık şeker tüketimi yaklaşık 30 kilogram düzeyinde seyretmiştir. 2023 yılına ait şeker üretim ve tüketim verileri aşağıda Tablo 4.10'da sunulmaktadır.

Tablo 4.10. 2023 Yılı Türkiye Şeker Üretim ve Tüketim Verileri

Göstergeler	Miktar (Ton)
Pancar şekeri üretim kapasitesi	3.309.000
NBŞ üretim kapasitesi	1.095.000
Toplam şeker üretim kapasitesi	4.404.000
2023 Yılı A kotası pancar şekeri	2.837.250
2023 Yılı B kotası pancar şekeri	141.863
Gerçekleşen pancar üretimi	25.250.213
İşlenen pancar miktarı	24.251.403
Toplam kristal şeker üretimi	3.335.353
Kişi başına şeker tüketimi (yakl.)	30 kg

2023 yılında Türkiye'nin şeker ithalatı yaklaşık 250 bin ton olarak gerçekleşmiş, buna karşın ihracat hacmi yalnızca 90 bin ton seviyesinde kalmıştır. Bu fark, iç üretimin belirli kalite, fiyat ve rekabet gerekçeleriyle dış pazarda sınırlı yer bulduğunu göstermektedir. İthalatın büyük ölçüde Brezilya ve Fransa gibi büyük üretici ülkelerden yapılması, maliyet avantajı nedeniyle yerli üreticilerin rekabet gücünü zorlamaktadır. 2023 yılına ait ithalat ve ihracat verileri Tablo 4.11'de özetlenmiştir.

Tablo 4.11. 2023 Yılı Türkiye Şeker İthalat ve İhracat Verileri

Yıl	İthalat (ton)	İhracat (ton)	Açıklama
2023	250.000 (*)	90.000 (**)	*DİR kapsamında 240 bin ton; **165,9 bin ton'u mamul içinde ihraç edildi
Ülkeler	Brezilya, Fransa	AB, Orta Doğu vb.	Net ticaret açığı gözlemlenmektedir

Fiyat gelişmeleri bakımından ise yıl olağanüstü bir tablo ortaya koymuştur. TÜRKŞEKER'in referans satış fiyatı özel sektör fiyatlarının altında kalmış, bu da kamu-özel sektör arasında bir fiyat dengesizliğine yol açmıştır. TÜİK verilerine göre, bir önceki yıla kıyasla şekerin perakende fiyatı yaklaşık %101,7 oranında artış göstermiştir. Aynı doğrultuda toptan satış fiyatlarında da ciddi artışlar yaşanmıştır. Bu durum gıda enflasyonunun temel dinamiklerinden biri olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu fiyat değişimleri Tablo 4.12'de ayrıntılı biçimde gösterilmektedir.

Tablo 4.12. 2023 Yılı Türkiye Kristal Şeker Fiyatları

Gösterge	Fiyat (\$/ton)
2023 En düşük fiyat	549,15
2023 En yüksek fiyat	744,61
2023 Ortalama borsa fiyatı	664,6
2022 Ortalama fiyat (karşılaştırma)	~538,2
Yıllık fiyat artış oranı	23,51%
2022-2023 arası aylık fiyat artışı	27,06%

Tüm bu gelişmeler sektörde politik ve düzenleyici mekanizmalara yönelik yeni talepleri gündeme getirmiştir. 2023 yılında sektör temsilcileri, 4634 sayılı Şeker Kanunu'nun yeniden düzenlenmesi gerektiğini sıkça vurgulamıştır. Özellikle özelleştirilen fabrikaların fiyat belirleme süreçlerindeki etkisinin azaltılması ve kamu eliyle fiyat dengesinin sağlanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, üretici kooperatiflerinin zayıf yapısı da sıkça eleştirilmiş, sözleşmeli üreticilerin fiyat belirsizliği ve ödeme güvencesi konusunda karşılaştıkları riskler gündeme gelmiştir. Kamu tarafından desteklenen kooperatif yapıların güçlendirilmesi, küçük üreticilerin pazarda tutunmasını sağlayabilecek bir çözüm olarak değerlendirilmiştir.

2023 yılı ayrıca şeker sektörünün uzun süredir devam eden yapısal sorunlarının daha da görünür hâle geldiği bir yıl olmuştur. Tarım işçisi temininde yaşanan güçlükler, sulama altyapısındaki yetersizlik, girdi maliyetlerinin artışı ve şeffaf fiyatlandırma eksikliği üretici motivasyonunu düşürmüştür. Özelleştirilen fabrikaların bazı bölgelerde sözleşmeli üretimden uzaklaşması, üretim alanlarının daralmasına ve çiftçinin alternatif

ürünlere yönelmesine neden olmuştur. Ayrıca, üretici örgütlerinin yeterince güçlendirilmemesi ve yerel kooperatiflerin etkisizliği, küçük ölçekli çiftçilerin destek mekanizmalarından yeterince faydalanamamasına yol açmıştır. Bu sorunların çözümü için önerilen politikalar arasında tarımsal altyapının modernize edilmesi, üretici örgütlerinin yeniden yapılandırılması ve fiyat müdahale mekanizmalarının etkinleştirilmesi yer almaktadır.

Türkiye şeker sektöründe 2023 yılı, yalnızca üretim hacmi açısından değil, aynı zamanda piyasa yapısı, aktör dengesi ve regülasyon ihtiyacı açısından da önemli bir dönüm noktasıdır. Sektörün sürdürülebilirliği, yalnızca kısa vadeli piyasa dengeleriyle değil, aynı zamanda kamu politikalarının sürekliliği ve kurumsal reformlarla ilişkilidir. Bu bağlamda 2023 yılına ait gelişmeler, yalnızca bir yılın verilerini değil, gelecek dönemlere dair stratejik yönelimlerin de habercisi olma niteliği taşımaktadır

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Türkiye’de şeker politikalarının tarihsel ve dönemsel dönüşümünü inceleyerek, sektörün kamu müdahaleciliğinden piyasa düzenlemelerine uzanan evrimsel sürecini kapsamlı biçimde analiz etmektedir. Şeker sanayi, Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren yalnızca bir tarımsal faaliyet alanı olarak değil, aynı zamanda sanayileşme stratejilerinin temel direklerinden biri olarak ele alınmış; kırsal kalkınma, istihdam yaratma, iç pazara dönük üretim ve ulusal gıda güvenliği gibi makro hedeflerin gerçekleştirilmesinde önemli bir araç görevi üstlenmiştir. Bu bağlamda şeker sektörü, devletçilikten liberalleşmeye evrilen Türkiye ekonomi politığının en görünür yansımalarından biri olmuştur.

Ülkemizde ilk şeker fabrikası kurma girişiminin 1840 yılında olduğu ve kurulan ilk şeker fabrikasının da 1926 yılında işletmeye açıldığı göz önüne alındığı yaklaşık bir asırlık bir zamanın geçtiği görülmektedir. Bu süre daha kısa olsaydı eğer ülkemiz şeker sanayine etkilerinde farklı olacağı düşünülmelidir.

Özellikle Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde devletçi kalkınma anlayışı çerçevesinde kurulan şeker fabrikaları, planlı ekonomi mantığı içinde şekillenmiş; bu durum şeker pancarı üretiminin yaygınlaşmasını, çiftçilerin modern tarım teknikleriyle tanışmasını ve tarımsal altyapının güçlendirilmesini beraberinde getirmiştir. Ancak 1980’li yıllardan itibaren küresel neo-liberal dalganın etkisiyle benimsenen piyasa merkezli politikalar, sektörde köklü yapısal değişimlere neden olmuş; bu dönüşüm, 2001 yılında yürürlüğe giren Şeker Kanunu ile kurumsal bir çerçeveye kavuşturulmuştur.

Çalışmada detaylı biçimde analiz edildiği üzere, bu yapısal dönüşüm yalnızca üretim-tüketim ilişkilerini değil, aynı zamanda bölgesel kalkınma, tarımsal istihdam, kamu-özel-kooperatif sektör dengesi ve gıda egemenliği gibi çok katmanlı alanları da doğrudan etkilemiştir. 2001 sonrası dönemde yürürlüğe giren özelleştirme politikalarıyla şeker fabrikalarının sahiplik yapısında yaşanan değişim, sektörün stratejik yapısını dönüştürmüş; üretim, kamu-özel ve kooperatif olmak üzere üçlü bir yapıya bürünmüş, üretim oranları ise neredeyse eşit düzeyde dağılmıştır.

Nişasta Bazlı Şeker (NBS) kotalarının 2001-2021 yılları arasında yaşadığı inişli çıkışlı seyir, Türkiye’nin şeker politikalarının arz güvenliği ve halk sağlığı ile bağlantılı yönlerini de göz önüne sermektedir. 2017 yılından itibaren kotaların %5’e, ardından %2,5’e kadar düşürülmesi pancar şekeri üretimi açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilse de NBS üretim ve tüketim verilerine ilişkin şeffaflık eksikliği, politika

geliştirme sürecinde ciddi bir sorun alanı olarak varlığını sürdürmektedir. Bu alanda daha kapsamlı veri paylaşımı ve denetim mekanizmalarının geliştirilmesi elzemdir.

Sektörün bir diğer yapısal sorunu, fiyat dalgalanmaları ve piyasa dengesizlikleridir. TÜRKŞEKER'in belirlediği referans fiyatların özel sektör karşısında rekabet edememesi, haksız fiyatlandırma pratiklerini ve piyasada kartel benzeri yapıları besleyebilmektedir. Bu durum, temel bir gıda maddesi olan şekerin fiyatlanmasında istikrarsızlıklara yol açarak, doğrudan hanehalkı refahını ve gıda erişimini tehdit etmektedir. Dolayısıyla fiyat politikaları, kamu otoritesi tarafından daha etkin şekilde düzenlenmeli ve piyasa gözetim mekanizmaları güçlendirilmelidir. Kamuya ait şeker fabrikalarının özelleştirme süreci sonrasında TÜRKŞEKER'in sektördeki pazar payı 3'te 1 seviyesine kadar azalmış ve bu durum şeker sektöründeki veri paylaşımını da beraberinde azaltmıştır. Sektör ile ilgili politika oluşturulmasını zorlaştıran etmenlerden biri olmuştur.

Tarım sektörünün genelinde gözlemlenen kooperatifçilikteki zayıflık, küçük üreticilerin krediye erişimde yaşadığı sıkıntılar ve tarımsal altyapı eksiklikleri, şeker sektöründe de ciddi yapısal darboğazlar oluşturmaktadır. Bu sorunlar, özellikle sözleşmeli üretim modeline dayalı şeker pancarı üretiminde, üreticinin devlet desteklerinden yoksun kalması durumunda üretimin sürdürülebilirliğini riske atmaktadır. Bu nedenle üretici-fabrika ilişkileri, daha adil bir sözleşme sistemiyle yeniden düzenlenmeli; şeker pancarı alım fiyatları, üretim maliyetleri ve kâr payı dikkate alınarak şeker satışlarından sonra yenilenebilen ve ilave ödemelerin yapıldığı bir sisteme dönüştürülmelidir. Geçtiğimiz yıllar ile kıyaslandığında şeker pancarı üretici sayısında ve ekim alanlarında meydana gelen azalmaların önüne geçilmesi, üreticilerin şeker pancarı tarımından uzaklaşmaması ve refah düzeylerini artırmada atılacak önemli adımlardan biri olacaktır.

Şeker pancarı üreticilerinin toprak hazırlamasından hasata kadar geçen süredeki tarımsal faaliyetlerinin her aşamasının yakından takip edildiği yapının daha da geliştirilmesi şeker fabrikalarının performanslarını artıran etmenlerden biri olacaktır. Bu bağlamda özellikle toprağın yapısına bağlı gübreleme tavsiyeleri şeker fabrikası düzeyinde istenmeyen, şeker alımını hem sınırlandıran hem de maliyeti artırıcı bazı kimyasalların istenen düzeylerde olmasını sağlayacaktır. Bu durum şeker fabrikalarının verimliliğini artıracak ve kayıpların önüne geçecektir. Aynı zamanda yeterli ve bitkinin ihtiyaç duyduğu dönemlerde yapılacak sulamanın da su tasarrufu konusuna önemli

katkıları olacaktır. Sözleşmeli üretim sadece alım garantili bir sistem değil aynı zamanda üretilen ürünün de istenilen kriterlerde olduğu bir sistemdir.

Ülkemizde ilk şeker fabrikasının işletmeye açıldığı 1926 yılından 1934 yılına kadar ki süreçte 3 şeker fabrikası daha kurulmuş ve 1953 yılına kadar şeker ihtiyacı bu 4 fabrika ile karşılanmaya çalışılmıştır. 1951 yılında şeker sanayisini genişletme kararı alınmış ve 1953-1956 yılları arasında 11 şeker fabrikası kurulmuştur. Bu sürecin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi için üreticilerin kooperatifler şeklinde birleşmesi düşünülmüş ve 1951 yılında kurulan Adapazarı Pancar Ekicileri Kooperatifi ile bu yapılanmanın ilk adımı atılmıştır. Günümüzde 31 Pancar Ekicileri Kooperatifi toplamda 1 milyona yakın ortağına ülke genelinde 53 ilde hizmet vermeye devam etmektedir. Türkiye şeker sektörünün en önemli paydaşı olan Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin şeker sanayinin genişletilmesi ve bu günlere gelmesinde rolü göz ardı edilmemelidir.

Son yıllarda yerli şeker pancarı tohumu üretiminde yaşanan gelişmeler, sektörün dışa bağımlılığını azaltmak ve tarımsal egemenliği artırmak açısından önemli fırsatlar barındırmaktadır. TÜRKŞEKER ve Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği tarafından geliştirilen ve tescil aşamasında olan tohum çeşitlerinin yaygınlaştırılması, yalnızca iç pazarda arz güvenliğini değil, aynı zamanda dış ticaret potansiyelini de olumlu yönde etkileyebilecektir.

Bu bulgular ışığında, Türkiye'nin şeker politikalarının yalnızca arz-talep dengesine dayalı olarak değil, aynı zamanda sosyal, çevresel ve bölgesel kalkınma hedeflerini gözetten bütüncül bir strateji ile yeniden yapılandırılması gerektiği açıktır.

Geleceğe dönük olarak, Türkiye'de şeker sektörü yalnızca ekonomik bir faaliyet alanı değil, aynı zamanda stratejik bir gıda güvenliği bileşeni ve kırsal kalkınma aracıdır. Bu nedenle şeker politikalarının oluşturulmasında yalnızca ekonomik değil; çevresel, sosyal ve ulusal bağımsızlık gibi çok boyutlu etmenler dikkate alınmalı; politika süreci katılımcı, bilimsel verilerle beslenen ve geçmiş deneyimlerden ders çıkaran bir anlayışla yürütülmelidir. Türkiye'nin hem iç pazar ihtiyaçlarını karşılayabilecek hem de dış pazarlarda rekabet edebilecek güçlü bir şeker sektörüne sahip olması, bu bütüncül yaklaşımın hayata geçirilmesine bağlıdır.

KAYNAKLAR

- Akbay, A. Ö. (2003). *Türkiye’de Şeker Üretiminin Ekonomik ve Sosyal Karlılığının Değerlendirilmesi*. Ankara: Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Yayınları.
- Akpınar, D., & Karadeniz, V. (2015), Erzincan Şeker Fabrikasının Kuruluşu, gelişimi ve Geleceği Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt 8 Sayı 39).
- Akyol, A. (2016). *Türkiye şeker sanayi’nin gelecek vizyonu bağlamında Portföy A grubu fabrikaları (Erzurum, Ağrı, Ereğli, Kars, Muş Şeker Fabrikaları)’nın etkinlik ve verimlilik analizleri ve özelleştirilme kapsamında tartışılması* [Yüksek lisans tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi].
- Aladağ, F. (2019). *Türkiye’de pancar şekeri sektörünün geleceği: AB şeker politikaları bağlamında Türkiye için politika önerileri* [Yüksek lisans tezi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi].
- Alparslan, Ü. (2019). *Türkiye’de şeker piyasasının regülasyon süreci* [Yüksek lisans tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi].
- Altunbağ, D. D., & Türkoğlu, İ. (2015). Kamu iktisadi teşebbüslerinin Türkiye ekonomisindeki yeri. *Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 32-58.
- Anonim, (2025a). Tarihçe, <https://www.adaseker.com.tr/tr/kurumsal/tarihce>
- Anonim, (2025b). Amasya Şeker Fabrikası A.Ş. Tarihçesi. <https://amasyaseker.com.tr/kurumsal/hakkimizda>.
- Anonim, (2025c). Burdur Şeker Fabrikası, <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=11&MenuID=57&ID=4>.
- Anonim, (2025d). Susurluk Şeker Fabrikası, <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=11&MenuID=57&ID=15>.
- Anonim, (2025e). Elâzığ Şeker Fabrikası, <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=11&MenuID=57&ID=3>.
- Anonim, (2025f). Türkşeker Ankara Şeker Fabrikası <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=11&MenuID=57&ID=5>.
- Anonim, (2025g). Kastamonu Şeker Fabrikası <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=11&MenuID=57&ID=12>.
- Anonim, (2025h). Tarihçe <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=3&MenuID=3>.
- Anonim, (2025ı). Tarihçe <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=3&MenuID=3>.
- Anonim, (2025j). Tarihçe <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=3&MenuID=3>
- Anonim, (2025k). Çumra Şeker Fabrikası <https://www.konyaseker.com.tr/tr/icerik/detay/2044/cumra-seker-fabrikasi>.
- Anonim, (2025l). Tarihçe <https://www.kayseriseker.com.tr/kurumsal/tarihce>.
- Anonim, (2025m). Fabrikalarımız <https://balkupu.com.tr/tr/kurumsal/fabrikalarimiz>.
- Arslan Olcay, C. (2016). Avrupa 2020 Stratejisi doğrultusunda Ortak Tarım Politikasının değişim trendleri ve yönelimleri. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 15(2), 97–124. https://doi.org/10.1501/Avraras_0000000236
- Arslan, A., & Türkmen, A. (2023). Türkiye’de Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Kalkınma Planlarının Dönüşümü. *Toplum Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, 4(Özel), 254-272. <https://doi.org/10.58702/teyd.1354976>
- Arslan, U. (1998). *Türkiye’nin sanayileşme stratejisinin ithal ikameci ve ihracata yönelik sanayileşme stratejileri açısından değerlendirilmesi* [Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi].
- Arslantürk, Y. (2015). *Özelleştirme perspektifinden TÜRKŞEKER analizi ve yeni politika önerileri* [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi].
- Avcı, S., (2012), Türk Şeker Sanayinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Devletin Etkisi, (Journal of Geography)

- Aydoğmuş, Ö. Ş. (2019). *Bulanık veri zarflama analizi: Türkiye’deki şeker fabrikalarının etkinliklerinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi].
- Aytüre, S. (2004). *Avrupa Birliği’ne uyum açısından Türkiye’nin şeker üretim ve ticaret politikaları* [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi].
- Aytüre, S. (2021). Turkey - EU Sugar Markets. *International Journal of Innovative Science and Research Technology*, 6(9), 960–965. <https://doi.org/10.15316/SJAFS.2022.081>
- Bakırcı, N. (2020). 2000 sonrası Türkiye tarım politikalarının endüstriyel tarım ürünlerinden şeker ve tütün üretimine etkileri. *Econharran Harran Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(5), 91-116.
- Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2014). *Kırsal kalkınma planı (2014–2019)*.
- Baysa, E., & Cihangir, M. (2021). Tarımsal üretimin finansmanına yönelik sübvansiyonlu (faiz indirimli) kredilerin maliyeti üzerine bir değerlendirme. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 13(25), 323–343. <https://doi.org/10.14784/marufacd.975945>
- Baysan, S., Dilek, A., & Öztürk, A. A. (2021). Türkiye’de Şeker Endüstrisi: Politik Ekoloji Açısından Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 30(2), 225-246. <https://doi.org/10.51800/ecd.931350>
- Bozoğlu, M., Bilgiç, A., Birinci, A., & Başer, U. (2020). Has Household Purchasing of Confectionery Products in Turkey Changed in the Last Decade?. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 18(1), 98-114. <https://doi.org/10.33462/jotaf.727646>
- Ceylan, F., İlbasmış, E., & Özkan, B. (2018). Is price significant in planning for sugar beet production? An example from Turkey. *Mediterranean Agricultural Sciences*, 31(2), 117-122. <https://doi.org/10.29136/mediterranean.396526>
- Coşkun, K. (2005). *II. Dünya Savaşı’nda Türkiye ekonomisi: İhtikâr ve ihtikârla mücadele* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi].
- Çetin, H. (2007). *İkinci Dünya Savaşı sürecinde Türkiye’nin sosyo-ekonomik durumu (1939-1945)* [Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi].
- Çetiner, Ö. (2023). A Case of Informal Deal: Merger of Turkish Sugar Companies in 1935. *OPUS Journal of Society Research*, 20(54), 488-503. <https://doi.org/10.26466/opusjsr.1321590>
- Çınar, Y., Atıcı, K., & Menten, C. (2021). Evaluating technical efficiency of Turkish sugar production in pre and post privatization periods. *Sosyoekonomi*, 29(47), 59-78. <https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2021.01.03>
- Çiçek, Ö. (2016). Özelleştirme Sürecine Sendikaların Bakış Açısı: Burdur ve Uşak Şeker-İş Sendikası Örnekleri. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(13), 126-143.
- Çiçek, Ö. (2019). *Türkiye’de şeker fabrikalarının özelleştirilmesinin üretici sınıflar üzerindeki etkileri ve alternatif model arayışları* [Doktora tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi].
- Çiçek, Ö. (2022). Türkiye Şeker Sanayiinde Üretici ve İşçi Dayanışmasına Yönelik Alternatif Bir Model Arayışı. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 9(1), 455-482. <https://doi.org/10.30798/makuiibf.912906>
- Çiçek, Ö., & Acar, O. K. (2018). Türkiye’de şeker fabrikalarının özelleştirilmesi ve istihdam üzerine etkileri. *FSCONGRESS, QUO Vadis Social Sciences*, 110-120.
- Çiçek, Ö., & Acar, O. K. (2019). Türkiye’de üretici kooperatiflerinin yakın geleceğini tartışırken şeker fabrikası özelleştirmeleri: Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği (Pankobirlik) örneği. *Fiscaeconomia*, 3(2), 99-127. <https://doi.org/10.25295/fsecon.2019.02.005>

- Damlıbağ, F. (2017). Development Of Beet Sugar Industries In The World And The Example Of Alpulu Sugar Factory. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 133-157.
- Damlıbağ, F. (2018). Sugar production investments in Turkey during post 1929 economic crisis period. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 18(36), 139-162.
- Daştan, H. (2018). Türkiye şeker sanayinin etkinlik ve verimlilik analizi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(14), 478-498.
- Değirmenci, S. (2023). İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye Ekonomisi: Politikalar, Yaklaşımlar ve Sonuçlar. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2), 181-204. <https://doi.org/10.53306/klujfeas.1344656>
- Demirdöğen, A. (2022). Türkiye'de şeker: üretim, tüketim, ticaret ve politikaların kısa bir tartışması. *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 85-95.
- Demirdöğen, A. (2023). Eksik Veri ile Politika Analizi: Çiftçi Kayıt Sistemi Örneği. *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 96-105. <https://doi.org/10.61513/tead.1325235>
- Demirkol, İ., Köksal, İ., & Çiçek, A. (2020). Türkiye Şeker Fabrikalarının Üretim ve Nakit Yönetimi Süreçlerinin Veri Zarflama Analizi İle Araştırılması. *Academic Review of Humanities and Social Sciences*, 3(2), 500-516.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963–1967)*. Ankara: DPT Yayınları. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Kalkinma_Plani_Birinci_Bes_Yillik_1963-1967.pdf.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (1968). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968–1972)*. Ankara: DPT Yayınları. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/İkinci_Bes_Kalkinma_Plani-1968-1972.pdf.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (1973). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973–1977)*. Ankara: DPT Yayınları. <https://www.trakyaka.org.tr/upload/Node/35251/xfiles/plan3.pdf>.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979–1983)*. Ankara: DPT Yayınları. <https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/Dorduncu-Ulusal-Kalkinma-Plani.pdf>.
- Dilek, A., Öztürk, A. A., Baysan, S. (2021). Türkiye'de kurulan ilk şeker fabrikalarının yaygın eğitim kurumu olarak işlevi: Sözlü tarih araştırması, *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 7(1), 32-74. <https://doi.org/10.47615/issej.870388>
- Dodurka, B. Z. (2023). *Market reconstruction in Turkey: From sugar market to sugar beet farming* [Doctoral dissertation. Atatürk Institute for Modern Turkish History, Boğaziçi University].
- Döşer, B., & Avcı, S. (2019). İklim değişikliğinin tarımsal üretim ekonomisi üzerine olası etkileri: Şeker pancarı tarımı örneği. *1st Istanbul International Geography Congress Proceedings Book*, 179–191. <https://doi.org/10.26650/PB/PS12.2019.002.019>
- Duman, M. (2021). *Kamu iktisadi teşebbüsleri ve özelleştirme uygulamaları: Şeker fabrikaları örneği* [Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi].
- Duru, S., Hayran, S., & Gül, A. (2021). Türkiye Şeker Dış Ticaretinin Yapısı ve Rekabet Gücü. *Eurasian Journal of Agricultural Economics (EJAE)*, 1(1), 41-51.
- Erdinç, Z. (2017). Türkiye'de şeker sanayinin gelişimi ve şeker sanayinde izlenen politikalar. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(3), 9-26. <https://doi.org/10.18037/ausbd.417269>
- Eren, S. (2018). *Türkiye'de şeker politikaları: Bir kalkınma modeli*. İktisadi Kalkınma Vakfı.

- Eştürk, Ö. (2018). Türkiye’de şeker sektörünün önemi ve geleceği üzerine bir değerlendirme. *Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi*, 2(1), 67-81.
- Fedai, R., Herdem, H., & Ertuğrul, G. (2018). Yeni Hükümet Sisteminde Şeker Politikalarının Sürdürülebilirliği: Yönetmelik ve Siyasal Açıdan Bir Değerlendirme. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 1(2), 45-65.
- Gemiçi, A. E. (2024). *Düzenleyici ve Denetleyici Kurum Olarak Rekabet Kurumunun Denetim Yetkisi* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi].
- Gök, H. (2019). *Türkiye’nin şeker ihracatı sorunları ve çözüm önerileri* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Okan Üniversitesi].
- Gökkaya, G. (2019). Demokrat Parti Dönemi (1950-1960) Tarım Politikası. [Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi].
- Güler, T. (2005). *Avrupa Birliği ve Türkiye’de şekerin ekonomi politikası* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi].
- Gülsün, H. (2007). *Türkiye’de özelleştirme ve rekabet politikaları açısından şeker sanayinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi].
- Gündoğdu, D., & Baycar, K. (2023). Import Substitute Industrialization Experience of Türkiye in the Eyes of a State-Raised Planning Specialist (1960-1980). *Industrial Policy*, 3(1), 12-20.
- Güngör, G. (2012). Tarihi Açıdan Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *Sakarya İktisat Dergisi*, 1(2), 100-119.
- Gür, D. (2006). *Özelleştirmenin iş tatmini üzerine etkisi: Kütahya Şeker Fabrikası A.Ş. uygulaması* [Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi].
- Gürdamar, E. (2021). Demokrat Parti Dönemi’nde Uygulanan Şeker Politikaları Ve Şeker Sanayisinin Gelişimi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (27), 100-143.
- İnan, H., & Yomralıoğlu, T. (2006). Türkiye’de tarım reformu uygulamalarının konumsal veri ve bilgi ihtiyacı açısından irdelenmesi: Trabzon örneği. *Tarım Bilimleri Dergisi*, 12(4), 313–322. https://doi.org/10.1501/Tarimbil_0000000381
- İspir, T. (2018). *Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. örneğinde özelleştirme* [Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi].
- İşgören, A., & Sungur, S. (2019). Tatlandırıcılar. *Lectio Scientific*, 3(1), 19-33.
- İşler, H. (2000). Industrialization Policies in Turkey 1980-2000 Period. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 1-14.
- Kadakoğlu, B., Karlı, B., Taşci, N., & Özyürek, H. (2023). Şeker pancarı üretim maliyeti ve kârlılık analizi: Burdur ili örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, 26(2), 385-392. <https://doi.org/10.18016/ksutarimdogu.v26i75874.1146948>
- Kadıoğlu, S., Kadıoğlu, B., Taşkın, G., & Kaya, C. (2024). Erzurum ve Erzincan illerinde geleneksel şeker pancarı üretiminde mevcut durum analizi ve çiftçilerin ekim nöbetini uygulamasını etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Muş Alparslan Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, 4(2), 50-57. <https://doi.org/10.59359/maujan.1535639>
- Kanat, Z. (2023). *Şeker pancarı ve şeker: Ürün raporu* (2023). Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü (TEPGE).
- Kanca, O. (2012). 1950-1960 Arası Türkiye’de Uygulanan Sosyo-Ekonomik Politikalar/Socio-Economic Policies Applied In Turkey Between The Years Of 1950-1960. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 47-63.
- Karabulut, K., & Akyol, H. (2017). Türk Tarımının Gelişimi, Sorunları ve Uygulanan Politiklar Üzerine Bir Araştırma (1839-1950). *Global Journal of Economics and Business Studies*, 6(11), 70-84.

- Karayaman, M. (2010). Osmanlı Devleti'nde şeker fabrikası kurma teşebbüsleri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 25(1).
- Karayaman, M. (2012). Atatürk Döneminde Şeker Sanayi ve İzlenen Politikalar. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXVIII(82). <https://atamdergi.gov.tr/tam-metin/228/tur>.
- Kaya, A. (2021). Türkiye şeker piyasası ve uygulanan politikalar. *Generic Page*, 7(4), 429. <https://doi.org/10.29228/javs.52032>
- Kaya, F. (2015). Küresel ve bölgesel şeker politikalarının Türkiye şeker fabrikalarına etkilerine bir örnek; Ağrı Şeker Fabrikası. *Coğrafya Dergisi*, (31), 41-61.
- Kaya, M. O. (2010). *AB şeker rejimi reformunun Türk şeker sektörüne etkileri* [Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi].
- Kayalı, G. (2024). *Türkiye'de şeker fabrikaları özelleştirme uygulamalarının üreticiler açısından değerlendirilmesi: Kayseri Şeker Fabrikası-Turhal örneği* [Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi].
- Kepoğlu, A. (2008). *Şeker pancarında kota uygulamalarının şeker pancarı üretimine etkileri ve üreticilerin sosyo-ekonomik durumlarında meydana gelen değişimler: Eskişehir ili Alpu ilçesi araştırması* [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi].
- Keskin, M. (2023). Türkiye'deki kalkınma planlarının bölgesel kalkınma perspektifinden değerlendirilmesi. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 1-24. <https://doi.org/10.38009/ekimad.1183480>
- Keyder, Ç. (2007). Türkiye'de Devlet Tarım İlişkileri 1923–1950. *Birikim Dergisi*, 212, 30–40.
- Kılavuz, N. (2022). Demokrat Parti'nin Sanayileşme Anlayışı ve Uygulamalar: Şeker Fabrikaları, Dokuma Sanayileri, Çimento Fabrikaları, Demir-Çelik Fabrikası. *EKEV Akademi Dergisi*, (89), 195-210.
- Koca, R., & Somuncu, M. (2021). Gıda güvencesi konusunda Türkiye için bir değerlendirme. *Ankara üniversitesi çevrebilimleri dergisi*, 8(2), 1-11.
- Koç, G., & Uzmay, A. (2015). Gıda Güvencesi Ve Gıda Güvenliği: Kavramsal Çerçeve, Gelişmeler Ve Türkiye. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 21(1 ve 2), 39-48.
- Konya Şeker Fabrikası. (t.y.). *Konya Şeker*. <https://konyaseker.com.tr/tr/icerik/detay/2049/konya-seker-fabrikasi>.
- Kuşçuoğlu, Ş. Y., & Uzgören, E. (2020). Şeker pancarında kota uygulamasının Kütahya şeker pancarı üretimine ve üreticilerin sosyo-ekonomik durumlarına etkisi. *Researcher*, 8(2), 222-237. <https://doi.org/10.29228/rssstudies.42001>
- Kütahya Şeker Fabrikası Anonim Şirketi, (2024). 01.01.2024-31.03.2024 Hesap Dönemine ait faaliyet raporu, https://www.kutahyaseker.com.tr/data/2024_3_1.pdf.
- Mehmet Karayaman, (2010), Osmanlı Devleti'nde Şeker Fabrikası Kurma Teşebbüsleri, *Tarih incelemeleri Dergisi Cilt XXV Sayı 1*
- Mert, M. (2018). Kuruluş Yıllarında Şeker Sanayi ve Devletin Amaç Fonksiyonu. *TESAM Akademi Dergisi*, 5(2), 183-247.
- Metin, E. (2023). Bir Tarımsal Destekleme Politikası Olarak TARSİM'in Sosyal Politika Analizi. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 14(1), 114-131.
- Oğul, B. (2022). Tarımsal destekler ve tarımsal üretim ilişkisi: Türkiye ekonomisi üzerine ampirik bulgular. *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 44-56.
- Özdemir, S. (2023). Sanayisizleşme: Türkiye ve doğu asya ülkeleri. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(28), 207-228. <https://doi.org/10.47129/bartiniibf.1339982>
- Özer, S. (2021). Türkiye'de Şeker Sanayisi (1925-1950). *Journal of Modern Turkish History Studies/Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, 17(33).

- Özgür, M. I., & Demirtaş, C. (2022). Türkiye’de İklim Değişikliği ile Şeker Pancarı Üretimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Zamanla Değişen Simetrik ve Asimetrik Nedensellik Analizi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 21(2).
- Özkarabüber, M. M. (2003). *Avrupa Birliği ve Türkiye’de devlet yardımlarının kontrolü* (1. baskı). Rekabet Kurumu Yayınları.
- Özşahin, Ş., & Güven, C. (2023). Tarım Destekleri ve Hükümet İstikrarının Tarımsal Katma Değer Üzerine Etkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Panel Veri Analizi. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 10(4), 791-805. <https://doi.org/10.30910/turkjans.1272944>
- Öztürk, T. (2024). *Neoliberal politikaların tarım sektörüne etkileri: Ankara örneği* [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi].
- Pakdemirli, B. (2019). Tarımsal kooperatiflerin dünya ve Türkiye’de mevcut durumunun karşılaştırılması. *ANADOLU Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 29(2), 177-187. <https://doi.org/10.18615/anadolu.660198>
- Pamukoğlu, G. (1990). *Import-substitution industrialization in Turkey*. [Doktora Tezi. Massachusetts Institute of Technology].
- Polat, E. (2019). *Türkiye’de özelleştirme uygulamaları ve şeker fabrikalarında özelleştirmenin istihdam ve üretim üzerine etkileri* [Yüksek lisans tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi].
- Rekabet Kurumu. (2022). *2022 Yılı Faaliyet Raporu*, s. 10-15. <https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/yillik-rapor-2022.pdf>.
- Semerci, A., & Ural, M. (2024). Şeker Pancarı Üretiminde Tarımsal Destekleme Uygulamalarının Analizi: Çanakkale İli Türkiye Örneği. *Ejons International Journal on Mathematic, Engineering and Natural Sciences*, 8(4), 381-389. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14039807>
- Sungur, Z. (2016). Demokrat Parti Döneminde (1950-1960) Tarım Politikaları ve Etkileri. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Social Science Institute*, 8(14). <https://doi.org/10.20875/sb.81206>
- Şahin, A., Cankurt, M., Günden, C., & Miran, B. (2013). Türkiye’de tarımsal kooperatifçiliğin iller açısından çok boyutlu analizi. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 44(1), 51-62.
- Şahin, K. (2022). Kayseri ilinde şeker pancarı kota uygulamalarının şeker pancarı üretimine etkileri. *Journal of the Institute of Science and Technology*, 12(3), 1801-1807. <https://doi.org/10.21597/jist.1030385>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2019). *Türkiye’nin AB müktesebatına uyum programı (2007–2013)*. https://www.ab.gov.tr/turkiyenin-ab-muktesebatina-uyum-programi_46231.html.
- T.C. Resmî Gazete, (1925). Şeker Fabrikalarına Bahş Olunan İmtiyazât ve Muâfiyyât Hakkında Kanun. 14.04.1925 tarih. Sayı 92. Karar no 601
- T.C. Resmî Gazete, (1926). Şeker İnhisarı Hakkında Kanun. 06.02.1926 tarih. Sayı 290. Karar no 724).
- T.C. Resmî Gazete, (1930a). Dahili İstihlak Vergisi Hakkında Kanun. 17.06.1930 tarih. Sayı 1522. Karar no 1718.)
- T.C. Resmî Gazete, (1930b). Şeker şirketine iştirake ve avans itasına dair kanun. 19.06.1930 tarih. Sayı 1524. Karar no 1709.)
- T.C. Resmî Gazete, (1932). 14 Haziran 1930 tarih ve 1718 numaralı Dahili İstihlak Vergi Kanununun 1. maddesinin tadiline dair kanun. 31.05.1932 tarih. Sayı 2112. Karar no 1994).

- T.C. Resmî Gazete, (1934). Dahili İstihlak Vergisi Kanununun 29 Mayıs 1932 tarih ve 1994 numaralı kanunu ile değiştirilen birinci maddesi yerine kaim kanun. 31.05.1932 tarih. Sayı 2699. Karar no 2447)
- T.C. Resmî Gazete, (1935a). Şeker fabrikalarına bahşolunan imtiyaz ve muafiyet hakkındaki 14 Nisan 1341 tarih ve 601 sayılı kanunun 8. maddesinin kaldırılmasına dair kanun. 07.05.1935 tarih. Sayı 2996. Karar no 2699.)
- T.C. Resmî Gazete, (1935b). Şeker İstihlak ve Gümrük Resimleri Hakkında Kanun. 17.06.1935 tarih. Sayı 3030. Karar no 2785.)
- T.C. Resmî Gazete, (1953). Şeker fabrikalarına bahşolunan imtiyazat ve muafiyet hakkındaki kanunun 2. maddesinin değiştirilmesine dair kanun. 22.07.1953 tarih. Sayı 8464. Karar no 6168.)
- T.C. Resmî Gazete, (1955). Şeker fabrikalarına bahşolunan imtiyazat ve muafiyet hakkındaki 5 Nisan 1341 tarihli ve 601 sayılı kanunun meriyet müddetinin temdidini hakkında. 27.05.1955 tarih. Sayı 9013. Karar no 6607.)
- T.C. Resmî Gazete, (1956). Şeker Kanunu. 29.06.1956 tarih. Sayı 9345. Karar no 6747.)
- T.C. Resmî Gazete. (2001). *Şeker Kanunu (Kanun No. 4634)*. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4634-20110213.pdf>.
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2023). *2022 yılı idare faaliyet raporu*. https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/Bakanl%C4%B1k_Faaliyet_Raporlar%C4%B1/TOB%202022%20YILI%20I%CC%87DARE%20FAALI%CC%87YET%20RAPORU.pdf.
- Tarhan, S., & Dellal, İ. (2021). Toprak Mahsulleri Ofisi alım politikalarının üreticilerin buğday üretim uygulamaları üzerine etkisi: Ankara İli Gölbaşı İlçesi Örneği. *Ziraat Mühendisliği*, (373), 19-28. <https://doi.org/10.33724/zm.891801>
- Taşdoğan, B. (2011). *Türkiye şeker sanayisinin özelleştirilmesi çerçevesinde Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi'nin etkinlik analizi* [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi].
- Temizgüney, F. (2010), Erzurum Şeker Fabrikası'nın Açılışı, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 329-343)
- TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası. (2018). *Şeker Pancarı Raporu-2018*. https://icerik.zmo.org.tr/uploads/portal/resimler/ekler/1d8e58df09fe970_ek.pdf.
- Topuz, A. G. H. (2007). Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde Tarımsal Yapının İncelenmesi (1923-1950). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3), 377-390.
- Tosun, F., & Arslan, S. (2016). 4634 sayılı şeker kanunu sonrasında Türkiye şeker sanayinde meydana gelen gelişmeler. *Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 25(ÖZEL SAYI-2), 328-333. <https://doi.org/10.21566/tarbitderg.282861>
- Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TÜRKŞEKER). (2021). *Kurumsal bilgi ve tarihçe*. <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=3&MenuID=3>.
- Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TÜRKŞEKER). (2024). *Kuruluş Mevzuatı*. <https://www.turkseker.gov.tr/?MenuID=30&ModulID=3&utm>.
- TÜRKŞEKER (2016). *Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü 2015 Faaliyet Raporu*. Ankara: TÜRKŞEKER Yayınları. <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=8&MenuID=36>.
- TÜRKŞEKER (2017). *Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü 2016 Faaliyet Raporu*. Ankara: TÜRKŞEKER Yayınları. <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=8&MenuID=36>.
- TÜRKŞEKER (2018). *Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü 2017 Faaliyet Raporu*. Ankara: TÜRKŞEKER Yayınları. <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=8&MenuID=36>.

- TÜRKŞEKER (2018). *Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü 2023 Sektör Raporu*. Ankara: TÜRKŞEKER Yayınları. https://www.turkseker.gov.tr/data/dokumanlar/Sektor_Raporu_2023.pdf.
- TÜRKŞEKER (2019). *Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü 2018 Faaliyet Raporu*. Ankara: TÜRKŞEKER Yayınları. <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=8&MenuID=36>.
- TÜRKŞEKER (2020). *Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü 2019 Faaliyet Raporu*. Ankara: TÜRKŞEKER Yayınları. <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=8&MenuID=36>.
- TÜRKŞEKER (2021). *Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü 2020 Faaliyet Raporu*. Ankara: TÜRKŞEKER Yayınları. <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=8&MenuID=36>.
- TÜRKŞEKER (2023). *Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü 2022 Faaliyet Raporu*. Ankara: TÜRKŞEKER Yayınları. <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=8&MenuID=36>.
- TÜRKŞEKER (2024). *Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü 2023 Faaliyet Raporu*. Ankara: TÜRKŞEKER Yayınları. <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=8&MenuID=36>.
- TÜRKŞEKER, (2010) Faaliyet Raporu <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=8&MenuID=36>.
- USDA Foreign Agricultural Service. (2018). *Turkey Sugar Annual Report 2018*. https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/report/downloadreportbyfilename?filename=Sugar+Annual_Ankara_Turkey_4-13-2018.pdf.
- Uztürk, N. E. (2019). *Türkiye’de özelleştirme süreci içerisinde şeker fabrikalarının yeri* [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi].
- Üçer, S. E. (2018, Mart 9–11). *Türkiye’de özelleştirmenin üç dönemi: 1980’ler, 1990’lar ve 2001 sonrası* [Bildiri sunumu]. 1. Uluslararası İKSAD Sosyal Bilimler Kongresi, Mardin, Türkiye, ss. 554–563.
- Ültanır, M. S. (2019). *Türkiye’de kooperatifçiliğin tarihsel seyri: Devlet inisiyatif-kalkınma ideali* [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi].
- Ünal, Y. (2009). 1940–1950 Yılları Arasında Türkiye’de Fiyat Artışları ve Bu Dönem Ekonomisinin Genel Görünümü Üzerine Bir İnceleme. *Tarih Okulu Dergisi*, (III), 69-107.
- Veldet, T. (1958). 30. Yılında Türkiye Şeker Sanayii, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Neşriyatı no:48, Doğu Ltd. Şirketi Matbaası, Ankara
- Yakupoglu, M. (2023). *Şeker pancarı üreticilerinin iklim değişikliği ile mücadele yöntemlerine adaptasyonları: Konya ili Cihanbeyli ilçesi örneği* [Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi].
- Yapar, A. G. S. (2005). Türkiye’de Tarımsal Ekonomi ve “Desteklememe” Politikasının Bir Aracı Olarak Doğrudan Gelir Desteği Sistemi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2005(2), 21-37.
- Yavuz, F. (2000). Türkiye’de tarım politikası. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 31(Özel Sayı), 9–22.
- Yavuz, F. (2004). An analysis of the impacts of production quotas and URA provisions on Turkey's sugar sector. *Turkish Journal of Agriculture and Forestry*, 28(2), 125-130.
- Yavuz, F. (2021). Kent içi sanayi alanlarının çevresel kaliteye etkileri: Konya Şeker Fabrikası örneği. *Kent Akademisi*, 14(2), 278-299. <https://doi.org/10.35674/kent.806362>

- Yayman, H. (2000). 1980 sonrası Türkiye’de özelleştirme uygulamalarının gelişimi ve kamu yönetimi üzerine etkileri. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(3).
- Yıldırım, A. E. (2023, Temmuz 18). *Tarımsal planlamanın yol haritası netleşiyor*. Tarım Dünyası. <https://www.tarimdunyasi.net/2023/07/18/tarimsal-planlamanin-yol-haritasi-netlesiyor/?utm>.
- Yıldırım, Ö. (2011). *1980 sonrası serbestleşme döneminde Türkiye’de şeker sanayii* [Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi].
- Yıldız, E. (2020). A reassessment of Turkey’s import substitution strategy: Bureaucracy, politics, and the international organizations. *İstanbul University Journal of Sociology*, 40(2), 599-623. <https://doi.org/10.26650/SJ.2020.40.2.0100>
- Yıldız, Ö. (2019). II. Dünya Savaşına genel bir bakış. *Journal of International Management and Social Researches (Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi)*, 6(12), 62-75.
- Yılmaz, A., Kelleci, S. Ü., & Bostan, A. (2016). Türkiye imalat sanayiinde enerji tüketiminin incelenmesi: ayrıştırma analizi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 205-224.
- Yılmaz, H., Dağ, M. M., & Kaştan, M. A. (2023). Sürdürülebilir şeker pancarı üretimi için üreticilerin münavebe uygulamalarını etkileyen faktörlerin analizi. *Akademik Ziraat Dergisi*, 12(1), 83–90. <https://doi.org/10.29278/azd.1183227>
- Yılmaz, N. (2008). *Avrupa Birliği ortak ticaret politikası ve Türkiye tarımının uyumu* [AB Uzmanlık Tezi, T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı].
- Yılmaz, Z. (2023). Türkiye’de İnovasyon ve Bölgesel Kalkınmanın Boyutu. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, (12), 16-30. <https://doi.org/10.58627/dpuibf.1367302>
- Yurtoğlu, N. (2014). *Demokrat Parti Dönemi Tarım Politikaları ve Siyasi, Sosyal, Ekonomik Hayata Tesirleri (1950-1960)*. [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi].
- Yurtoğlu, N. (2024). Atatürk Döneminde Türkiye’de Şeker Politikası ve Ülke Ekonomisine Etkileri (1923-1938). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 24(48), 205-246. <https://doi.org/10.18244/ctad.1395586>
- Yücel, B. (2023). Şeker Pancarının Gıda Endüstrisi Açısından Önemi. *Uluslararası Sivas Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Dergisi*, 2(2), 54-64.
- Yürekli, E. (2020). *Dünyada ve Türkiye’deki şeker piyasasının mevcut durumu: Kayseri Şeker Fabrikası örneği* [Yüksek lisans tezi, Aksaray Üniversitesi].

EKLER

EK-1

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER	
Adı Soyadı	Ahmet Doğanlı
Uyruğu	T.C.
Orcid Numarası	0009-0002-9444-2995

EĞİTİM BİLGİLERİ	
Lisans	
Üniversite	Ankara Üniversitesi
Fakülte	Ziraat Fakültesi
Bölümü	Tarım Ekonomisi
Mezuniyet Yılı	2005
Yüksek Lisans	
Üniversite	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Enstitü	Fen Bilimleri
Anabilim Dalı	Tarım Ekonomisi
Mezuniyet Yılı	2025

Tezden Üretilen Makaleler ve Bildiriler
Uluslararası Konferans ve Sempozyumlarda Sunulan Bildiriler Doğan, H. G. & Doğanlı A. (2025). 1923-1956 Yılları Arası Türkiye Şeker Sanayii Ve Şeker Politikaları İncelemesi, ISPEC 17th International Conference on Agriculture Animal Science & Rural Development. 128-129. April 25-27, 2025/ Kırşehir, Türkiye.